

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. XXVI

EUFEMIÀ FORT I COGUL

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics

EL LLIBRE
DE VALLDOSSERA

PREMI JOSEP MASSOT I PALMÉS, 1966

BARCELONA

1968

**EL LLIBRE
DE VALDOSSERA**

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. XXVI

EUFEMIA FORT I COGUL

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics

EL LLIBRE
DE VALLDOSSERA

PREMI JOSEP MASSOT I PALMÉS, 1966

BARCELONA

1968

AQUEST VOLUM HA ESTAT IMPRES
A DESPESES DELS SENYORS V. P. i M. T.

Dipòsit legal: B. 29.753 - 1967

És propietat de la Fundació Josep Massot i Palmés

A proposta d'una ponència formada pels senyors Agustí Duran i Sanpere, designat per l'INSTITUT, Josep Iglésies i Fort, designat pel Patronat de la Fundació Josep Massot i Palmés, i Joan F. Cabestany i Fort, designat pel Centre Excursionista de Catalunya, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària tinguda el dia 15 d'abril de 1966, acordà per unanimitat de concedir el VIII Premi Josep Massot i Palmés al senyor Eufemià Fort i Cogul pel seu estudi sobre *El Llibre de Vall-dossera*.

En la mateixa sessió, l'INSTITUT prengué també l'acord de publicar el treball premiat.

PREFACI

EL LLIBRE DE VALLDOSERA. — El *Llibre de Valldosera* que publiquem és el text contingut en un manuscrit que, procedent de Santes Creus, actualment és conservat a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, on és catalogat amb el núm. 532 dels còdexs de la Secció del Clergat secular i regular d'aquell centre.¹ Es tracta d'un volum bastant ben conservat i perfectament llegible. La seva calligrafia és traçada amb molta cura i acredita el bon gust del seu autor, que escriví amb una gran regularitat i amb estudiat ordenament, i, fins i tot, amb algunes caplletres ornamentals. Podem assegurar, pel coneixement que tenim de diversos altres manuscrits del mateix autor, que és escrit de la seva mà. Tot no, però, sinó solament fins al capdavall del foli 49^v. D'una altra mà, molt diversa i difícil d'identificar, al foli 50^r la relació és represa sense aparent solució de continuïtat; amb tot, examinada amb una mica de detenció, no costa massa d'adonar-se que l'estil desmillora tant com la calligrafia. Afortunadament, el llibre era ja virtualment enllestit en tots els seus aspectes: els tres folis i escaig darrers, que són els deguts a mà diversa, no diuen altra cosa que acabar el paràgraf de l'historiador on narrava la provisió de la capellania de Valldosera l'any 1506 —mitja plana—; la transcripció del document d'aquesta provisió que omple fins al foli 52^r —quatre planes i mitja—; i un comentari a les obligacions del capellà del santuari valldosserenc, contingut en les planes del foli 52^v i un terç escàs de la del foli 53^r. De la mateixa mà, segueix una anotació de provisió de l'any 1518; i, d'una altra mà, molt posterior, una breu notícia d'un miracle dels anys 1690 i 1691; que, entre totes dues, no acaben d'omplir la plana del foli 53^r, que és la darrera del manuscrit.

L'autor se'ns revela al foli 49^v, i és el monjo de Santes Creus fra Joan Salvador, que acabà la seva tasca als primers anys del segle XVI.

L'AUTOR. — Fra Joan Salvador fou el successor, bé que segurament no immediat, del memorable fra Bernat Mallol en el càrrec de notari del mo-

1. *L'Inventario de Procedencias* de l'AHNM, de l'any 1924, el registra entre els fons de Santes Creus, per via de nota, amb aquests mots, més aviat desorientadors: "otro registro de escrituras sobre la hacienda del convento en Valldosera del siglo XVI", pàg. 86. — El *Llibre de Valldosera* havia estat curiosament guardat a l'arxiu antic del monestir de Santes Creus, a l'armari de Pontons, núm. 38, d'on anà a Madrid. Ens ho fa saber DOMINGO, llib. I, cap. 19, addiciones, amb aquests mots: "P. Joannes Salvador in suo manuscripto de Valldosera, recondito in Armario de Pontons num. 38, qui scripsit in fines prefata [quinzena] centuria...".

nestir de Santes Creus, i per molts motius mereix el record de la posteritat com a escriptor i com a historiador.

La primera concreció biogràfica que en tenim, ens la proporciona ell mateix quan ens fa saber, en la cloenda d'un altre manuscrit que enllestí a la darrerria del segle xv² —en gran part com a copista, però també en una part molt considerable com a autor—, que havia professat a Santes Creus l'any 1458 i hi havia perseverat més de quaranta anys. El *Llibre de Vall-dossera* ens millora i allarga aquesta cronologia documentant l'estada del cronista al Monestir durant uns quants anys més.

La coneixença i, per tant, l'estima envers fra Salvador, fins ara ens venia principalment pel fet d'haver estat el continuador de fra Mallol. Ell mateix, en el ja citat èxplícit del còdex 459 de l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, explica que aquell llibre, compost per fra Bernat Mallol, fou anomenat pel seu autor *Compendi abreuñat*; que el bon monjo l'havia redactat per indicació rebuda de l'abat Pere Serraxó, però que no el pogué enllestir en vida d'aquest abat i ho féu en temps del següent abat de Santes Creus, durant el règim del qual morí fra Mallol, deixant complet i enllestit el seu llibre per a coneixement, doctrina i erudició dels abats i monjos del Monestir, per tal com l'autor havia estat tants anys monjo i havia intervingut en molts afers i tenia un profund coneixement dels drets i de totes les propietats i els béns del Monestir. Però d'aquell temps ençà —raona fra Joan Salvador— el Monestir havia obtingut molts altres béns, per la qual raó ell, que intervingué sovint en els negocis del Monestir, del qual fou bossier, prior i notari, s'emprengué de completar l'obra de Mallol, la qual cosa acomplí l'any 1490.³

Les notícies complementàries que devem a la sollicitud de fra Salvador i són contingudes en el còdex esmentat, són en general fàcilment identificables per la seva cronologia. Si algun dia, com és desitjable, aquell important manuscrit és publicat, podrà ésser valorada degudament l'aportació que, ultra la còpia i la conservació de les notícies que no són pròpies, hi féu fra Salvador.

De fra Salvador, absolutament identificada, es conserva la seva labor de molts anys de notari: del 1466 al 1502, continguda en un manual notarial⁴ la importància del qual és evident.

Hi ha altra documentació que ens calenda l'existència de fra Joan Salvador, precisament de l'any 1502, curiosament conservada a l'Arxiu de Poblet, on ens ha llegut de consultar-la.⁵

2. El còdex 459 de l'AHNM.

3. AHNM, còd. 459, fols. 147^r-147^v. Fragmentàriament transcriu aquest èxplícit PASQUAL, IX, 570; d'aquí el va publicar FORT, *El historiador*, 43.

4. BPT, còd. 166: *Notes dels actes de procures*.

5. AP, arm. V, cal. 26, núm. 11, fol. 7^v: Procura en la qual consta que fra Salvador el 1502 era prior del monestir de Santes Creus. També a arm. V, cal. 26, núm. 52, consta amb el mateix càrrec de prior l'11 de juny del mateix any 1502 en la sentència arbitral per a concordar el plet suscitat entre els mestres Daniel i Peris, autors del

El present *Llibre de Valldossera* que fra Salvador no va acabar del tot perquè probablement el devia sorprendre la mort, ens allarga la seva vida almenys fins a l'any 1506.

LA LLENGUA I L'ESTIL. — Llevat dels documents llatins que l'autor transcriu al peu de la lletra, amb una integritat i una escrupolositat que no milloraria l'aplicació de les més exigents normes crítiques actuals, fra Joan Salvador escriví en català, naturalment. Resultaria excessiva una atribució modèlica al llenguatge escrit emprat; l'autor, probablement, no tenia qualitats per a produir una obra clàssica, i, certament, no en tenia el propòsit. Aquest no anava més enllà de servir la veritat netament i documentadament. I en això sí que reeixí del tot, amb manifesta precisió i justesa en la fixació dels conceptes que tracta d'explicar. Tanmateix, no li manquen períodes i fragments on l'aspecte retòric es fa ben albirable, i aquests paràgrafs semblen demostrar que tenia aptitud per a escriure amb una ambició literària més reeixida. L'estil és sempre correcte; l'interès, sostingut; la narració, animada; l'exposició, sempre claríssima. Fins i tot cal remarcar que tot és escrit amb una trajectòria gramatical definida, força segura i albirable.

Mentre ens dedicàvem a la transcripció del text salvadorià dreçàrem una llista de mots avui en desuetud, amb la intenció de donar-los en apèndix, a manera de glossari. Sotmesos a una revisió posterior, decidírem que no calia anotar-los perquè molts d'ells havien estat ja inventariats en altres repertoris fàcilment a l'abast de tot estudiós. Amb tot, alguna vegada que ens ha semblat oportú d'aclarir algun d'aquests mots, l'hem assenyalat i referit en nota a peu de plana.

VALLDOSSERA. UBICACIÓ DEL SANTUARI. — Valldossera és un santuari avui fàcilment accessible d'ençà que, fa una dotzena mal comptada d'anys —escrivim el 1965—, fou acabada la carretereta que de Santes Creus, passant per les Pobles, va a Pontons, carretera que durant un quart de segle quedà paralitzada i només estesa des del famós monestir fins al collet de Santa Agnès. I en seria molt més, d'accessible, si aquesta via de comunicació, a desgrat d'ésser estreta, mal traçada i absolutament deixada de la mà de Déu a l'acció dels elements, no estigués tan abandonada, perquè és una ruta d'interès, fins i tot, turístic. El santuari es dreça al costat mateix d'aquesta carretera, a mà dreta tot anant de Santes Creus a Pontons. Actualment pertany al districte municipal de Querol; abans havia integrat l'antic terme de Montagut.

A la primeria d'aquest segle Valldossera encara era un lloc d'atracció

retaula de Santa Magdalena que havien obrat per al Monestir; document esmentat per MARTINELL, 208, amb atribució equivocada, probablement per defecte de lectura; errada en la qual han caigut tots els altres tractadistes de Santes Creus que l'han seguit i copiat, i que ha incorporat entre els artistes catalans del Sis-cents el nom d'un suposat mestre Petit que no ha existit mai.

que irradiava a totes les nombroses i riques masies dels termes limítrofs i dels llogarrets de la contrada. Començant per Santes Creus, els tradicionals, concorreguts i famosos aplecs i concentracions valldosserencs atreien contingents d'Aiguamúrcia, les Destres, les Pobles, cal Canonge, Masbarrat, Aiguaviva, Selma, el Pla del Manlleu, Bonany, Pontons, Esblada, Seguer, Querol i el Pont d'Armentera, per no relacionar sinó els nuclis més constants i propers.

La tradició diu que el nom li ve perquè la vall és plena d'ossos humans: una veritable vall ossera. I, efectivament, han estat sovintejades les troballes de restes humanes procedents d'enterraments, alguns d'èpoques reculades, prehistòriques, i d'altres potser dels temps de la reconquesta; la fantasia ha especulat amb aquestes sovintejades troballes per tal de donar una explicació fàcil i versemblant al nom. Aquesta explicació popular, però, sembla que està en contradicció amb la tradició documental que constantment es refereix a vall d'ossos —*Valle Ursaria*—; i mai vall d'ossos —que ens donaria *Valle Ossaria*.

Valldossera és una vall plàcida, envoltada de crestes que la conquegen. El santuari en presideix l'horitzó dilatat, superior als sis-cents metres sobre el nivell del mar, i s'escau al fons de la conca limitada per una amplíssima successió de comes i de pujols on encara s'aguanten múltiples edificacions: masies, antiquíssimes la majoria d'elles, alguna encara sortosament amb vida, però d'on parteixen les famílies, l'una darrera l'altra, per a no tornar-hi mai més. I si cap d'aquestes cases es repobla, ho fa amb gent immigratòria, procedent de Déu sap on, i que hi ha caigut tot cercant una benestança que les dures condicions del seu país d'origen no pot esperar que li donin mai; gent desarrelada i que no encomana, almenys de primer antuvi, cap garantia al futur immediat de Valldossera; vall, tanmateix, no excessivament fèrtil i pròdiga, però productiva, agraïda a qui la conrea i tranquil·la, quieta, assossegadament sedant, lluny de tota estridència, fins i tot apartada de les abrupteses esfereïdores d'un paisatge basardós. Valldossera, de llum diàfana, de claror enrogida pel color de la terra a ple sol, i empallidida esblaimadament per les transparències de les seves albaides clarejants o per les opalescències de les seves radiants postes de sol, és una vall que esguarda el puig de Montagut temptador, afuat, valent i desafiant, amb la seva graciosa silueta retallada al fons del cel blau, per un cantó, i les afraus de la Vall d'Infern, per l'altre, afraus magníficament aspres, fortes, de parets altes i rocoses i estretes, abundantment poblades de vegetació i farcides de belleses.

El santuari no aplega cap nucli de població. Quan era servit per un capellà —després fou transformat en parròquia— era habitada la casa rectoral i, potser, hi residia un altre veí.⁶ El nucli de població més proper és Bonany, distant un quart, ja guaïtant al barranc de la Vall d'Infern; amb

6. Formant tot un cos d'edifici amb l'església actual, adossades al costat dret de qui entra, hi ha dos habitacles: la rectoria i la casa de l'ermità, com en diuen avui, que romanen totes dues deshabitades, però folgades.

tot, migrat agrupament d'una dotzena de cases mal comptades que semblen condensar-se allí on, de fet, s'esmuny la gran plana valldosserenca.

UNES QUANTES NOTÍCIES — També la fantasia ha omplert amb llocs comuns la curiositat dels orígens del santuari. La imatge mariana que el presideix devia haver estat trobada, com tantes d'altres de més o menys renom, però sense circumstanciar on, quan ni com. Un tractadista que en parla amb regular extensió, Blasi i Vallespinosa, diu que “els primers indicis de certesa de l'existència de l'ermita de Valldossera comencen a trobar-se al segle XVI per l'existència d'un pergami mig esquinçat en el qual es concedeixen indulgències als qui cooperin a l'engrandiment i a l'embelliment de l'ermita”.⁷ Ja veurà el lector que precisament les notícies de fra Joan Salvador s'estronquen a la primeria d'aquest segle XVI, la qual cosa, contràriament a l'opinió blasiana, fa que el període més documentat i historiat de Valldossera és el que va des del seu començament fins als primers dies d'aquella centúria. Amb tot, val la pena que recollim ací l'esment del cartell d'indulgències que documenta la perseverança de l'estima i la devoció que tenen al santuari i de com subsistia la preocupació d'enriquir amb perdons i amb guanys espirituals els seus romeus i els seus afavoridors.

Precisament és a partir del segle XVI quan s'estronca la crònica de fra Joan Salvador, i quan per a nosaltres comença l'escassetat de notícies històriques de Valldossera. Morera ens fa saber que el 29 de maig de 1597 el monestir de Santes Creus obtingué del papa Climent VII una butlla per la qual unia al Monestir la capellania de Valldossera;⁸ aquest document sembla que fou obtingut per a acabar la pugna entre el Monestir i alguns habitants del terme de Montagut, de les masies més properes a Valldossera, els quals pretenien de desvincular el santuari del Monestir. Aquesta actitud ja es detecta en la relació històrica de fra Salvador, i en fou potser la motivació i tot, com veurem.

Segons Iglésies,⁹ l'actual edifici de l'església de Valldossera fou bastit l'any 1685. Això vol dir que la devoció al santuari i a la imatge de Santa Maria, que n'era titular, no s'havia afeblit en els segles successius. Les pràctiques devocionals havien, potser, evolucionat amb el temps, però el concurs de romeus a les solemnitats valldosserenques era notablement nombrós. Això justifica les proporcions vastes d'un santuari de muntanya com Valldossera. La fàbrica fou concebuda d'estil renaixement, segons els cànons imperants al seu temps. Primerament es dreçà l'església, amb la façana a sol ixent;

7. BLASI, 68. Copiant-ho d'aquest autor, CAPDEVILA MIQUEL, *Valldossera*, accepta també que Valldossera, com a santuari, no nasqué a la vida abans del segle XVI, i intenta de reforçar aquesta opinió en el supòsit que la vitalitat i el desenrotllament medieval de Montagut no ho hauria permès; cal remarcar que hom entén la vida del santuari de Valldossera com a tal, perquè el lloc ja l'esmenta el mateix Capdevila i ja li és conegut des del segle XII.

8. MORERA, *T.C.*, I, 634, traient-ho del còdex 17 de la BPT, doc. XXVII, fol. 91, segons la referència que en dona.

9. Pàg. 251.

obra de maçoneria amb un portal de punt rodó de carreus pedrapicats amb motlures discretament belles. Al damunt, un ull de bou proporcionat per a il·luminar l'interior, i al vèrtex del doble vessant de la teulada s'aixeca una espadanya apta per a tres senys, on ara hi ha solament una campana. Els angles primitius, a set metres aproximadament, són construïts amb carreus ben escairats i picats, procedents de construccions anteriors. Ben aviat, adossats a les parets laterals de l'església es bastiren altres construccions: potser primitivament destinades a capelles, tres per banda, que són assenyalades a l'interior, però no s'arribaren a habilitar mai. Aquests cossos d'edifici foren destinats a habitacle, els de la banda nord; i, en part, a magatzem parroquial, els de la banda de migdia corresponents a les dues primeres capelles d'entrant, i la resta fins a la paret absidal, al costat del cambril, a capella del Santíssim.

Tot plegat forma un paral·lelogram de 21 metres per 15 i mig, dues tercers parts del qual són església. L'interior d'aquesta, sense pretensions, és folgat i seriós, bell i proporcionat, i és presidit per l'altar-cambril de la Mare de Déu, sota el qual hi ha la sagristieta.

La revolta del 1936 hi deixà la seva empremta destructora; calà foc dins la nau i féu desaparèixer un bonic retaule d'estil neoclàssic, sobri i elegant, restaurat i daurat ricament l'any 1812, encara sota els auspicis del monestir de Santes Creus. Aquest retaule tenia dues portes, una a cada costat, que donaven accés a l'ample cambril on els romeus accedien a venerar la imatge de la Verge; magnífica escultura tallada en alabastre blanc i policromat atribuïble al segle XIII, d'uns quatre pams d'alçària, dreta, amb el Fill a coll, sostingut, assegut al braç esquerre, i en una actitud tan tendrament corprenedora que la galtona dreta reposava damunt l'espatlla materna; era una talla de factura correcta, bella i expressiva; bé que les faccions i el posat ens recordessin el tipus femení del país, era inqüestionable que havia sortit d'unes mans ben destres. Blasi —seguit per Capdevila i Miquel— atribuï aquesta imatge al segle XVI, datació inacceptable, fins i tot concedint un gran marge de perdurabilitat de les formes artístiques netament gòtiques dins l'executòria tallística popular, sempre cronològicament tardanes; amb tot, aquesta datació esdevé conseqüència de l'absolut desconeixement de notícies anteriors a aquell segle sobre el santuari valldosserenc, que tant l'un com l'altre dels dos autors esmentats no s'estan de declarar.

Aquesta imatge fou llençada a la pira i restà esbocinada i calcinada. Restaurada amb poca traça, encara actualment hi rep culte, molt desfiguradament. Les testes, tant de la Mare com del Fill, estan coronades amb corones d'argent, potser del segle XVIII. Tot i que és més relíquia que res, la imatge actual de Santa Maria de Valldossera és la peça única que s'ha conservat procedent del temps que fra Salvador escriví el seu llibre. Del santuari que hi havia allí, no en resta res que l'identifiqui. No sembla clar que fos al mateix lloc de l'església actual. Seria més versemblant de creure que pot correspondre a les ruïnes que, conegudes com les de la Rectoria vella, encara

hi ha a la banda d'amunt de la carretereta, un centenar o dos de metres a ponent de l'actual santuari, amb nombrosos vestigis de carreus ben treballats i escairats.

VALLDOSSERA, PARRÒQUIA. — Ha estat dit que en la reforma parroquial escmesa a l'Arquebisbat de Tarragona l'any 1869 la parròquia antiga de Montagut fou traslladada a Valldossera. Els paratges on es dreçava l'antiga parròquia —del segle XIII o, potser, anterior— s'anaven despoblant. La feligresia de Sant Jaume de Montagut havia ultrapassat, en els seus bons temps, el mig miler de parroquians. Fra Salvador, en el seu manuscrit, acusa que ja abans del seu temps havia calgut que fos servida, almenys, per tres capellans: el rector i dos vicaris. Però la gent abandonava els reductes encimbellats i de mal accés i s'establí a la terra baixa. Un fet tràgic influí decisivament en el trasllat: el dia 7 de març de 1869 la rectoria de Montagut fou assaltada per uns malfactors; la rectoria tenia fama de rica: hom diu que els anys de collita bona, el gra no cabia a la casa rectoral i calia que fos estibat al cor de l'església. I d'aquesta fama, i de la cobdícia de l'escamot, fou víctima el darrer rector que visqué a Montagut: mossèn Josep Rodon i Molins, que fou maltractat, robat i assassinat.¹⁰

Convertit el santuari de Valldossera en parròquia, no fou planerament acceptada aquesta resolució superior per tots els seus feligresos. Algunes masies es manifestaren obstinadament aferrades a oposar-se que la categoria parroquial de Montagut fos transferida. Val a dir que a Montagut encara es conserva avui la immensa edificació que fou església parroquial al costat de l'enderrocada rectoria; església de proporcions vastes i de planta romànica, amb evidents i importants transformacions durant els segles, però amb reiterada evidència de carreus ben tallats i d'obra sòlida, digna i rica. Durant aquella segona meitat del segle XIX l'autoritat arquebisbal, davant les pressions dels feligresos oposicionistes, consentí que un vicari —amb una relativa autonomia, però vinculat a la nova parròquia de Valldossera— servís l'església de Montagut. Amb tot, no hi pogué viure i no hi perseverà gaire temps; per això, després d'aquesta fallida experiència, el rector de Valldossera pujava cada quinze dies a dir missa a Montagut.¹¹

10. Això és el que diu la tradició oral, fortament arrelada i viva a la comarca després d'un segle. Però no ho podem confirmar documentadament. Res no s'oposa a l'agressió; però no n'hem trobat constància documental al migrat fons arxivístic de Montagut i de Valldossera. L'esmentat rector Joan Rodon i Molins era natural de Tarragona, fill de pares barcelonins, i regí la parròquia bastants d'anys, i segons la partida del llibre d'òbits, hi morí el dia 13 de març de 1869, a les nou del matí, després d'haver rebut els Sants Sagraments i haver dictat el seu testament *in articulo mortis* al regent de la veïna parròquia de Querol. Tenia cinquanta-nou anys i fou enterrat el dia 16 al fossar parroquial. Així ho certifica l'esmentat regent de Querol, mossèn Josep Cabanes, com a encarregat de la parròquia de Montagut fins que fou novament proveïda. Això vol dir que, si fou agredit tal com diu la tradició, no fou rematat en aquella ocasió; però en morí al cap de sis dies.

11. No hem trobat constància documental concreta de com anà aquesta transferència de parròquia. Tanmateix, en els llibres sacramentals que es conserven, es detecta

Tanmateix, els feligresos oposicionistes mantingueren una tenacíssima resistència a cedir a la nova parròquia alguns joiells del culte que, ateses la solitud de Montagut i la poca garantia de seguretat que oferia la seva església, en lloc de dipositar-los a Valldossera, els tancaren a la caixa forta del Banc de Valls.

La parròquia de Valldossera es mantingué fins a l'any 1936. Després de la guerra civil ha estat més o menys servida per alguns rectors o encarregats de parròquies veïnes: Querol, les Pobles, Santes Creus i Pontons. Aquesta atenció parroquial ens fa tot l'efecte que actualment està en trànsit de desaparèixer irremeiablement.¹²

Fins a la darrerria del segle passat es mantingueren vius i molt concorreguts els famosos aplecs de Valldossera que se celebraven el dimarts de Pasqua Florida, el tercer diumenge d'agost i el dia vuit de setembre. La tradició religiosa dels segles xv i anteriors, tan ferma, com veurem, que ens reporta fra Joan Salvador, es mantenia en les festes consuetes. La titular, Mare de Déu de Setembre —la Nativitat de Santa Maria— fou la Festa Major, festa que, encara avui, esporuguidament, celebra el proper veïnat de Bonany. Però aquelles concentracions d'abans de la guerra del 1936 —hom comptava per damunt els tres milers les persones aplegades a Valldossera els dimarts de Pasqua Florida i per la festa major setembrera; l'aplec de l'agost ja s'havia anat afeblint i perdent— probablement ja no seran possibles mai més.¹³

Ara com ara el Santuari-Parròquia roman ben sol. Només de tant en tant s'anima esporàdicament, amb ben poques perspectives de cap mena de redreç, si les coses no canvien molt de signe. El veïnat, cada vegada més afeblit, manté pobrament apta al culte la vasta i desolada església de Valldossera que, un temps no gaire reculada i durant moltes centúries, fou un santuari famós, com ens conta fra Joan Salvador.

una certa dualitat i indecisió per part de l'autoritat, que abona aquella oposició. Posem per cas, el dia 26 de juliol de 1873, s'inicià el llibre registre d'òbits de Valldossera, però en les partides no s'hi consignava parròquia, sinó lloc, població, o altra expressió semblant i discreta. Es nota una certa reticència per tal de no ferir susceptibilitats. Mentrestant, els llibres sacramentals de Montagut continuaven i continuaren; el d'òbits fou cancel·lat per decret de Santa Visita del dia 3 d'octubre de 1924; des d'aquella data tots els òbits de Montagut foren continuats als llibres parroquials de Valldossera.

12. Al moment de redactar aquestes notes —març de 1965— és encarregat del servei parroquial de Valldossera l'ecònom de les parròquies d'Aiguaviva i del Pla de Manlleu, que ens ha acollit generosament per tal que poguéssim obtenir tota la informació que ens podia proporcionar el migrat arxiu parroquial de Valldossera-Montagut, guardat ara a la casa parroquial d'Aiguaviva, on resideix. El bon mossèn Josep Benet ens ha informat com a Valldossera romanen una vintena de famílies que integren la parròquia, on ell puja cada setmana els diumenges a celebrar missa, generalment concorreguda.

13. Té, encara, una certa persistència l'aplec valldosserenc del dimarts de Pasqua Florida; però ja no s'hi apleguen sinó un parell o tres de centenars de persones. S'hi diu missa, i la gent celebra un sarau a la placeta de davant l'església. Els forasters —més balladors que romeus— acampen per aquells rodals i es proveeixen de l'aigua del pou que hi ha a l'angle NE, de deu abundosa i famosament regalada.

LA HISTÒRIA DE VALLDOSSESA. — La història de Valldossera, fins ara, per desconeguda, ha estat ben poca divulgada. Els esments més importants que coneixem es concreten en les notícies aplegades per Blasi i Vallespinosa; notícies destrament aprofitades, valorades i acrescudes amb alguna precisió més per Iglésies. Tot plegat, ben poca cosa, com ja hem insinuat.

—Morera, que, per l'esment que en fa, havia de conèixer el manuscrit de fra Salvador, baldament no n'identifiqui l'autor, l'aprofità ben poca cosa. El nom de Valldossera és un esment ben poc reiterat en la seva voluminosa obra *Tarragona Cristiana*, on encara retreu una altra font documental, potser important, referent a Valldossera: entre els manuscrits que a la darreria del segle XIX hi havia a la Biblioteca Provincial de Tarragona i que després foren traslladats a Madrid, a l'Archivo Histórico Nacional,¹⁴ el ja esmentat com a assenyalat i inventariat amb el número 17 a l'esmentada biblioteca, Morera diu que contenia uns tres-cents documents referents a Valldossera, l'Espluga d'Ancosa, el terme de Montagut, Santa Perpètua, i altres llocs.¹⁵ Però ell els féu servir ben poc pel que concerneix Valldossera, que és el mateix que s'esdevé amb el manuscrit de fra Salvador.

Amb tot, no seria justa cap mena de censura al benemèrit investigador que fou Morera i Llauredó. Perquè ell servia el propòsit d'una relació històrica de caràcter més general i de cap manera exclusivament, ni tan solament preponderantment monografista.

Escaurà de registrar una dada que Morera ens reporta, procedent del repetit manuscrit núm. 17, amb referència a Valldossera, i que el manuscrit de fra Joan Salvador no recull: en el repartiment que Belarone fa l'any 992 dels seus béns entre els seus fills, és anomenat l'alou que el comtat de Barcelona posseeix a Valldossera, és a dir, les terres amb la torre que hi ha bastida, les vinyes, etc.¹⁶ Aquesta data millora ben bé en una centúria la cronologia que el manuscrit de fra Salvador ens proporciona sobre Valldossera.

És evident que fra Salvador no pretengué en el seu *Llibre de Valldossera* una informació exhaustiva sobre el lloc, perquè el document de què acabem de fer esment és al cartulari de Santes Creus, *Llibre Blanc*, fol. 32, d'on Udina el transcriu,¹⁷ de manera que ell fàcilment l'havia de conèixer, com havia de conèixer altres documents igualment registrats al mateix cartulari.

Uns pocs anys després de la distribució de béns de l'esmentat Belarone, el nom de Valldossera és reiterat. El 26 de maig de 999 Jovanna vengué a

14. L'esmentat *Inventario de Procedencias*, pàg. 86, relaciona així aquest i altres set volums manuscrits, sumàriament descrits per Morera: "Un registro de escrituras, en ocho volúmenes, referentes a la hacienda de este convento —Santes Creus—, del s. XVII".

15. MORERA, T. C., I, 49.

16. MORERA, T. C., ap. núm. 3, p. 11: "...ipso nostro alodio quo habemus in comitatu Barquinone... ad ipsa Valle Orsera, id est, terras cum ipsa turre que ibidem est, et vineas...".

17. Pàg. 3.

Hug la meitat de la torre de Valldossera amb el seu alou, les cases, els horts, les terres, les vinyes, les hortalisses, les fonts, els prats, els recs i els caps de rec.¹⁸

Dos mesos i mig més tard, concretament del 18 d'agost del mateix any 999, coneixem un altre document de venda feta per la mateixa Jovanna del document anterior conjuntament amb un capellà anomenat Pere, al mateix Hug. Es parla de la torre, de les terres i d'altres coses detallades als mateixos comtat de Barcelona, terme de Montagut i lloc de Valldossera; però la venda, ara era feta íntegrament, perquè en el document anterior es manifestava que aquella venda afectava la meitat, i en aquesta, no.¹⁹

Encara no vuit anys més tard, el 29 de juliol de 1007, es reitera el nom de Valldossera. Ara és Sendred i la seva muller Sener que venen a Hug, segurament el mateix comprador ja conegut pels anteriors documents, la torre de Valldossera amb les seves adjacències.²⁰ Tots aquests documents coneguts sobre Valldossera dels darrers anys del segle x i primers de l'xi, que en conjunt assoleixen una cronologia de quinze anys, sembla que ens situen en un moment interessant d'una real, o pretesa, fixació de frontera de reconquesta. Aquests i altres documents que recull el cartulari han nodrit especulacions que ens menarien a una anàlisi ben suggerent, però allunyada del nostre propòsit d'ara.

Una valor molt semblant cal concedir a altres documents referents a Valldossera que ens proporciona el Cartulari, baldament ja una mica lluny, cronològicament, d'aquest grup documental que tanca el segle x i obre l'xi. Posem per cas, el 15 de juny de 1064 sembla que Valldossera fou adquirit pel comte Ramon Berenguer I *el Vell*, de Barcelona. Artal i la seva muller Adalarsis venen als comtes Ramon i Almodis la torre i les cases, corrals, patis i pisos, amb llurs sitges i sitjars de Valldossera.²¹

18. "Ego Juvanna, femina, venditrice sum tibi Ugone emitrice. Per hanc scripturam vendicionis mee vendo tibi ipsa medietate de ipsa turre, cum ipso alode, qui ibidem est in casis, in ortis, in terris, in vineis, in ortalibus, in fontes, in pratos, et ipsos regos cum ipsos capderegos qui michi advenit de generatore meo vel de genitrice mea et hec est omnia in comitatu Barchinonensis, in terminio de castro Monte Acuto, in valle Orsera...". *Llibre Blanc*, fol. 31; UDINA, pàg. 4.

19. "Ego Petrus, presbiter, et Juvannia, femina, venditores sumus tibi Ugone emptores. Per hanc scripturam vendicionis nostre vendimus nos tibi ipsa turre cum ipsa terra que ibidem est in ortis, in ortalibus, in aquis, in fontis et ipsa vinea que prope est et ipsas casas que ibidem sunt que nobis advenit de genitores nostros et est hec omnia que sibi resonat in comitatu Barchinonensis, in terminio de castro Monte Acudo in Valle Orsera que dicunt...". *Llibre Blanc*, fol. 31v; UDINA, pàg. 5.

20. "Ego Sendredus et mulier mea Sener venditores sumus tibi Ugone emptores. Per hanc scripturam vendicionis nostre vendimus tibi ipsa turre cum solo et superposito, et casas, et curte, cum ipsas parietes, et terras, et vineas, et ortos, et ortales, cum ipso cap de aquis, et arboribus, totum ab integrum qui nobis advenit ad me Sendredus per genitores meos et ad me Siner per meum decimum. Et est ipsa hec omnia in comitatu Barchinone in terminio de Monte Acuto in Valle Orsera...". *Llibre Blanc*, fol. 32v; UDINA, pàg. 6.

21. "Ego Artallus, probis Branvino, et uxori mea Adalarsis, femina, venditores sumus vobis domno Remunde, comite, et domne Almodis, chomitisse, emptores. Per hanc, denique, scripturam vendicionis nostre sic vendimus vobis turrem unam, et chasas,

Un altre document que tampoc no retreu fra Salvador en el seu manuscrit, i del qual entenem que cal que donem notícia ací, perquè esdevé important a la història de Valldossera en els seus primers dies de pertinença santescreuina —o valldauriana— és el que publica Bofarull i que segurament fra Salvador no conegué mai. Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona i príncep d'Aragó, s'adreça a G.,²² bisbe de Barcelona, i li presenta les queixes que ha rebut de l'abat de Valldaura pels danys que els homes de Montagut li havien ocasionat a Valldossera, i li demana que inquireixi i mani de reparar-los a favor dels esmentats abat i monjos de Santes Creus, per tal com han de posseir Valldossera tan plenàriament com l'havia tingut Bernat Otó; i li recomana que, conjuntament amb el seu fill —el després rei Alfons I— emparin i defensin Santes Creus en els seus interessos, assenyalamment la torre de Valldossera amb l'església que hi ha allí i totes les altres coses que els pertanyen com els delmes i les primícies.²³ Aquest document va indatat; però s'ha de situar entre l'any 1161, quan Santes Creus adquirí Valldossera, i el següent 1162, quan el comte Ramon Berenguer IV morí.

Encara, per tal de complementar els altres documents que Salvador transcriu en el seu *Llibre de Valldossera*, farem esment ací de la garantia que Bernat de Riu de Foix féu al monestir de Valldaura que defensaria Valldossera, comproment-hi Guillem de Sant Martí. Com diu Salvador,²⁴ Bernat de Riu de Foix vengué Valldossera al Monestir el 22 de març de 1161; ara, 25 d'abril de 1168, fa garant l'esmentat Guillem contra tothom.²⁵

No sabem què devia resultar feble de la venda esmentada de Bernat de Riu de Foix l'any 1161, perquè el 17 de juliol de 1169 trobem que Berenguer Gassull i Guillema, muller seva, reconegueren la venda esmentada,²⁶

et curtes, et solis, et superpositis, et cigas ab ipsos cigars. Et est quippe predicta omnia in comitatu Barchinonense, in castro Monte Acuto, in locum quem dicitur Valle Orsera. Et advenit nobis predicta omnia per nostram comparacionem et per decimum et per omnes que voces...". *Llibre Blanc*, fol. 34^r; UDINA, pàg. 14.

22. Guillem de Torroja, que fou bisbe de Barcelona des del 1144 fins al 25 de juny de 1172, que fou ascendit a la seu arquebisbal de Tarragona.

23. BOFARULL, IV, 366, CLII. Per cert que l'enunciat que en dóna a l'índex —pàg. 429— esdevé desorientador quan diu: "Carta del obispo de Barcelona al conde, pidiéndole que amparase al abad de Valldaura en los daños que estaban causando a dicha iglesia los vecinos de Montagut". La carta és del Comte al Bisbe, i els danys eren perpetrats a Valldossera.

24. Fol. 9^v.

25. "Ego Bernardus de Rivo de Fodexio convenio tibi, Petro, abbati, et monachis sancte Marie Vallis Lauree, esse garrents omni tempore sine engan de toto illo honore quem vobis vendidi in Valle Orsera contra cunctos homines vel feminas. Quod si ullus homo vel femina in ipso honore aliquis vobis tollent dono vobis plenum datorem Guillelmum de Sancto Martino...". *Llibre Blanc*, fol. 36^r; UDINA, pàg. 139.

26. "...ego Berengarius Gazul una cum uxore mea Guillelma et filiis meis Petro et Bertrando et Bernardo et Berengaria, diffinitores et evacutores sumus vobis Petro abbati Vallis Lauree et omnibus fratribus eiusdem loci vestrisque successoribus totius illius honoris quem Bernardus de Rivo de Fodex, nepos meus, vobis vendidit in Valle Orsaria...". *Llibre Blanc*, fol. 36^v; UDINA, pàg. 143.

que, amb aquesta acta, possiblement restà consolidada pel que concernia el Bernat referit, que era nebot d'ells.

Com a afegitó a totes aquestes notícies, i pel valor que puguin tenir, manllevem a Capdevila i Miquel les dades següents: l'any 1159 Guerau Alamaný de Cervelló (?) donà a Guillem Company una torre a Valldossera, i el 1180 el primogènit d'aquest, que li era homònim, dictà el seu testament i donà l'esmentada torre al seu fill Ramon Valldossera.²⁷

L'INTERÈS DE L'OBRA SALVADORIANA. — L'interès del treball de fra Joan Salvador en redactar el seu *Llibre de Valldossera*, probablement sense proposar-s'ho, esdevé considerable en més d'un aspecte. Ell sembla voler justificar la seva tasca quan diu que

“la principal intenció de fer lo present libre és stada demostrar los bons títols que lo dit Monestir [de Santes Creus] té de aquella [Valldossera] e registrar-los en aquest libre”;

perquè, encara que la quadra de Valldossera estigui situada dins el terme del castell de Montagut,

“no és del dit terme, ni ha contribuir ni pagar en neguns càrrechs ni talls del dit terme, ans és tota en franch alou del dit monestir de Santes Creus”.²⁸

I ho demostra amb abundor de proves documentals, que, quan s'escau, sap presentar amb adequats comentaris il·lustratius.

Esdevé ingènua, alhora que curiosa, l'explicació que l'autor s'enginya per justificar que la propietat de Valldossera, que fou anomenada torre en els primers documents, que feien referència principal a la fortificació originària, després fos anomenada quadra:

“pus que lo dit monestir hagué comprada la dita quadra de Valldossera, feren-hi una casa; e pus que los dits moros foren expellits de tota aquesta terra, dexants lo nom de la torra que ere feta per defensió dels dits moros, fonch apellada la dita casa grange de Valldossera”.²⁹

El manuscrit de fra Joan Salvador esdevé una ben construïda monografia del santuari escrita en català en començar el segle XVI. Aquesta ja és una circumstància remarcable, perquè aquesta mena de treballs en aquell temps i a casa nostra són rars. Llavors existien cròniques generals amb relativa abundor de còpies als centres d'erudició; una monografia de les característiques de la nostra, concernent al cenyit temari d'un santuari tan particular com Valldossera, i tan ben estructurada i amb tota la garantia histò-

27. *La Mare de Déu de Valldossera*.

28. Folis 18r-18v. Ens referim a la foliació atribuïda al manuscrit, que destaquem convenientment en la transcripció que en donem.

29. Fol. 11v.

rica i la més exigible documentació comprovatòria, críticament irrecusable, no la coneixem. Qui sap si no té parió.

I no és això, solament. Tractant de documentar els primers temps de Vall-dossera ens forneix una pila de peces que fins ara ens eren desconegudes i que aclareixen i reforcen els esments documentals que teníem de la reconquesta a les valls altes del Gaià fins al segle XII. I no caldria dir que ens declara moltes precisions de la devoció i del culte a Santa Maria de Vall-dossera, i un curiós detall de les seves rendes. Si no oblidem que l'autor era monjo de Santes Creus i que Vall-dossera era una pertinença molt propera i estimada del monestir, ens explicarem que el bon cronista aprofités de referir-s'hi d'una manera reiterativa i que, coneixedor com era de la seva història, ens en faciliti amb abundor notícies i dades precioses, com veurem. Encara més: ens presenta una referència a les guerres de Catalunya en temps de Joan II, guerres civils que l'autor patí i on el seu testimoniatge esdevé categòric i allisonador, baldament les repetides al·lusions que hi fa no tinguin un marc més dilatat que el seu àmbit geogràfic.

Sempre que escau al cronista d'aclarir algun punt històric que al seu temps ja era recomanable d'il·lustrar, és diligent a fer-ho. Esdevé singularment aclaridor, posem per cas, el comentari que fa quan es refereix al senyor de Querol, Guerau Alamany, que també senyorejava a Montagut, quan diu que

“en aquell temps se nomenaven Alamanys e no's nomenaven Cervellons axí com ara fan; que los vertaders e principals Cervellons són los senyors de la baronia de la Vila de Mager, o de la Lacuna; que aquests altres, qui eren senyors de Querol e de Montagut, se deyen Alamanys, e après són-se mesclats, e han pres lo nom de Cervelló, no dexant lo principal lur nom de Alamanys que ja tenien”.³⁰

Aquest Guerau Alamany, juntament amb els seus fills Guerau i Hug, l'any 1167 vengueren al monestir de Santes Creus l'alou de Vall-dossera, amb totes les seves pertinences, cases, terres, vinyes i arbres, amb el delme i les aigües, pastures, llenyes i emprius, i tots els altres drets que els pertanyien.³¹

ELS PRIMERS TEMPS DE VALLDOSSERA. — Damunt el canemàs que li proporcionen uns fragments de crònica general, amb tota evidència manllevats, i que fra Joan Salvador incorpora al seu llibre, ens ofereix una visió de la reconquesta de la Catalunya Nova, a la història i al coneixement de la qual aporta documentació diversa i sempre interessant. Aquests documents, que es publiquen íntegres en el cos de l'obra salvadoriana, tal com ell els va copiar i perdurar, els conceptuem inèdits en una considerable proporció; per via de nota hem procurat de determinar els que coneixem publicats, indicant, de passada, les variants més notables que hem observat.

30. Fol. 18v.

31. Fols. 19r-19v.

No ens entretindrem en una anàlisi d'aquesta aportació salvadoriana, perquè no és aquest el nostre objecte. Però no ens podem estar de remarcar la importància que per a Valldossera té el document de l'any 33 del rei Felip de França —1093 del compte cristià—, que ja esmenta l'existència de l'església, la qual cosa fa versemblant d'establir que a Valldossera hi havia hagut un culte arrelat abans de la reconquesta, i que la seva memòria es concreta en l'existència d'un lloc on aquest culte era professat. Considerem com l'any 1093 era encara molt lluny de la consolidació cristiana d'aquell indret, almenys d'una manera eficient per a bastir-hi i conservar-hi una edificació dedicada al culte cristià. La referència escau, sembla, a una ubicació de forta tradició, sense que això exclouï les restes d'una església anterior a la invasió sarraïna.

Igualment, i això amb projecció d'interès comarcal, hem de concedir alguna curiositat als topònims i als onomàstics d'aquest diploma, que ens poden conduir al coneixement dels senyorius d'aquelles rodalies. I, finalment, cal remarcar que la donació objecte d'aquell document és feta amb una concreta finalitat primordial: per tal que el receptor la defensi dels àrabs —“ut defendas eam a nequissima genera paganorum”—, i que aquesta defensa sigui feta de la manera que pugui i tant com pugui fer —“quo modo et quanto poteris”.³²

La donació de Ramon Berenguer, datada l'any 1100, que de fet no és altra cosa sinó la reiteració de la donació efectuada set anys abans, a la nostra manera de veure, havia de tenir una motivació: i aquesta motivació no podia ésser altra que la fixació dels termes partioners, que es confongueren en el document del 1093, tal com es dedueix de la comparació dels textos d'aquests dos documents amb el de la venda de Valldossera per part de Bernat de Riu de Foix i els seus al Monestir l'any 1161. Vet ací els mots amb què cadascun d'aquests documents manifesta els termes esmentats:³³

1093	1100	1161
“a parte orientis in alodio Bernardi Guillermi et in turre de Salilasegui”	“ab orientis in alodio Bernardi Guillermi”	“ab orientis in alodio Bernardi Guillermi olim defuncti”
“ab occiduo in dominatura Geraldí Alamagni et in alodio quod fuit Bernardi Levegalli”	“ab occidente in strata publica qua itur ad castrum”	“ab occidente in strada publica qua itur ad castrum”
“de meridie in quadra de ipsa Figuera”	“a meridie in turri de ipsa Figuera”	“a meridie in turri de ipsa Figuera”

32. Fol. 1v.

33. Es troben, respectivament, al manuscrit: el de 1093, fols. 1v-2r; el de 1100, fol. 3r; i el de 1161, fols. 9v-10v.

“a septentrione in alodio quod fuit predicti Bernardi Levegalli et in strata qui descendit de predicto castro et pergit ad ipsa Ferrera”

“a circio in alodio Bernardi Levegalli”

“a circio in alodio Bernardi Levegalli”

I ja que parlem de confrontacions termenals, vet ací, encara, algunes altres precisions que ens proporciona un altre document reportat per fra Salvador, de l'any 1167:³⁴

“ab oriente in manso Bernardi de Torredella; de occiduo, in turre Gauce-ranna et in suo termino; a meridie, in collo qui dicitur de Figuera et descendit usque pariliatam vestram comitalem [de Santes Creus]; a circio, in spluga de Bedestre”.

LA PLENITUD DOMINICAL. — Les especialíssimes circumstàncies jurídiques que durant molts anys planaren damunt les contrades de Montagut i limítrofes, fins a la consolidació de la seva reconquesta, ja ben entrada la centúria dotzena, comportaren un maremàgnum de drets dominicals i d'interferències d'aquests drets que sovintejadament en comprometien la pacífica possessió de llurs propietaris. El de Valldossera podria ésser presentat com un exemple típic de pluralitat d'interferències dominicals: efectives, preteses o suposades; però totes elles incòmodes. Fra Salvador en fa la dissecció amb un luxe de proves documentals veritablement exemplar i que fa servir per a establir el procés pel qual el monestir de Santes Creus assolí, com desitjava,

“tenir e possehir la quadra de Valldossera perpetuament francha e quítia, que neguna altra persona no-y hagués negun dret, ni poguessen fer-hi demanda neguna”,³⁵

tal com documentalment sabem que alguns pretengueren.

La venda que Bernat de Riu de Foix i els seus feren al Monestir l'any 1161 era estipulada amb clàusules ben concretes per a afermar-ne la transmissió de propietat, segons el document que en reporta el cronista:

“integriter, cum omnibus ad turrim pertinentibus; ut melius dici vel intelligi potest; de nostro iure in ius et dominium suum tradimus ad suum proprium alodium, liberum et franchum; nihil apud vos remansit in debito, et est manifestum; hec vendicio omni tempore maneat firma”.³⁶

Però ja hem vist com l'any 1167 Guerau Alamany i els seus vengueren a Santes Creus llurs drets a Valldossera, concretats en aquests mots, sempre segons el document transcrit per fra Joan Salvador:

34. Fols. 19r-19v.

35. Fol. 24v.

36. Fols. 9v-10v.

“vendimus alodia nostra, silicet turrim de Valle Orsera cum omnibus suis pertinenciis et tenedonibus; cum ipsa decima; cum omnibus que ad ipsam turrim pertinent et pertinere debent; integriter ut melius dici vel intelligi potest; de nostro iure in vestrum tradimus dominium et potestatem, ad vestrum proprium, plenissimum, liberum, et franchum et quietum alodium; sine ullo nostro nostrorumque retentu; hec vendicio et donacio firma et stabilis omni tempore permaneat”.³⁷

És evident que la reiteració d'uns mots gairebé idèntics en els documents responia a uns formularis de frases més o menys estereotipades, com diríem avui; però no haurien hagut d'ésser vàcues, com sembla que resultaven més d'una vegada.

Seguint fra Salvador en aquest camí de consolidar la total possessió dominical de Valldossera per part del monestir de Santes Creus, esmentarem, encara, uns quants diplomes més, amb les mateixes o semblants frases fetes. Cronològicament, el primer és la donació que Guerau de Jorba i els seus fan el 28 de juny de 1170 de tota aquella part dels delmes que rebien a la torre de Valldossera i els seus termes, i concedeixen plenària i lliure llicència al Monestir per tal que pugui comprar o adquirir les altres parts del mateix delme d'aquells qui les tenien en feu; entre les signatures d'aquest document —al qual confereixen excepcional importància— destacarem les de Pere, bisbe de Saragossa, i Guillem, bisbe de Barcelona.³⁸

El primer d'aquests altres possessors parcials del delme de Valldossera que cedí els seus drets a Santes Creus fou Guerau de Montagut i els seus, el dia 2 d'abril de 1172, venent la part del delme que hi tenien

“ut teneatis et possideatis sicut melius dici vel intelligi potest; de nostro iure in vestrum tradimus dominium et potestatem”.³⁹

Ara hauria de seguir la cessió feta el 26 de febrer de 1183 per Guerau Alamany, de la qual hem fet més ampli esment en un altre lloc; ací ens cal dir com en els límits de la concessió era comprès Valldossera, i que aquesta concessió era feta amb les formalitats documentals ja més o menys conegudes:

“damus et tradimus vobis ut melius dici vel intelligi potest per liberum et franchum alodium; in sana pace cum omnibus suis decimis integriter”.⁴⁰

L'esmentat Guerau de Montagut i els seus, en vendre la Pedrera a Santes Creus el 2 de juny de 1187, reiteren la venda de tots els delmes que percebien a Valldossera amb aquestes fórmules:

“de hiis omnibus promittimus vobis fidelem garentiam; est manifestum quod de nostro iure in vestrum tradimus dominium et potestatem”.⁴¹

37. Fols. 19r-19v.

38. Fol. 25r.

39. Fols. 25r-25v.

40. Fols. 22r-23r.

41. Fols. 26r-26v.

fórmules que val la pena de comparar amb les anteriors del document de 1172.

També l'esmentat Guerau de Jorba i els seus, el 13 de juliol de l'esmentat any 1187, vengueren a Santes Creus la Pedrera, que, com anem veient, també patia de pluralitat de dominis; i els delmes que tenien a Valldossera, com si la venda del 1170 no hagués estat vàlida, amb aquestes clàusules contractuals:

“de iis omnibus promittimus vobis fidelem guirenciam”.⁴²

El 3 de març de 1191 foren Guillem de Cirera i la seva muller qui vengueren a Santes Creus els drets que tenien als delmes de la granja de Valldossera i a d'altres llocs: Ancosa i la Pedrera.⁴³

Pere de Montclar, el 28 d'agost de 1198, també vengué al Monestir tot el dret que tenia als delmes de Valldossera.⁴⁴

I encara, abans d'esmentar la tardana cessió que Berenguer de Montagut féu —el 1235— dels seus drets a Valldossera,⁴⁵ caldria registrar dos altres documents reportats pel cronista i que afecten la qüestió: la confirmació que Guerau Alamany fa —el 26 de juny de 1201— de la terra de Valldossera que el seu pare havia venut al Monestir, i la concòrdia establerta uns quants anys abans —el 30 de juliol de 1188— entre el Monestir i l'Església de Tarragona.

Per això fra Salvador, en acabar la llarga relació de tots aquests documents, manifesta la seva conclusió que ningú, llevat del Monestir, no té drets a Valldossera, i, bé que el rector de Montagut hi percep la meitat de la primícia per raó de feligresia del pagès vassall que Santes Creus hi va establir, aquesta percepció rectoral prescriuria si algun dia el Monestir conreava directament les seves terres de Valldossera de la mateixa manera que, quan als primers temps ho feia, el rector de Montagut no hi percebia res.⁴⁶

LA CAPELLANIA.—Com és evident, fra Salvador té la pruija de manifestar i provar que a la capella o església de Santa Maria de Valldossera no hi tenia dret ningú més que l'abat i el monestir de Santes Creus. Aquesta pruija, de tant reiterativa, esdevé gairebé obsessiva. Hom diria que l'única finalitat de la seva monografia era aquesta; i, certament, era un propòsit: si no exclusiu, principal, primordialíssim.

D'una manera més o menys vaga ve a dir que la capella de Santa Maria de Valldossera era servida per qui disposava l'abat i el monestir de Santes Creus. També ve a dir que aquesta persona tant fou un monjo com un sacerdot secular. D'aquesta darrera condició eren els servidors del santuari ante-

42. Fols. 25^v-26^r.

43. Fol. 27^r.

44. Fols. 27^r-27^v.

45. Fol. 27^v.

46. Fol. 28^r.

riors a les guerres civils del regnat de Joan II, és a dir, a la primera meitat del segle xv, perquè sabem

“que hun gran temps durà que ere servida la dita capella per algun capellà o prevere qui deye allí misses e rebie la pochà renda que té”.⁴⁷

Acabades les guerres hi vingué mossèn Joan Saperà “per dir misses e fer la servitud acostumada”; però no hi romangué gaire temps, perquè morí aviat. Llavors hi fou introduït un sacerdot gascó, mossèn Arnau de Campmany, que en fou foragitat perquè alguns veïns, que no estaven contents que fos estranger, maquinaren que el rector dels Garidells, mossèn Antoni Sans, afecte a la cúria arquebisbal de Tarragona, es fes col·lacionar la capellania de Valldossera, com ho féu l'arquebisbe Golçalvo Fernández de Heredia.⁴⁸ Però Santes Creus no podia tolerar aquesta atribució, baldament se l'atorgués una personalitat eclesiàstica de tanta categoria com l'arquebisbe de Tarragona, i interposà recurs contra l'esmentada provisió, que fou revocada per sentència de l'any 1505.⁴⁹

Aquest procés, en el qual s'entestà ardidament Santes Creus, fou segurament el motiu pel qual fra Salvador escriví la seva monografia. Ell, que era l'arxiver del Monestir, hagué de revisar els títols que de dret contradien la intrmissió de l'arquebisbe en la jurisdicció del santuari de Valldossera. Aquests documents són els que, no solament feren guanyar el plet, sinó que àdhuc foren el fonament de la seva relació històrica, a la qual els incorporà per a perpètua recordança.

El capellà nomenat per l'abat que servia a Santa Maria de Valldossera percebia les rendes que li pertocaven, que aplicava exclusivament a la seva personal subsistència, de manera que no estava obligat a distreure'n res per a millorar ni ornamentar el santuari, llevat de les candeles que havia de comprar per a dir-hi missa. Les millores i els ornaments, tot provenia de les deixes i els acaptes.⁵⁰

DEVOCIÓ: VALLDOSSERA I MONTSERRAT. — El culte a Valldossera era actiu. La devoció al Santuari irradiava, i tot sovint era visitat, no solament pels veïns de Montagut, sinó pels dels altres termes propers, com Pontons, Querol, Selma, el Montmell, i

47. Fol. 37v.

48. Fol. 37v.

49. Fols. 38r-39r. Quan fra Salvador, en un altre passatge del seu manuscrit, tracta de defensar Valldossera de les ingerències ordinàries diocesanes, reporta un privilegi del papa Innocent II, atorgat l'any 1132. Llavors encara havia de trigar una vintena d'anys a existir el nostre Monestir; però el coneixement d'aquest document de gràcia a tot l'orde cistercenc, i que, per tant, afectava el monestir de Santes Creus, ens posa en coneixença d'algunes exempcions de què gaudí en els segles pretèrits; fols. 11r-11v.

50. Fol. 39r.

“altres forasters, qui en temps passat han sabuda e ohida la fama de la dita capella e los grans miracles que en aquella són stats fets”.⁵¹

El cronista es dol que durant les guerres de Joan II

“se sien perdudes moltes scriptures e cartes e indulgències; emperò per relació dels antichs circumvehins qui han oït dir a lurs predecessors com en dita capella havie tants perdons e indulgències com havia en lo monestir de la Verge de Montserrat, e han oït dir per lo semblant los innumerable miracles que són fets e perpetrats en diversos temps en dita capella encara que ara no's tròpian en scrits”.

La comparació que fra Salvador fa del santuari de Valldossera amb el famós de Montserrat pel que concerneix els perdons i els miracles, per hipèrbica que hom la pugui valorar avui, és clar que responia a una aurèola que actualment, després de gairebé mig miler d'anys, fa una mica de mal imaginar i comprendre.

MIRACLES: LLUMINÀRIES I OLORS. — Per a millor convèncer, fra Salvador no es queda en les vagues referències dels avantpassats, sinó que arrisca fets concrets, documentats, evidents i innegables —altrament de grandíssim efecte, de sonada sensació i extraordinària projecció—: l'any 1500 mossèn Climent d'Almenara, rector que era de Montagut, una nit de dissabte que venia de Vilafranca, en passar pel costat del santuari, percebé una gran resplendor,

“com si dins hagués gran multitud de ciris encesos e com més se acostave sentie gran olor”;⁵³

però la capella era tancada, i no pogué comprovar el fet que ell creia que s'hi havia calat foc, talment que l'endemà hi acudí, i no solament no hi trobà res consumit, sinó que s'assabentà que aquell dissabte ni havia estat encesa la llàntia, com era consuetud.

“E per tant lo dit mossèn Clement e tots los que açò veheren e ohiren dir consegueren lo gran miracle”,⁵⁴

la relació del qual va propagar l'esmentat senyor rector.

Aquest fenomen de la gran resplendor que sortia pels vitralls i finestres del santuari de Valldossera i de les lluminàries interiors no era nou. Durant els temps de guerra la capella era deserta,

“que negú no-y gosave star, ni habitar de die ni de nit; alguns qui no gosaven anar de dia per los camins, per pahor dels enemichs e males gents,

51. Fol. 39^v.

52. Fol. 39^v.

53. Fol. 39^v.

54. Fol. 40^r.

anaven axí com podien secretament de nits, e moltes vegades, passants prop de la capella, veyen gran resplandor de gran luminària”.⁵⁵

El miracle de les resplandors, de les lluminàries —“com tants senyals e tan evidents sovint s’i seguexen de tanta luminària”—, i de la bona olor, es reitera: el nostre llibre, per mà d’un monjo de Santes Creus que l’anotà anònimament, fa testimoniatge que

“en los anys 1690 y 1691 assistint tot lo poble, se percebie un olor celestial naixia de la image de nostra Senyora”.⁵⁶

EL CULTE. — El culte a Santa Maria de Valldossera tenia diverses i notòries manifestacions. Una d’elles era la consuetud d’encendre la llàntia que hi havia penjada al mig de la capella

“tots dissaptes en la vesprada e acustume de cremar tota la nit fins al sendemà que sie acabada la missa”.⁵⁷

També s’encenia els vespres de totes les vigílies

“de festes anyals e festes solemnes de l’any té en cascuna de la verge Maria”,

és a dir: Nadal, Sant Joan Evangelista o de desembre, Cap d’Any, Reis, Candelera o Mare de Déu de febrer, Anunciació o Mare de Déu de març, Pasqua Florida, dilluns de Pasqua, Ascensió, Cinquagesma o Pasqua Granada, dilluns de la mateixa Pasqua, Corpus, Sant Joan Baptista o de juny, Santa Maria d’agost o l’Assumpta, Mare de Déu de setembre o Nativitat de la Verge, Sant Miquel Arcàngel, Tots Sants i Puríssima Concepció. L’oli consumit en aquestes diades era comprat amb el producte de les almoines i dels acptes fets amb la bacina, i el baciner que els realitzava era l’encarregat que la llàntia cremés, i si no ho feia, ho havia de complir el capellà o religiós encarregat de la capella.

SANTS JOANS. — A Santa Maria de Valldossera, ultra l’altar de la Mare de Déu “hon sta la sua maravellosa imatge”,⁵⁸ hi havia el dedicat als sants Joan Baptista i Joan Evangelista. Per causa d’aquesta dedicació de l’altar dels sants Joans, llurs festes —Sant Joan de juny, dia 24, i Sant Joan de desembre, dia 27— es commemoraven amb gran solemnitat, amb la missa cantada a la qual acudia

“tot lo poble del terme de Montagut e moltes altres persones fore del dit terme”,

talment que per a atorgar més importància a la festa de Valldossera,

55. Fol. 40v.

56. Fol. 53r.

57. Fol. 40v.

58. Fol. 40v.

“lo rector de Montagut e lo vicari en aquests dies no diuhen missa en la església maior parroquial, ans han venir a Valldossera per ajudar a cantar”.⁵⁹

FESTA MAJOR DE SETEMBRE. — També se celebrava a Valldossera la festa major de les masies situades al pla, sens perjudici dels drets de la parròquia, i solament per pura consuetud i comoditat dels pagesos fincats a la vora de l'església de Santa Maria. La parròquia de Montagut tenia un terme extensíssim, i l'església parroquial era bastida al capdamunt de la muntanya, en un dels extrems termenals. Per a molts dels feligresos l'església resultava desavinent. Aquesta desavinença, que originava incomoditats, no els rellevava de l'obligació de la percepció dels sagraments a la pròpia parròquia i d'ésser enterrats al cementiri parroquial. Així de sempre era celebrada a l'església parroquial de Montagut la festa major el dia de Sant Jaume Apòstol —el 25 de juliol— pel fet d'ésser bastida l'església i dedicada a honor d'aquest sant. Però

“los pagesos e pròmens que habiten en lo pla del dit terme tenen pràctica e consuetud fer la lur festa major cascun any en la festa de Santa Maria de setembre”.

El cronista, com qui no ho diu, ens facilita una brevíssima però lluminosa pinzellada d'aquesta famosa festa major de Valldossera:

“allí vénen tots a hoir missa e acostumen haver jutglars qui sonen en la dita missa e après la missa acostumen ballar e fer una dansa, och encara fan hun cós e corren un parell de pollastres”.⁶⁰

És a dir, que amb la solemnitat religiosa anava aparellada una sonada manifestació d'esbargiment popular i honest.

LA VETLLA A SANTA MARIA. — Esdevé singularment interessant la pràctica de la vetlla a Santa Maria que se celebrava a Valldossera. Per l'esment de fra Salvador als perdons, indulgències i altres gràcies espirituals de què estava insgnit el santuari de Valldossera, ens ha pogut semblar desorbitada la comparació que n'ha fet amb el de Montserrat. Indubtablement, tota la seva narració s'ha de considerar impregnada d'un profund cofoisme valldosserenc; però aquest cofoisme no apareix deformador d'una realitat, ans aquesta ens ve ben certificada per una aurèola miraclera antiga, arrelada i perseverant, com hem dit. I per la pràctica de la vetlla a Santa Maria, que tenim ben documentada i que el nostre cronista registra en el seu manuscrit:

“En la qual festa de Santa Maria de setembre ja en lo vespre abans solen venir moltes gents, hòmens e dones, a veïllar en la dita capella; e per tant

59. Fol. 41r.

60. Fol. 43r.

al sendemà, ço és lo dia de la dita festa, de matí, com se comensa fer de dia, se deu dir una missa baxa en l'altar de Santa Maria per causa dels dits veñants, los quals, com han oïda la dita missa, se'n solen anar a lurs cases".⁶¹

De manera que a la festa major, solemne, bullanguera fins i tot, li podem atribuir un origen netament devocional: la vetlla a la Mare de Déu, practicada per una nombrosa concurrència molt distinta de la que algunes hores més tard havia de reprendre la solemnitat amb la missa cantada, amb músiques, danses i curses —tot practicat dins la més escrupolosa honestedat, no cal dir-ho—, però ben divers de l'exercici d'una nit d'oració permanent que acabava amb una missa dita a punta de dia, i els vetlladors, llavors, solien retirar-se a llurs cases.

"Aprés, com és gran dia", reprèn el narrador, "se diu la missa major cantada", amb toc de les campanes, i se celebrava solemnement la festa major, a la qual concorrien el rector i el vicari de la parròquia de Montagut, talment que aquell dia no es feia festa a l'església parroquial de Montagut, ni tan solament s'hi celebrava missa.

MARE DE DÉU DE MARÇ, I ALTRES FESTES ASSENYALADES. — Semblantment a la festa de la Mare de Déu de setembre, hi era celebrada la de la Mare de Déu de març, o l'Anunciata (dia 25), sense, sembla, la categoria de festa major, bé que amb la mateixa solemnitat, almenys al segle xv: vetlla dels romeus des de la nit abans

"que vénen a veñlar lo vespre abans molts qui són devots de la gloriosa verge Maria, axí com lo dia de Santa Maria de setembre, que en aquests dos dies hi vénen veñants e de tot l'any no n'hi vénen pus",⁶²

missa cantada, amb la presència i la col·laboració del rector i del vicari de Montagut

"e a la missa major hi solen venir tantes persones entre hòmens e dones, que la dita capella sta plena de gent".

I, també, joglars i altres demostracions festives.

Ultra aquestes dues festes principals, cal remarcar tres altres diades assenyaldades a Santa Maria de Valldossera, amb concurs de fidels i solemnitat religiosa. Així, s'hi celebrava missa cantada el dilluns de Pasqua Florida o de Resurrecció, el dia de la festa de l'Ascensió i el dilluns de Pasqua Granada o de la Pentecosta.

"En tots aquests dies tot lo poble de Montagut, och encare altres persones, hòmens e dones, fore del dit terme, vénen oir allí la misa",⁶³

61. Fol. 41v.

62. Fol. 41v.

63. Fol. 42r.

perquè a l'església parroquial de Montagut no se n'hi deia en aquells dies, ans el rector i el vicari acudien a la solemnitat de Valldossera, on ajudaven a cantar i a la celebració de les cerimònies religioses.

SOLEMNITATS EXTRAORDINÀRIES. — Llevat de les cinc diades anuals que hem dit, no era consuetud de celebrar misses cantades a Valldossera; però en ocasions extraordinàries sí que n'hi celebraven. Aquestes ocasions, entre altres de circumstancials imprevisibles, eren

“per alguna necessitat de professons o per altra devoció del poble, lo que sovint se esdevé que per necessitat de pluga o de altra fortuna que sta en la terra los circumvehins com vénen ab professó a la dita capella, han vist moltes vegades per experiència que de continent aconsegüen lo que demanen”.⁶⁴

Això vol dir que, no solament no eren rares, sinó que les hem de creure fins i tot sovintejades, segons que les circumstàncies les reclamaven, els romiatges collectius de pregàries i altres concentracions penitencials demanant pluja per a millorar l'eixut tràgic d'aquelles terres de secà, remei en les malures que hi planaven amb el paorós signe mortífer pestilencial i de contagi, i en altres manifestacions expiatòries o gratulatòries d'interès popular general.

Aquestes manifestacions devocionals no eren privatives dels habitants del terme de Montagut. El santuari de Valldossera irradiava, ho hem dit prou. Fra Salvador retreu un cas típic d'aquesta irradiació, que no hem de creure exclusiu, perquè de la devoció a Santa Maria de Valldossera

“fama e bon testimoni fan tots; però en special los qui habiten en lo terme de Montmell, qui són molt devots de la gloriosa verge Maria”,

a la capella de la qual

“contínuament tenen hun ciri rahonablement gros, lo qual se acostume de encendre e cremar en les misses e jornades demunt dites”,⁶⁵

que són totes les que hem relacionat abans.

MISSES SABATINES I ALTRES. — El capellà que estava al servei del Santuari tenia l'obligació de celebrar-hi dues misses cada setmana. Una d'elles, el dissabte, que podia traslladar a un altre dia de la setmana, si hi havia incomoditat, però aquesta missa havia d'ésser necessàriament de Santa Maria. L'altra, que podia celebrar qualsevol altre dia, podia ésser de difunts, o a honor del sant o santa o de la invocació que plagués al sacerdot celebrant. Era obligat, això sí, de celebrar dues misses setmanals. Aquestes misses havien d'anar precedides del toc de la campana o campanes del santuari per

64. Fol. 42r.

65. Fol. 42v.

tal que els devots s'hi poguessin congregar amb oportunitat. El capellà, naturalment, quedava lliure de celebrar-hi més misses, bé que no hi estava obligat, la qual cosa s'esdevenia, com és lògic, no solament amb freqüència, sinó encara permanentment. I aquesta conducta del capellà —o religiós, diu, disjuntivant sovintejadament el cronista— que servia al santuari de Vall-dossera, suggereix a fra Joan Salvador aquesta consideració que, tot i ésser un lloc comú en la ponderació dels mèrits contrets o a contreure en ordre a la vida eterna, hi resultava escaient:

“emperò si més misses volrà dir de les dues sobredites, sie a la sua disposició, devoció e bona voluntat, que qui més bé farà per amor a Nostre Senyor Déu en aquesta vida present, més bé e major glòria haurà en l'altre món, e per lo contrari, qui més mal farà en aquest món, més pena haurà en l'altre món”.⁶⁶

I no s'està de reproduir, en llatí, la sentència que ho assevera i que acomoda d'un dels llibres sagrats:

“Quia, qui bona egerunt, ibunt in vitam eternam; qui vero mala egerunt ibunt in ignem eternum”.

RELACIONS ENTRE SANTUARI I PARRÒQUIA. — El capellà que servia el Santuari havia de conservar la bona harmonia i secular convivència amb la parròquia de Montagut. Per això, llevat dels dies i festes relacionats, tots els diumenges i altres festes de guardar que els feligresos de Montagut havien d'acudir a la parròquia llur,

“no se acostume dir missa neguna en la dita capella de Santa Maria de Vall-dossera, per no desviar lo dit poble de la sua principal església”.⁶⁷

I si la hi celebra, ho ha de fer amb les portes closes, encara que toqui la campana, per tal que els feligresos

“vagen allà on sta ordenat, car axí ho mane la ley natural, que ço que hom no vol per si matex no-u deu hom voler per altri”.⁶⁸

El cronista s'entreté a dir i a raonar el perquè: el rector i el vicari de Montagut prenen part activa en les festes de Vall-dossera, i el capellà o religiós que servia aquest santuari no acudia a la parròquia de Montagut en les altres festes, tal com se “solie fer en lo temps passat” i “lo que d'un temps ençà no's fa”. La desuetud d'una pràctica que podia semblar tan lògica i enraonada ve fonamentada pel cronista per aquestes consideracions: primerament, perquè si les vegades que els capellans de Montagut anaven a

66. Fol. 42v.

67. Fols. 42v-43r.

68. Fol. 43r.

Valldossera eren vuit o deu cada any, les que hauria calgut que el beneficiat de Valldossera hagués acudit a Montagut no haurien baixat de la seixantena, i la desproporció és evident; i no hi val que abans s'hagués practicat, perquè abans en el dilatat terme parroquial de Montagut hi havia hagut dos vicaris, a més a més del rector, i tots hi vivien bé, i el beneficiat de Valldossera els ajudava, i era cridat a ajudar als serveis parroquials, tant els que feia de bona voluntat i desinteressadament, com els que li proporcionaven algun emolument o participació en les almoines que els fidels satisfieien per la prestació dels serveis parroquials, com eren els enterraments, els funerals, els capdanyos o aniversaris i altres de semblants. Però darrerament els capellans de Montagut havien prescindit de l'ajudantia del beneficiat de Valldossera en els casos en què aquest havia de percebre la porció de caritat, o de l'arancel, com diríem avui; i, sense ella, se'n considerà deslligat; i, diu el cronista: "quare propter servicium datur beneficium".⁶⁹

Fra Salvador se'n dol:

"no's deu comportar que lo beneficiat que sta en lo terme de Montagut no sie demanat en los dits serveis, e com hi haurà alguna retribució o stipendi hagen cerquar altres capellans de altres lochs e parròquies; per ço és més-ter provehir-hi degudament e no dexar les pràctiches e custums antichs, pus que són bons, car diu l'eximpli: 'dexar carreres velles per les novelles, no és saviesa'.⁷⁰

ACAPTES I COL·LACIONS. — Fra Salvador, que estimava com a cosa pròpia tot allò que era a profit de Valldossera, manifesta, sempre que li escau, la seva voluntat de millorar i d'afavorir el Santuari. Per això suggereix que hom cerqui una persona de "bona consciència e de fidelitat", que es faci càrrec de la bacina de Santa Maria de Valldossera i faci els acaptes en els actes religiosos que s'hi celebren. I si en la recapta li és ofert pa, que l'hagi de vendre com millor podrà després de la missa. I aquest acapte s'ha de fer igualment en les altres festes a la parròquia de Montagut, perquè proporcionaven, pel cap baix, una quarantena de sous, uns anys amb altres. Del producte d'aquests acaptes es comprarà cera, sempre que caldrà, i també ornaments i mobles del culte, i es faran altres millores al santuari de Valldossera, a coneguda de l'abat de Santes Creus o del seu lloctinent.⁷¹

Fra Salvador, després de fer un elogi del servidor del Santuari, "mossèn Arnau del Campgran" —diu, però potser hauria traduït millor Campmany, al nostre entendre— "natural de la terra de Gascunya", que tant havia treballat per salvar la capella de Valldossera de la pretesa apropiació de l'arquebisbe de Tarragona, que, com ja hem dit, pretengué de conferir-ne la capellania a mossèn Antoni Sans, hauria completat el seu llibre relacionant la col·lació que d'aquesta capellania li féu l'abat de Santes Creus. Però aquesta

69. Fol. 43v.

70. Fol. 43v.

71. Fol. 44r.

notícia, la va redactar ja una altra mà, transcrivint el decret abacial favorable al prevere gascó, datat el 8 de maig de 1506.⁷²

En aquest decret és conferida a l'esmentat mossèn Campmany la capellania de Valldossera, i a perpetuïtat; capellania radicada al Santuari on tants miracles eren obrats per la Mare de Déu —diu el decret abacial—, d'on hagi de rebre els emoluments i rèdits que ha de conservar, i dels quals no ha de donar res a ningú. Aquest sacerdot gascó degué morir aviat, puix que l'any 1518 la capellania fou adjudicada a mossèn Joan Condamina, del lloc de Carboneres, a França.⁷³

LES RENDES. — Un dels serveis que fra Salvador pretengué de prestar al santuari de Valldossera, i que en realitat assolí —ultra la perdurabilitat de la seva història—, fou la fixació de les rendes que el santuari disposava, que,

“encara que sia poque, ella és bona per lo loch on sta, e fa-la bon guardar e saber quina és, que qui no guarda lo poch, no-s fa lo molt”.

Aquesta renda tenia rel

“de gran antiguitat e s'és crescuda per la devoció gran que los habitants de Montagut antics han tenguda e encare los qui vuy hi habiten tenen a la sacratissima verge Maria”.⁷⁴

Amb els trasbalsaments de les guerres de Joan II es perderen tota mena de documents que garantien i concretaven aquestes rendes: pergamins de cessió, escriptures de donació i capbreus de reconeixement. De manera que la renda no es podia autenticar, ni quanta era ni on radicava, i a poc a poc s'hauria anat perdent de la memòria. Per això hom pensà i resolgué que es capbrevés juramentadament, i així ho decretà l'abat, que es fes a mans de fra Joan Salvador, notari públic per autoritat apostòlica, imperial i reial. Prèvia convocatòria dictada pel batlle del terme de Montagut, Antoni Ferrando, el dia 26 de juny de 1503 es reuniren a la Galcerana els prohoms del terme que el cronista relaciona. La seva relació ens proporciona, no solament un cens de masies habitades a la primeria del segle XVI al terme de Montagut, sinó també els noms de les famílies que les habitaven. En total, es reuniren a la Galcerana setze prohoms amb representació de catorze masies o agrupaments humans.

“fahents o representants, com a major e pus sana part dels habitants en lo dit terme de Montagut, la universitat o comú del dit terme, per los presents e absents i esdevenidors”.⁷⁵

72. Fols. 49v-52r.

73. Fol. 53r.

74. Fol. 44v.

75. Fol. 45r.

Designaren quatre prohoms, a més a més del batlle, per tal que taxessin la renda que cadascú havia de donar al santuari de Valldossera, anualment,⁷⁶ els quals juraren sobre els quatre sants Evangelis que ho farien a consciència, i així per l'agost ja comunicaren públicament el resultat de la taxació, que rendia un total superior a les vint quarteres de forment, bo, net i rebedor el dia de Santa Maria d'agost. En aquesta taxació que fra Salvador detalla⁷⁷ es relacionen unes quantes masies més, amb alguns noms més dels seus habitants, i es pot deduir que encara se n'hi podria afegir alguna que no hi és anomenada.

Això vol dir que, al quart de segle després de la guerra civil, el terme de Montagut s'havia recuperat ben bé a la meitat dels seus millors temps.

APORTACIONS SALVADORIANES A LA HISTÒRIA DE SANTES CREUS. — Ja hem insinuat com el manuscrit de fra Joan Salvador aporta notícies i dades d'interès a la història del monestir de Santes Creus, del qual ell era monjo.

Cal veure com fa la relació de la fundació del monestir, del qual vol "notificar algun tant lo temps e la causa",⁷⁸ no solament de l'edificació del Monestir, sinó també de la mutació del nom primitiu de Valldaura pel definitiu de Santes Creus. En proposar-se d'escriure aquesta relació, fra Salvador arrenca des de la fundació de l'orde del Císter realitzada al bosc del duc de Borgonya l'any 1098 per sant Robert, que en fou el primer abat. Fa el degut esment de l'ingrés de sant Bernat l'any 1111, quan solament tenia vint-i-dos anys, acompanyat de trenta altres joves amics seus; de la prosperitat i la proliferació del nou orde; de la fundació, l'any 1114, del monestir de Claravall, del qual fou primer abat l'esmentat sant Bernat durant trenta-vuit anys i on morí als seixanta-tres d'edat, l'any 1153, i en temps del qual s'edificaren gran nombre de monestirs del nou orde arreu del món —cent seixanta— entre ells el de Santes Creus "lo qual fou hedificat en vida del dit sant Bernat".⁷⁹

Cal anotar la referència que fa a la proliferació dels monestirs cistercencs al temps del cronista —primeria del segle XVI

"que vuy se troben per comte en tot lo universal món de orient fins a ponent mil e vuyt-cents monestirs de hòmens monges; e mil e quatre-cents monestirs de dones monges".

LA LLEGENDA FUNDACIONAL I ELS PRIMERS TEMPS. — Passant a referir la fundació del monestir de Santes Creus, fra Joan Salvador fa un llarg i minucios esment de la llegenda fundacional,⁸⁰ que comença amb un ponderat record al Montcada i al seu castell. I explica després, amb gran minúcia de detalls, la mort violenta que donà a l'arquebisbe de Tarragona per

76. Fol. 46r.

77. Fols. 46v-48v.

78. Fol. 4v.

79. Fols. 4v-5r.

80. Fol. 5v ss.

injúries que havia rebut d'ell; la persecució de què fou víctima el Montcada "per lo gran so acort se mogué per la terra", que l'obligà a refugiar-se a Aragó; l'ambaixada de què fou portador per al casament de Peronella amb el comte de Barcelona, que el restituí en l'amistat del seu sobirà i en la possessió dels béns que li havien estat confiscats; la penitència que li fou imposada pel Papa i la raó expiatòria de la fundació del monestir de Santes Creus. La llegenda fundacional reportada ací pel nostre cronista és ja mutilada d'alguns episodis que enriqueixen versions que en tenim cronològicament anteriors;⁸¹ però val a dir que els que accepta —perquè és clar que els que no recull és perquè els rebutja per inversemblants i perquè no pot coordinar amb els altres, entre altres raons, les cronològiques—, els refereix amb luxe de precisions i acabament de detalls.

En aquesta narració salvadoriana és convenient de remarcar els episodis explicant el viatge que el Montcada féu al monestir de la Gran Selva⁸² a cercar monjos per a la fundació de Valldaura, la resposta que allí obtingué de l'abat i del convent, les condicions materials de la fundació, la verificació d'aquestes condicions per part del prior de la Gran Selva i del cèlebre fra Guillem de Montpeller, que vingueren expressament a Catalunya a inspeccionar les terres donades i les rendes assignades, i que trobaren suficients i acceptables per al nou monestir proposat.

Cal remarcar com el nostre autor s'entreté a dir alguns detalls concernents a la personalitat, veritablement excepcional, de l'esmentat fra Guillem de Montpeller, veritable artífex de la fundació de Santes Creus a Valldaura del Vallès; el fa parent de sant Bernat de Claravall, i diu d'ell que, essent senyor de la baronia de Montpeller, hi renuncià i professà de monjo, fou molt virtuós i sant, al qual s'aparegué sant Bernat a l'hora del seu trànsit.⁸³ En aquesta referència que fra Salvador fa del beat Guillem de Montpeller, enlloc no l'anomena abat de Valldaura, la qual circumstància és versemblant que hauria puntualitzat, si hagués estat així; en canvi, diu que quan ja el Monestir —l'edificació del qual adjudica a la nissaga fundadora dels Montcada— estigué en disposició d'albergar els monjos, el monestir mare de la Gran Selva elegí l'abat i els monjos que havien de passar a la nova fundació de Valldaura: abat, dotze monjos i tres frares barbuts conversos, puntualitza.⁸⁴

Per cert, i és de gran interès de recollir-ne l'esment, que fra Salvador diu que els monjos que integraven la primera comunitat de Valldaura arribaren ací l'any 1152, i que signaren escriptures de la possessió que prengueren del Monestir i de les seves terres i rendes en aquell any. Aquest document, no solament és desconegut, sinó que fins avui no havia estat esmentat per ningú.

81. Veg. COLL I ALENTORN.

82. Fol. 6v.

83. Fol. 7v.

84. Fol. 7v.

Fa el nou monestir de Valldaura filial del de la Gran Selva, i remarca com “la casa de Monchada són stats principals fundadors” del nou monestir, que és com dir de Santes Creus, perquè tots els emoluments del de Valldaura passaren amb el temps a aquest nou monestir. I encara, insisteix:

“molts altres successors lurs han elegida en aquest monestir lurs sepultures e han dotat e beneficiat aquell”.

Amb una ingenuïtat corprenedora, fra Joan Salvador es fa ressò de l'anomenada assolida per la novella comunitat que atragué moltes personalitats —“persones de honor e altra gent popular, axí ecclesiàstichs com seculars”—, tant per les pràctiques monàstiques com per la novetat de l'hàbit blanc, del qual

“en tota aquesta terra de Cathalunya, ni Aragó, ni València, ni en tota la senyoria del rey de Aragó encare no y avie negun monestir de aquesta religió de Cistells”.

Perquè, com remarca el nostre cronista amb evident interès

“aquest monestir de Santes Creus és lo primer e pus antich monestir del dit orde de Cistells que negun altre”.⁸⁵

Aquestes novetats, que, naturalment, no eren sinó superficials per llurs signes exteriors, puix que la veritable novetat consistia en el règim de vida ascètica, menaren moltes vocacions a Valldaura. I aquesta creixença de la comunitat comportà que cerquessin un altre lloc on traslladar-se, perquè a Valldaura no podien acréixer les rendes i, menys encara, estendre els conreus i criar bestiar, per la proximitat dels veïns que hi havia establerts.

Així demanaren un altre lloc al comte de Barcelona on es poguessin mudar, però que fos dins Catalunya, perquè els monjos no volien sortir de la terra del seu senyoriu. I el comte els donà la plana d'Ancosa el 1153. Val la pena de considerar aquesta concreció cronològica donada per fra Salvador, pel valor que té: aquesta concessió comtal d'Ancosa, coneguda a través de documents diversos i citacions cronològicament computades sense coincidència, té plantejat el problema de la seva veritable datació, i en aquest problema el parer de fra Joan Salvador ha d'ésser pres en consideració, pel coneixement que ell tenia dels documents, coneixement adquirit durant els llargs anys que fou notari i arxiver del Monestir.

Fra Salvador diu que quan a Ancosa s'havia bastit l'edificació suficient a l'estatge de la comunitat de Valldaura, aquesta, presidint l'abat, s'hi transferí. Concreta ben bé que romangueren a Valldaura uns sis anys abans d'anar a Ancosa, de manera que aquest hipotètic trasllat no havia estat dut a terme abans de l'any 1158.⁸⁶ Hem dit hipotètic, perquè no sembla gaire

85. Fol. 8r.

86. Fol. 9r.

clar que *tota* la comunitat de Valldaura es transferís a Ancosa. Bé que sembla cert que hi residiren monjos, Ancosa no fou sinó una granja de Valldaura; els abats del Monestir devien continuar residint a Valldaura amb una part important del convent, perquè continuaren anomenant-se abats de Valldaura i no pas d'Ancosa. El mateix fra Joan Salvador reconeix que

“no prengueren lo nom de Anchosa, ans tostemps tengueren lo nom matex de Santa Maria de Valldaura”.

Mentrestant, ve a dir l'historiador, el nou monestir anava ampliant les seves propietats. Fa especial esment de la donació del Codony, al Camp de Tarragona, que li féu el 1160 el comte Ramon Berenguer IV,⁸⁷ importantíssima cessió de terres que el Monestir encara posseïa en temps del cronista. I, de seguida, després d'aquesta llarga digressió, tan interessant, però, per a la història del monestir de Santes Creus en els seus començaments, es refereix a com aquest adquirí Vallbossa.

EL TRASLLAT A SANTES CREUS. — Més endavant, el nostre narrador torna a reprendre el fil de la història que va teixint del començament del monestir de Santes Creus. Amb referència al trasllat a Ancosa, torna a advertir:

“mentre aturaren en Anchosa tostemps tengueren lo nom de Santa Maria de Valldaura”.⁸⁸

Però, reprèn, no hi estigueren gaire temps, perquè les condicions del lloc —que han reportat tots els tractadistes de Santes Creus— no eren adequades.

“Per causa del loch tan sech e stèril com és e per la gran fretura que tenien de aygua, que no podien res regar, ni fer ortalises ni altres esplets que de necessitat se han de regar, car jatsie en lo bosch de Anchosa hage algunes fonts e de aquelles feyen venir l'aygua ab canonada a la porta del monestir, emperò és poch la dita aygua, e de temps a temps, majorment en temps de alguna sechada, les dites fonts se axugaven e fallien, que la dita aygua no sols no bastave a regar ort negun, ans no bastave a la despesa necessària del dit Monestir”.

diu el cronista textualment; i afegeix, sentenciosament:

“E vehents que no ere cosa de comportar, hagueren sa deslberació de cerquar algun altre loch pus conivent e agradable”.

per a concloure, emparant-se en el providencialisme conformista, que era voler de Déu que es mudessin de lloc.

Aquest lloc —“delitable e temprat, habundant de moltes fonts e

87. Fol. 9r.

88. Fol. 12r.

aygues"— era inculte i deshabitada per causa de la controvèrsia suscitada entre el senyor dels termes de Querol i de Montagut i el bisbe de Barcelona i el senyor del castell de l'Albà, que el reivindicaven com a propi, cadascú pel seu cantó. I altra vegada el narrador s'acull a la provident i acomodaticia previsió de Déu nostre senyor, que

“lo tenie preparat per edificar-hi monestir on fos loat e benehit lo seu sant nom”.

En aquest passatge, fra Joan Salvador, no solament ens raona per què aquest lloc era conegut per “camp de la contrarietat”, sinó que àdhuc ens forneix una pila d'elements primordials de l'enginyosa i coneguda contalla del nom de Santes Creus: per l'abundor d'aigües, aquest era un paratge fèrtil, on creixia un herbam luxuriat que aprofitaven els pastors de la Cerdanya que portaven llurs ramats a hivernar a les comarques apropades al mar, cercant el clima més temperat, i allí, aquests pastors, aturaven sovint per l'abundor de pastura; allí els ramats defecaven, i la combustió química dels excrements i altres matèries orgàniques provocaven els focs follets que de nits veien els pastors sovintejadament, i, creient aquell fenomen miraculós, l'endemà plantaven creus als llocs precisos on els havia semblat de veure les llums, i durant anys hi foren plantades tantes creus que aquell paratge perdé el nom de *Camp de la Contrarietat* i prengué el nom de *Camp de Creus*.⁸⁹

Els monjos de Valldaura el demanaren, i els litigants els cediren aquell lloc, de la manera com ja han dit, coincidentment, els tractadistes. Però fra Salvador matisa amb una finor molt delicada el preu sufragial i perdurable d'aquesta cessió:

“per ésser participants en los officis divinals, sacrificis e oracions del dit monestir ells e los seus successors en lur vida e en lur mort”.

I dona detalladament les confrontacions d'aquesta donació, ja divulgades; donació que calenda a l'any 1160. Però els monjos no s'hi traslladaren immediatament; primerament, diu fra Salvador, hi bastiren una casa que anomenaven *granja*, i començaren a conrear-hi les terres i a preparar el lloc on edificar el monestir:

“entretant aparellaven la menobra i les coses necessàries per fer lo dit monestir”.

El cronista pren peu d'això per a referir la butlla d'Alexandre III —butlla on és ja citada la *granja* de Santes Creus expressament—, promulgada a Montpeller l'any 1162 i el coneixement de la qual és de gran interès per a la història de Santes Creus, no solament per la importància que sempre té

89. Fols. 12v-13r.

per a una institució la relació d'un document papal de privilegi exclusivament dictat per a ella, sinó, en aquest cas, perquè històricament aquest document ens aporta unes dades veritablement importants. Efectivament, el Papa confirma tots els privilegis de què aleshores gaudia Santes Creus tot just nascut a la riba del Gaià, talment que encara s'anomenava de Valldaura, i el posa sota la protecció de la Santa Creu i personal seva; estatueix que perpètuament i inviolable s'hi observi la regla del Císter, i confirma tots els béns que llavors posseïx i que amb el temps pugui posseir el Monestir. En enumerar aquests béns, el document ens proporciona un valuós inventari de les propietats del Monestir que, al cap de dotze anys de la donació fundacional —dotze anys encara no closos—, ja podia fer recompte de la granja de l'abadia de Valldaura, la granja d'Ancosa i les seves pertinences, la granja de Valldossera amb les seves pertinences, la granja de Santes Creus, la granja del Codony amb les seves pertinences, el camp de Barcelona, l'hort de Cerdanyola amb les seves pertinences i el seu molí, l'hort de Castellar amb les seves pertinences i l'hort de Xerta amb les seves pertinences. De totes aquestes propietats el Papa concedeix als monjos l'exempció de delmes i primícies. Signen la butlla, amb el Papa, almenys nou cardenals identificats, a més de quatre altres bisbes i un curial sots-diaconat.⁹⁰

No semblava a fra Salvador signe de prosperitat gaire rutilant per a Santes Creus l'enumeració de les propietats referides, que, amb tot, constituïen un patrimoni albirable aconseguit en tan pocs anys. Mancaven a Santes Creus títols de propietat de més categoria, i el bon monjo cronista sembla que se'n dolgui:

“lo monestir de Valldaure no tenie ni possehie negun loch ne castell, sinó granges”.

Però se n'acontenta aviat amb una consideració que flueix amb aquests mots:

“après, a poch a poch, e per successió de temps, foren donats al dit monestir alguns lochs e castells e viles”.⁹¹

El nostre monjo historiador fa un substanciós comentari al privilegi anterior que ho era de l'exempció de delmes i primícies i d'altres drets, entre els quals la cèlebre *quarta funerària* que normalment satisfien els regulars a les parròquies on eren radicats i que reiteradament hagué de defensar Santes Creus i n'obtingué “guanyades moltes sentències”. Tot aquest comentari i el document que li suscita ve a compte per a deduir que Valldossera i la capella de Santa Maria estaven exempts de les gabelles referides i “sols és subjecta al reverent abbat e covent del dit monestir”; però resulta evi-

90. Fols. 13v-14v.

91. Fol. 15r.

dentíssim que tot plegat té un abast i una projecció molt més amplis en la història del monestir de Santes Creus.

EL PLET JURISDICCIONAL. — També resulta evident la pruija del monjo cronista de les coses de Valldossera d'aprofitar la redacció de la seva monografia per a abocar-hi els coneixements que tenia de la història del Monestir i de fer-hi relluir els títols que l'honoraven. Per això, i baldament no vingui massa a to, esmenta com l'edificació de Santes Creus fou empaxada per l'arquebisbe de Tarragona amb el pretext que era dins els límits de la seva jurisdicció ordinària i no li n'havien demanat llicència. Els monjos la tenien del bisbe de Barcelona, que igualment pretenia que aquell lloc pertanyia a la seva diòcesi. És aguda l'observació per la qual, davant aquesta picabaralla, fra Salvador justifica que hom acudís a Roma per al remei:

“tota lur contradicció stave en paraules que negú no mostrave per actes res de veritat, e lo temps se discorrie”,⁹²

i per això els monjos de Valldaura consultaren amb l'Abat general de l'orde del Cister, i aquest els adreçà al Papa, per al qual els donà lletres recomanatòries que originaren la propagada disposició promulgada del papa Alexandre a Benevento un 12 d'abril de 1168 o 1169, establint que si l'afer jurisdiccional provocat entre el bisbe de Barcelona i l'arquebisbe de Tarragona no era resolt abans de la festa de l'Assumpta, amb llicència d'ell —papal— cap dels dos prelats no pugui obstaculitzar l'obra dels monjos i llur establiment allí.⁹³ Conseqüència d'aquesta disposició fou la del mateix papa Alexandre III, que també reporta fra Joan Salvador, datada igualment a Benevento el 10 de setembre següent, eximint el nou monestir de l'obediència ordinària al diocesà mentre no fos aclarit a quin dels dos contendents s'havia d'adjudicar el territori de Santes Creus.⁹⁴ Així reprengueren l'obra del Monestir, i quan aquest tingué aptitud de rebre la comunitat, la de Valldaura s'hi va transferir totalment; fra Salvador diu que hi anà des d'Ancosa i en fixava l'any que, després d'esmenat per mans probablement posteriors a les de la primitiva redacció, darrerament restà concretat en el 1166.⁹⁵

Fra Salvador refereix —i aquesta circumstància, que sapiguem, no havia estat manifestada per ningú— que després de la mort del papa Alexandre i de la del bisbe de Barcelona i de l'arquebisbe de Tarragona, que havien suscitat la qüestió de la jurisdicció territorial de Santes Creus, els successors d'aquests la suscitarren novament, amb la pretensió de l'un i de l'altre que el Monestir els restés subjecte.⁹⁶ I per alliberar-se d'aquesta doble pretensió recorregueren novament al Papa, que llavors era Urbà III, que dictà

92. Fol. 16r.

93. Fols. 16r-16v.

94. Fol. 16v.

95. Fol. 17r.

96. Fol. 17r.

la seva provisió del 28 de gener d'un dels anys 1186 o 1187 en el sentit que cap dels dos prelats pretendents no pogués exigir obediència de l'abat i el monestir de Santes Creus, o exercitar jurisdicció eclesiàstica en ell, mentre no hi hagués mútua avinença entre els contendents de la qüestió.⁹⁷ I conclou que, com que l'afer no fou resolt, Santes Creus s'anomenava de l'arquebisbat de Tarragona o del bisbat de Barcelona segons què més plaïa a l'abat i al convent del Monestir, "fins que sie declarat a qui's pertany" diu fra Salvador; cosa que mai no va solucionar-se, afegim pel nostre compte, i que mantingué a favor del Monestir un estat de jurisdicció eclesiàstica veritablement excepcional, ja que de fet no pertanyé mai a cap diòcesi.

I, encara, parlant del Monestir, el narrador fa una sumària referència a la seva successiva prosperitat, tant de les edificacions monasterials, com de les seves rendes, gràcies als reis, a les reines i als nobles que l'afavoriren, alguns dels quals hi elegiren llur sepultura.

RELACIONS AMB L'ESGLÉSIA DE TARRAGONA. — Quan fra Salvador tracta de provar com l'església de Tarragona no té dret a percebre res dels delmes i primícies de Valldossera, retreu la concòrdia que l'any 1173 s'establí sobre els drets que la mitra i la Seu tarragonina percebrien en totes les propietats que el Monestir tenia a l'arquebisbat; concòrdia que, com és evident, té un interès més dilatat que l'exclusiu de Valldossera. L'autor en fa un substanciós comentari que convé a la història econòmica del Monestir. Els termes de la qüestió es plantejaven així:

"lo senyor Archabisbe de Tarragona i lo Capítol dels Canonges de la Seu volien que lo dit monestir de Santes Creus pagués delme e promeya dels conreus que feye"

en diverses propietats que detalla el cronista,

"e lo dit Monestir, volent-se defendre de la dita demanda dels delmes e primícies, a llegave los privilegis dels papes passats que han enfranquit tots los monestirs de la religió de Cistells, que de lurs propis conreus ni de lurs bestiaris no són tenguts pagar delme ni promeya a nengú".

Però l'Arquebisbe i el Capítol de Tarragona defensaren llur pretès dret allegant que llurs privilegis eren anteriors al temps dels concedits a l'orde del Císter, i per tal de conservar la pau ambdues parts — Monestir i Església de Tarragona — concordaren la qüestió en el sentit

"que de-quí avant lo dit senyor Archabisbe prengué la dotzena part dels fruyts de la granga del Codony; e la quadra de Valldossera ab lo camp de Vila-redona, que és lo olivar (d'Aygamúrcia que antigament lo camp on és ara lo dit olivar se nomenava camp de Vila-redona), fossen franchs de pagar delme ni promeya a la dita Seu de Tarragona, ni a negun altre, ans fos tot del dit Monestir".

Diverses altres coses d'interès conté aquest document que fra Salvador transcriu íntegrament i que al seu temps devia representar molt per al desplegament de la mongia tot just instal·lada a Santes Creus; perquè, ultra les parts contractants —l'Abat i el Convent del Monestir i l'Arquebisbe i el Capítol tarragonins—, és subscript per altres personatges de tanta categoria com l'abat Ponç de la Gran Selva, abadia mare del monestir de Santes Creus, i el bisbe Bernat de Barcelona, i sabem que també hi era present l'abat de Fontfreda, abadia mare del monestir de Poblet, bé que la subscripció d'aquest abat —d'altra banda certificada pel cronista— “e lo abbat de Fontfreda, que tots se trobaren personalment, e tots sotascriviren” —és difícil d'identificar al capdavall de l'escriptura que hom va dictar de la concòrdia.⁹⁸ Entre les coses interessants a què hem fet al·lusió, hi ha algunes precisions sobre la granja del Codony, que susciten un comentari aclaridor al cronista, així com del ferreginal que el Monestir donà als esmentats Arquebisbe i Capítol de Tarragona, el qual ferreginal

“ere un gran camp qui se apellave Farreginal, lo qual havie adquirit en Barchinona en la part que se apellave los Archs Vells, que Barchinona en aquell temps no ere tant gran com és ara, e aquest és lo camp gran hon sta hedificat lo palau del Archebisbe de Tarragona, dins la ciutat de Barchinona, que tot lo pati gran que sta donant en la entrada del dit palau e lo loch hon sta hedificat lo palau e l'ort que li sta après del dit palau, tot açò ere lo camp o farreginal que ere del dit Monestir”.⁹⁹

ELS ALAMANY I SANTE CREUS. — També tenen interès general per a la història del Monestir les notícies que dóna del noble Guerau Alamany,

“qui tenie gran devoció an aquest Monestir, que mentre visqué no cessave de beneficiar e dotar lo dit Monestir, segons se mostre en molts títols e cartes”.

I així, diu el cronista,

“volgué ampliar lo terme del Monestir pus gran que no ere envés lo Pont d'Armentera e Fons caldes, que aquelles hores lo dit loch del Pont no ere del Monestir”.

perquè l'hi va donar Ramon Alamany, fill del Guerau de qui anem parlant. Fra Joan Salvador, perquè el document d'aquesta ampliació del terme de Santes Creus fa esment de Valldossera, el transcriu íntegrament.¹⁰⁰ En aquest document intervenen, amb el donador, la seva muller Berenguera i els seus fills, Guillem de Cervelló —que potser s'havia amullerat amb una pubilla dels Cervelló, i per aquesta unió en prengué el nom— i Ramon Alamany, els quals confirmen a Santes Creus totes les donacions i altres actes

98. Fols. 20^r-21^r.

99. Fol. 21^v.

100. Fols. 22^r-23^r.

de propietat atorgats a favor del Monestir en els termes de la Vila de Mager —que d'antic pertanyia al llinatge dels Cervelló, i això justifica la intervenció de Guillem— i del castell de Montagut. El document els especifica amb un cert detall: són Ancosa, amb totes les seves terres de conreu i ermes, boscos, selves, pastures, muntanyes, garrigues, pedres i tots els delmes íntegrament i altres drets; igualment les parellades de Solanes i d'Olcina Llu-nat, amb els seus límits, drets i delmes, íntegrament; totes les quals coses són a l'esmentat terme de Vila de Mager. El mas de Valldossera amb els seus límits; i la Pedrera i la muntanya que té al damunt i totes les propietats i possessions que hi ha en el rodal comprès des del puig cap al Monestir i cap al riu Gaià i més enllà, segons que el curs de les aigües va per llevant i pel migdia vers el torrent, i pel mig del torrent davalla el límit fins a l'honor monasterial de la Gatellada i de Rubió; i des del mateix puig, per la banda del nord, segons el curs de les aigües que van al torrent que en temps de pluja tributa al Gaià sobre la resclosa que hi ha més amunt del Monestir; i el límit puja pel mig del riu Gaià fins al torrent que hi ha sota la roca fitera del Pont d'Armentera, tal com havia fitat el mateix Guerau Alamany en presència d'alguns militars i altres homes probes, és a dir, des del capdamunt de la parellada que hi ha prop del torrent i puja per aquelles pedres assenyalades amb creus i va a la serra i confronta per l'Esponar i segueix fins a les Calçonades de les Comes: i d'allí es dirigeix a l'Alt Quer que hi ha a l'Espona de Riu Despets, i baixa al torrent de Riu Despets i segueix riu amunt fins a la Romeguera i al puig que té al damunt; i continua pel dret i va al coll de la Portella fins al terme d'Anguera a la Perafita, i davalla als Vilars de Conill, i d'aquesta manera es remunta a la serra Voltorera i confronta amb la propietat monasterial de Cabdell i de Fontscaldes; i baixa a la Mata de Virgili, i al Clot Lapacós, partint amb el terme del Montmell i amb l'honor santescreuina de Vila-rodonà. Aquesta importantíssima cessió, que hem detallat per l'enorme interès que té —interès polifacètic, del qual per la nostra part solament volem destacar l'extensió termenal i la fixació d'alguns topònims que ens ha permès l'abreujada recensió documental—, és del 23 de febrer de 1183.

SANTES CREUS EL 1186. — També perquè s'hi fa referència a Valldossera, fra Salvador fa esment i transcriu íntegrament una butlla a favor del Monestir, promulgada per Urbà III a Verona l'any 1186. Com és cosa fàcil de comprendre, aquest important document excedeix de molt l'interès exclusiu de Valldossera, i al seu temps havia de fer època en la història de Santes Creus. A exemple del seu antecessor, Alexandre III, el papa Urbà posa el Monestir sota la protecció de la Santa Seu, confirma la regla del Císter que hi era practicada i tots els béns que Santes Creus posseïa i pogués haver. Com que en fa relació detallada, l'interès d'aquesta relació fa pujar de to el del document, que esdevé un inventari de les possessions santescreuines al cap de trenta anys de la fundació de la mongia, i que són: el lloc de

Santes Creus on és edificat el Monestir, amb totes les seves pertinences; la granja de Valldaura, que havia estat el Monestir primitiu —que feia potser només una dotzena d'anys que havien abandonat com a tal—, amb la propietat de Barcelona i de Banyoles i totes llurs pertinences; la granja d'An-cosa; la granja de Valldossera; la granja de Fontscaldes; la granja del Codony; la granja de Montornés, la propietat de Tortosa i la de Tàrrrega amb totes llurs pertinences. Eximeix el Monestir del tribut de delmes i primícies dels seus conreus, tant dels fruits com dels nodriments del bestiar. I concedeix moltes altres gràcies convenients a la vida regular, a la integritat i la intangibilitat dels béns. El document que especifica tot això, el signa el papa Urbà, i, amb ell, tretze cardenals i un bisbe.¹⁰¹ Aquesta concessió papal dóna peu al cronista per a manifestar com

“d'aquí avant tots los altres papes qui han succehit han loat e confirmat al monestir de Santes Creus tots los béns e propietats que té”.

LA CONCÒRDIA DEL 1188. — També —bé que fra Salvador la retregui per la referència que fa a Valldossera— té un interès més ampli la concòrdia establerta entre Santes Creus i l'Església de Tarragona l'any 1188, és a dir, quinze anys després de la concòrdia de què ja hem fet esment abans. Durant aquest temps el monestir de Santes Creus havia fet diverses noves adquisicions de béns i de terres radicades a l'Arquebisbat de Tarragona, i per això, ultra confirmar els pactes dictats l'any 1173 concernents tant a la granja del Codony com a la de Valldossera, dirimiren les diferències sorgides entre ambdues parts i estengueren els pactes alludits als conreus que el Monestir tenia a Sant Pere de Gaià i a Fontscaldes, en els termes compresos des del camí dels Captius superior i el puig de Cabdell fins als límits del mas de Pere Bordell i de Pere Cerdà, tal com s'acaba al damunt del mateix mas i segueix la serra de la Roca Voltorera fins al capdamunt de la Comagrassa, i tal com des d'allí baixa pel curs de les aigües a Fontscaldes pel mig de l'esmentat puig de Cabdell fins al també esmentat camí dels Captius. L'Església tarragonina concedeix que el Monestir pugui tenir un ferreginal on almenys pugui sembrar quatre quarteres de gra, tant a Sant Pere de Gaià com a Fontscaldes, i dels quals res no hagi de pagar. També concedeix els delmes i primícies dels conreus vers Vila-rodonà, als aiguavessos del Gaià, fins a la cova de davant el Monestir, amb la coma anomenada de Guasch, segons que les aigües hi vessen, tant d'ample com de llarg. Igualment concedeix al Monestir les primícies de tots els conreus del Codony, de Vila-rodonà, de la coma de Guasch, o de Sant Pere de Gaià, i de Fontscaldes, perpètuament. Per contra, Santes Creus fa mercè a l'Església de Tarragona de la meitat de les tres parts del delme adquirit als seglars a Conill, i la meitat de la resta de la part dels delmes seculars que hi pugui adquirir. I paga a l'Arquebisbe els cent auris que li demana i que havia

101. Fols. 23r-24v.

prestat al Monestir l'arquebisbe Guillem de Torroja, i promet que no adquirirà delmes i primícies dels seculars a l'Arquebisbat sense el consentiment de l'Església de Tarragona, és a dir, de l'Arquebisbe i el seu Capítol canònic. I que reté els delmes i primícies fins ara adquirits des del puig de Cabdell a Olmella, és a dir, a la coma de Sanç i altres del terme d'aquest castell i del terme del Monestir fins a la muntanya de la Pedrera, a Vall-dossera i a Montornès. Signen l'arquebisbe Berenguer i l'abat Hug, amb els capitulars tarragonins i els monjos de Santes Creus.¹⁰²

RAMON ALAMANY. — De la mateixa manera que el cronista fa, tal com ja hem dit, esment especial de Guerau Alamany, per tal com va afavorir molt el Monestir, dedica també un calorós i elogiós record per al fill i successor de l'esmentat noble, Ramon Alamany, “lo qual fou molt virtuós cavaller”, que el 1201 confirmà, per ell i per tots els seus successors, a l'abat Bernat i al monestir de Santes Creus, la donació del seu pare radicada a Vall-dossera, de la qual confirmació va percebre cent seixanta sous barcelonessos del Monestir.¹⁰³ Potser d'aquest acte no es pot deduir, almenys massa clarament, la magnanimitat de Ramon Alamany envers Santes Creus, que, amb tot, fou molt considerable, i alguna cosa destacarem del que en diu fra Joan Salvador. Però aquest bon cronista troba aquest document lligat tan directament a Vall-dossera, que no es pot estar d'incloure'l al seu llibre. Per això, tot seguit, estableix un paralelisme entre la bondat i l'estima a Santes Creus del pare i del fill, bondat i estima que el darrer va imitar i superar

“per effecte de moltes donacions, de les quals no m'cur per ara narrar”.

Entre les que diu i no diu el cronista, Ramon Alamany va fer bastir dins el monestir

“l'espital, que sta en lo pati, ab la capella de Sant Pere, en lo qual fossen recullits los pobres de Jesuchrist”

i donà el lloc del Pont d'Armentera i dels Gaians per a sosteniment de l'hospital. Ultra el manteniment d'aquesta obra de misericòrdia corporal, fra Salvador ens fa saber com Ramon Alamany instituí també una fundació sufragial, perquè cada setmana havia d'ésser celebrada a la capella de Sant Pere de l'hospital una missa en benefici de la seva ànima i la dels seus parents; i igualment ens diu com va elegir el seu enterrament a la porta de l'esmentada capella

“e aquí jau lo seu cos en aquella gran tomba hon sta figurada e obrada de pedra la figura de la sua noble persona ab ses armes com a cavaller”,

102. Fols. 28v-29v.

103. Fol. 30r.

segons que havia disposat en el seu testament del 1229, dictat abans d'emprendre el seu viatge vers la conquesta de Mallorca amb l'estol del rei Jaume *el Conqueridor*. I explica el repetit narrador:

“Lo dit noble mossèn Alamany no's nomenave de Cervelló, sinó sols Alamany, qui ere senyor de Querol i de Montagut, que los senyors de Querol tots eren Alamanys, e après mesclaren-se per matrimonis ab los senyors de la baronia de la Vila de Mager o de la Lacuna, qui són principals Cervellons, e axí prengueren nom de Cervelló; emperò mentre tengueren lo primer nom de Alamany, feyen senyal o les armes de ala”.¹⁰⁴

I encara fa esment d'un formós reliquier d'argent “molt singularment obrat”, anomenat reliquier de santa Bàrbara, que l'esmentat Ramon Alamany donà a Santes Creus; en el qual reliquier “de gran forma e de gran pes” contenia

“hun gran os que's diu la ansa del coll de santa Bàrbara, i un caxal de sant Pere Apòstol e altre caxal de sant Andreu e lo dit de sant Johan Elemosinari, qui fou patriarcha de Alexandria”;

al peu d'aquest joiell precisament hi havia gravades les armes del donador, “que és ala”. Igualment el mateix Ramon Alamany donà a l'església de Santes Creus “dues grans taules cubertes de argen blanch”, una de les quals representava l'Anunciació, i l'altra el Calvari amb la Verge i sant Joan “e als cantons de les dues dites taules les sues armes de ala”.¹⁰⁵

Fra Salvador s'arrisca a treure conseqüència de la consideració de la prodigalitat del noble Ramon Alamany amb el monestir de Santes Creus. I és de creure, diu, que Déu nostre senyor la hi remunerà ja en vida, perquè el beneí amb molts fills i filles “e tots foren ben col·locats e heretats en aquest món”. I també fa l'elogi merescut de l'esposa d'aquest noble, “qui's nomenave Guerava, qui ere filla del noble mossèn Ramon de Cervera”, la qual en remissió dels seus pecats llegà el lloc de Ramonet al monestir de Santes Creus, com consta en el seu darrer testament.¹⁰⁶

EL PRIVILEGI REIAL DEL 1298. — Perquè escau al cronista l'esment que fa de Valldossera, refereix el celebèrrim privilegi atorgat per Jaume II l'any 1298, al qual han fet al·lusió reiteradament diversos tractadistes del Monestir, bé que tots d'una manera tan vaga i inconcreta, que l'esmentat privilegi ha romàs fins ara pràcticament desconegut en el seu contingut. Com és norma habitual en ell, fra Salvador, abans de transcriure'l —ho fa textualment en la part més interessant, i no totalment per la seva llargària desmesurada—, desgrana un comentari elogiós. Així diu del rei que,

104. Fol. 30r.

105. Fol. 31v.

106. Fol. 32r.

“per la grandíssima devoció que tenie en aquest monestir de Santes Creus féu molts beneficis i gràcies an aquell, e aci elegí la sua sepultura ensemps ab la regina dona Blanca, muller sua”.¹⁰⁷

Per aquesta afecció reial a Santes Creus —Jaume II fou, efectivament, el gran afavoridor del Monestir—, atorgà a l'abat Bonanat “hun meravellós privilegi”, en el qual confirmà tots els altres “privilegis, libertats e gràcies” que li havien atorgat els reis predecessors seus, que amplià generosament a favor de Santes Creus i als vassalls del Monestir.

Així estableix concretament que tots els castells, viles, i altres llocs i béns, cases, dominatures, censos, possessions i granges, actuals i futures, amb llurs habitants, el Monestir els tingui per propi, lliure i franc alou amb tota jurisdicció, monedatge, herbatge, serratge, i tota altra mena d'institució exceptuat el mer imperi; i els allibera i els fa immunes de tota mena de peita i questia, host i cavalcada, i de les redempcions llurs; de la cena reial, lleuda, peatge, portatge, pesatge, mesuratge, i de tot altre servei i subsidi, i de tota altra mena de pensions i exaccions reials. I per tal de fer més perfecta i contundent la concessió, registra una enumeració de totes les propietats del Monestir, que probablement reflecteix l'estat actual dels béns monasterials, i que constitueix un veritable inventari de les propietats i possessions senyoriales de Santes Creus a la darrerria del segle XIII, és a dir, a un segle i mig mal comptat de la seva fundació, l'enorme transcendència del qual per a diversos caires de la història del Monestir és tan evident que no ens excusaria de fer-ne una recensió condensada.

Primerament, el Monestir, amb les seves granges, drets, termes i pertinences; les granges: del Codony, de la Tallada, de Xerta al terme de Torrosa, així com tots els altres béns que el Monestir tenia en aquella ciutat i terme; els castells: de Pontons, de Ferran, de Montornès, de la Secuita, de Puigtinyós, de Montoliu, de Gramuntell, de Vilagrasseta, d'Oluja, d'Altariba, de Montalbà, de la Guàrdia, de la Servera, la cinquena part del castell de Montbrió de la Marca del Penedès; els castells: de Ramonet, de Roqueta, de Figuerola i de sant Gallard; els llocs o poblacions: del Pont d'Armentera, dels Gaians, de Fontscaldes, de Farrers, d'Albereda, de la Llacuna i de totes les altres propietats i béns radicats als termes de Castellet i de l'Arboç del Penedès; els masos i possessions: de Pinyana, d'Ancosa amb el seu bosc, de la Riambalda, de Valldossera, de Puigmoltó, d'Orpí, de la Guilella, de Pradellvenents, de les Colomines, d'En Fonollar i de Serraclara al terme de Bagà; les possessions i dominatures: de l'Espluga de Francolí, de Passanant, de Forès, de Conill, d'Anguera, de Salmella, de la Fuliola, de Timor al terme de Montblanc, de la Paladella, de Copons, de Veciana, de Montfalcó, de Bicfred, de Rubió, de Font-rubí; els censals: de Falset, de Tivissa, de les Piles, de Tamarit, de Vallmoll, d'Altafulla, de Forès; les fàbriques —obradors— de Terrassa; els forns: de Sarral, de Mi-

ralpeix; les cases: de Girona i els censals que Santes Creus té en aquesta ciutat i que li hi pertanyen, de la Provençana, de Cerdanyola, de Sant Marçal, de Sentmenat, de Caldes, de Martorell, de Vilafranca al Penedès amb tots els altres béns i drets que el Monestir té en aquella comarca, de Tarragona, de Montblanc, les cases i els censals i tota altra mena de béns de Cervera amb els seus forns i molins i tots els altres emoluments que posseeix al seu terme, de Tàrrrega i les seves pertinences amb les terres, vinyes, censals i tota altra mena de béns i drets, i, finalment, de Lleida, amb les seves vinyes, censals, i totes les altres possessions i drets.

D'aquesta amplíssima concessió, el rei Jaume n'exceptuà el mer imperi —és a dir, la promulgació de sentències de mort o de mutilació de membres principals als vassalls, que quedaven reservades a la reial potestat— i el dret de bovatge reial; però aquest bovatge no l'havien de satisfer els habitants de les cases del Monestir a Vilafranca del Penedès —cases, diu el document, situades sota l'església de Santa Maria, al carrer d'Adalberts—, perquè els n'havia exceptuats el rei Pere *el Gran* en el document de donació d'aquestes cases.

Aquest privilegi és datat a Barcelona el 13 de maig de 1298, i el signà el Rei, i el testificaren Ermengol comte d'Urgell, Ramon Folch vescomte de Cardona, Pere Cornell, Guillem d'Anglesola, Llop Farrench de Luna.¹⁰⁸ I tan substanciós com el document, l'extracte del qual hem intentat d'assajar, resulta la síntesi i el comentari que en fa el mateix fra Salvador, del qual no ens volem privar de reportar ací els propis mots amb referència a la jurisdicció criminal que hem alludit:

“e més, ha donada jurisdicció civil e criminal e mixta, e totes justícies se pugen fer exercir per dit monestir e per sos oficials en qualsevol persones, hòmens o fembres, habitants en dit monestir e en tots los altres [lochs] nomenats; exceptat lo mer imperi, ço és, la suprema jurisdicció, que és lo cas de mort o mutilació de membres nobles que s'a retenguda lo dit senyor Rey a la corona real e als seus successors”.

I, una mica més endavant, reïncideix a explicar encara per més peces menudes aquest privilegi del senyoriu jurisdiccional, i diu

“que per qualsevulle crims e nafres perpetrats en qualsevol lochs seus, pus que no sie cas o crim que meresque mort o mutilació del puny o del peu, qui són dits membres nobles, lo dit Monestir o sos oficials poden fer açotar, levar les orelles, posar en costell, bandejar, guiar, absolve o punir en composició pecuniària, car tota composició pecuniària per gran que sie se pertany al senyor qui té algun loch lo mixt imperi”.¹⁰⁹

EL MER IMPERI. — I parlant de jurisdicció civil i criminal, i de mixt i mer imperi, fra Salvador ens fa saber com el mer imperi dels antics termes

108. Fols. 32r-33v.

109. Fol. 34r.

de Querol, de Pinyana i de Montagut fou adquirit pel qui era senyor d'aquests termes, Ramon Alamany de Cervelló, que el comprà al rei Pere III *el Cerimoniós* l'any 1363. I per aquest acte de traspàs jurisdiccional, les quadres que Santes Creus tenia al terme de Montagut, concretament la de la Riambalda i la de Valldossera, estaven subjectes al mer imperi d'aquell noble esmentat. Però, com a conseqüència de les guerres civils de la segona meitat del segle xv, el senyor de Querol i de Montagut, que llavors era el senyor Guerau Alamany de Cervelló, delmat per elles i empobrit, calgué que fes front als deutes que l'afeixugaven, i per tal de millorar la seva situació, juntament amb el seu fill Martí Joan Alamany de Cervelló, vengué a Santes Creus la jurisdicció criminal suprema, és a dir, el mer imperi sobre Valldossera i la Riambalda, a més de les quaranta quarteres de civada, anomenades de la guarda, que anualment percebien al Pont d'Armentera, els Gaians i el castell de Ramonet; acte de venda que autoritzà el notari de Vilafranca del Penedès Vidal Bartomeu, l'any 1480.¹¹⁰

El Monestir, que amb l'anterior compra del mer imperi solament el gaudia en part de les possessions més properes a ell, es proposà d'arrodonir més perfectament aquesta concreció dominical. Per això l'adquirí, segons reporta fra Salvador, en altres propietats, que, seguint l'esment concret del cronista, comprenien els termes de la granja d'Aiguamúrcia, la Cabreria, el Pont d'Armentera, els Gaians, el castell de Ramonet, la Pedrera, i Fontscaldes, a redós del Monestir; i Pontons, Montornès, la Guàrdia dels Prats, Conesa, Saladern, Turlanda, Forès, Fonoll, Savallà, castell de la Sala, castell de Montalbà, Ancosa, i, com ja hem dit, a la Riambalda i Valldossera,

“on el Monestir té tota jurisdicció civil e criminal, alta e baixa, mer e mixt imperi, ab son plen dret e exercici”.¹¹¹

UNA VISIÓ DE LES GUERRES DE JOAN II. — Creiem que val molt la pena de tenir en compte la reiterada referència que fra Salvador fa de les guerres civils en temps de Joan II i de les seves conseqüències, com una cosa viscuda per l'autor, i les pinzellades del qual creiem que aporten al seu coneixement un concepte ben concret de diversos aspectes dels quals fou víctima la comarca del Monestir. Aquest, si al principi es féu solidari de la causa del Príncep de Viana, després es va tombar del costat del Rei, i Santes Creus fou —almenys oficialment— un servil adulator del monarca quan encara Catalunya es debatia aferrissadament enfront d'ell. Sobre aquesta posició s'ha fet literatura fàcil, pertorbadora i tergiversant la veritat dels fets amb creacions d'actituds i circumstàncies absolutament fantàstiques i ben diverses de com van anar les coses. Cal restablir la veritat i el coneixement cabal dels fets: no pas com hauria agradat que haguessin succeït, o bé com hauríem desitjat, sinó tal com realment succeïren. Santes Creus, ens agradi

110. Fol. 35r.

111. Fol. 35v.

o no, i ens dolgui més o menys, en aquesta època no serví Catalunya. No sabem, ni probablement no sabrem mai prou, per quins motius, ni amb quin grat o contracor, que probablement, també, hi hagué de tot. També costa d'endevinar si el cronista que ens ha menat fins ací tenia molta o poca simpatia per la manera com anaren les coses. Ell, d'una manera objectiva, i sovintejadament, se'n dol.

Que la guerra esclatés a Catalunya fou, per a fra Joan Salvador, una conseqüència providencial de la seva conducta:

“per nostres pecats”, diu, “sobrevengueren grans turbacions de guerres que duraren més de deu anys, e tota Cathalunya ne restà destrouida”.

Providencialisme que aflora sovint:

“Com fou plascut a nostre senyor Déu donar remey an aquesta terra de Cathalunya i relevar aquella de les grans turbacions e tribulacions de les guerres que ja havien durat més de deu anys, la pacificació per voluntat de nostre senyor Deus feta en l'any .M.CCCC.LXXII.”.

També aflora l'estima a la institució monàrquica i a la persona que l'osten-tava, i, fins i tot, un explícit reconeixement partidista que llavors devia ésser, ultra comodíssim, generalment acceptat al Monestir:

“tota la terra fou reduïda a la obediència de son rey vertader e natural, lo senyor rey don Johan segon”.

Però la pau no fou tan planera com hauria calgut. El mateix cronista ens en reporta un quadre força escruixidor de desolació, de destrucció, de summa depauperació.

“Molts lochs, viles, térmens, masos e altres poblacions restaren molt destruïts, e molts staven despoblats; entre los quals, el terme de Montagut, per ésser tot masies, restà molt despoblat e herm, que no-y staven sinó quatre o cinch pagesos, que los altres, per salvar les sues persones e los poch béns que tenien, en lo principi de les dites guerres, que comensaren en l'any .M.CCCC.LXII., se-n anaren, dexant lurs cases, les quals se enderrocaren; perquè los huns se-n anaren star a Vilafrancha, altres a Valls, altres a Tarragona, altres en altres parts e lochs poblats e ben murats pus que en Montagut no s-i podien salvar”.¹¹²

El panorama pessimista, però, no s'acabà amb la guerra, perquè “com foren passades les guerres”, als qui per por, amenaces, vexacions o altres perills d'elles s'havien allunyat de llurs masies,

“no-ls delitave tornar a lurs cases de Montagut; tant ere tot herm, despoblat e enderroquat, que no-ls feye goyg”.

Aquesta trista visió ens ofereix el cronista d'un terme que ell mateix ens diu "hon havia més de quaranta fochs".

Aquesta realitat repercutí en dany del senyor de Montagut, el noble Guerau Alamany de Cervelló, que se'n ressentí profundament. Aquest personatge, descendent d'una família tan afavoridora i estretament vinculada al Monestir, ja diem en un altre lloc com va vendre a Santes Creus el mer imperi de les propietats que el Monestir tenia als seus termes, és a dir, concretament a Valldossera i a la Riambalda. Però això no fou prou, probablement, per a eixugar a ell i al seu fill Martí Joan Alamany de Cervelló, "les lurs grans necessitats que els sobrevingueren per causa de les dites guerres", i que les maquinacions de Gaspar Maymó, cavaller de Barcelona, home de la situació que comprà alguns censals i es posà d'acord amb alguns creditors dels esmentats nobles Alamanys de Cervelló, esdevenint així el principal d'ells, i per un procediment, potser no massa net, s'apoderà del terme de Montagut per sentència executiva de l'any 1470. Així fou perdut Montagut pels nobles Guerau i el seu fill Martí Joan Alamany de Cervelló.

Llavors l'esmentat Maymó importunà reiteradament l'abat i el monestir de Santes Creus que li compressin aquell terme, puix que es trobava situat entre el del Monestir i el del castell de Pontons, que era de Santes Creus; però els monjos no li'n feien cas; entre altres motius, perquè n'havia estat desposseïda una nissaga tan estimada al Monestir com la dels Alamanys de Cervelló. Hi hagué, amb tot, tantes i tan fortes instàncies i terceries, i, sobretot, una tan explícita manifestació per part dels nobles desposseïts, que

"puy els havien perdre Montagut, més amaven que vengués en mans e poder del Monestir que de altra persona".

Amb llur beneplàcit, doncs, l'abat Pere de Mendoza i la comunitat del Monestir el compraren l'any 1488 per trenta-sis mil sous barcelonins. En aquesta ocasió Santes Creus tingué la delicadesa de fer les coses, ja ho acabem de dir, amb el beneplàcit exprés, tant del noble Guerau Alamany de Cervelló com del seu fill Martí Joan Alamany de Cervelló, com de l'esposa d'aquest, dona Magdalena de Cervelló i de Castre, en nom del seu fill Felip Alamany de Cervelló, que signaren en l'escriptura d'adquisició i en els homenatges de vassallatge dels pocs habitants que llavors residien a les masies del terme de Montagut; i, encara més, l'Abat i el Monestir durant tres anys retingueren l'esmentat terme de Montagut a mercè dels esmentats senyors Alamanys de Cervelló per si de cas el volien readquirir per la mateixa quantitat de diners que n'havien pagat.¹¹³

Tornant al temps de les guerres de Joan II, de la mateixa manera que es perdé el terme, que es despoblà, com patèticament manifesta el cronista, també

113. Fol. 37r.

“per lo semblant la capella de Santa Maria de Valldossera fou deserta e desabitada per tot lo dit temps, que no s'i deya missa ni offici negú, ans stave tanquada que vingué quasi a enderroquar-se”.

Encara en altres passatges del seu manuscrit es refereix reiteradament, i sempre en termes de gran afeixugament, a les guerres de Joan II, com una cosa viscuda i que realment ell veié i hagué de viure obsessivament, i que una pau de difícil recuperació tingué en record permanent i esborronador:

“negú no-y gosave star, ni habitar, de dia ni de nit; no gosaven anar de dia per los camins, per pahor dels enemichs e males gents anaven així com podien secretament de nits”.¹¹⁴

MOT FINAL. LA NOSTRA TRANSCRIPCIÓ. — Després d'aquest llarg comentari introductori, ja és hora que parli Joan Salvador ell mateix.

Cal que diguem que la nostra transcripció és feta amb escrupolosa fidelitat a la lliçó del text, tal com se'ns presenta al manuscrit. Solament ens hem permès les poquíssimes —i d'altra banda imprescindibles— llicències consuetes: hem regularitzat les majúscules, les *u/v* i *j/i*, els signes de puntuació, accents i altres diacrítics. Hem fet ús, també, de l'apòstrof, del punt volat i del guionet segons les modernes regles d'edició de textos medievals. Hem aglutinat en un sol mot actual quan ha calgut, i, viceversa, hem desglossat quan era convenient.

114. Fol. 39v.

**LLIBRE
DE VALLDOSSERA**

Aquest és lo libre en lo qual són scrits, continuats e registrats los títols e concessions que lo monestir de Santes Creus té de la quadra apellada de Valldossera, ab la església que allí és situada dins lo terme del castell de Montagut, en la vegueria de Vilafranca de Penedès. Axí matex són aci los càrrechs e servituts que se han a fer en la dita Capella.

*En lo temps passat, com los comtes de Barchinona, de gloriosa recordació, regnaven e senyorejaven Cathalunya, los moros tenien ocupada molta terra e molts castells e ciutats del Principat de Cathalunya. E cascun comte, mentre nostre senyor Déus li donave vida en aquest món, treballave en foragitar del dit Principat los dits moros, fahents grans batalles contra ells, e conquistants los castells, viles e ciutats qui per los dits moros staven ocupades e senyorejades, axí com millor podien, per aumentar e exalçar la fe christiana, ab companyia de molts cavallers e de gent honrada e valent, qui tots eren christians cathòlics, tenints ardentíssima devoció en la fe del nostre redemptor Jesuchrist.

[f. 1^r]

Entre los quals fou molt egregi e spectable¹ senyor en Berenguer, qui fou comte de Barchinona, e virtuós, e molt notable baró, lo qual per tenir grans cabells en lo seu cap deyen-li Cap de Stopa, e no regnà sinó set anys, e jau lo seu cos en la seu de Jerona. Emperò, tant com visqué no cessave guerrear contra los dits infels moros, tenint prop de si molts cavallers e gent de honor, e molts christians en les batalles e conquestes dels dits moros per foragitar-los del dit Principat de Cathalunya.*²

Entre los quals hi havie hun cavaller apellat Bertran Othó, lo qual continuament en les dites batalles e conquestes fou en fer-ne del dit comte; e, ultra los altres dons e beneficis dels quals lo dit mossèn Bertran Othó fou remunerat del dit comte, li donà la quadra e torra de Valldossera, ab la església que allí és hedificada a honor e reverència de la sagrada verge Maria, ab les afrontacions, drets e pertinències sues, en franch alou, dins

[f. 1^v]

1. *Spectable* 'preclar, insigne, il·lustre, memorable'.

2. Aquest fragment comprès entre ** podria procedir d'una crònica general, potser elaborada al mateix escriptori de Santes Creus, on a la primera meitat del segle XIV sabem que n'elaborà una fra Bartomeu de Canals, i a la darrerria del mateix segle, o a la primeria del XV, una altra fra Bernat Mallol. Sobre la primera, vegeu RUBIÓ; sobre la segona, FORT, *Mallol*.

lo terme del castell de Montagut, segons la carta de la dita donació, que és de la tenor següent:

Aquesta és la primera donació de Valldossera, feta per lo comte de Barchinona

In Dei nomine. Ego Berengarius, comes Barchinonensis et marchio, donator sum tibi Bertrando Othonis et proieni ei tue atque posteritati. Notum est etiam³ multis quam exhigentibus hominum peccatis a paganorum gente quedam nostri comitatus⁴ pars, que habitari solita est, erat nunc depopulata⁵ et ad solitudinem redacta est. Unde quare⁶ novi te militem, armis strenuum, et ad defensionem nostre patrie promptissimum, dono tibi atque proieni ei sive posteritati tue, de nostra dominicatura comitali, turrem quam vocant de Valle Ursaria,⁷ cum terris et vineis, cultis et incultis; garricis cum arboribus fructuosis et infructuosis; et cum omnibus pertinentiis et adiacenciis;⁸ cum ecclesia sancte Marie que ibi est sita, atque cum omnibus que ibi nostra comitalis⁹ dignitas habet vel quocumque modo habere debet. Sunt autem hec in comitatu Barchinonensi, in termino castris de Monte Acuto. Et terminantur; a parte orientis, in alodio Bernardi Guillermi et in turre de Saulasegui;¹⁰ ab occiduo, in dominicatura Geraldii Alamagni et in alodio quod fuit Bernardi Levegelli;¹¹ de meridie, in quadra de ipsa Figuera; a septentrione, in alodio quod fuit predicti Bernardi Levegelli et in strata que descendit de predicto castro et pergit ad ipsa Ferrera. Quantum isti termini concludunt atque ambiunt dono tibi et proieni ei atque posteritati tue, ad¹² integrum sine ulla diminutione ut defendas ea a nequissima genera paganorum quo modo et quanto poteris,¹³ et habeatis ea et possideatis tu et posteritas tua in perpetuum solide et libere. Dignum est enim quare¹⁴ tu pro Dei amore et fratrum tuorum defensione temet ipsum et omnia que habes donas ut et nos te et posteritatem tuam hoc temporali dono remuneremus. Si quis itaque hanc donationis paginam ad defensionem christianitatis factam | disrumpere vel retractare temptaverit, cuiuscumque sit ordinis vel dignitatis, componat tibi sive posteritati tue cui injuriam inferre voluerit, hec omnia in duplum: et postmodum, hac donacione firma existente in perpetuum, ipse sit reus christianitatis, cuius defensores peiorare presumpserit. Actum est hoc .II. idus marci anno .xxxiii. regni Philippi regis.¹⁵ S†num Berengarii comitis, qui hanc donacionem fecit et firmavit,¹⁶ tes-

[f. 2r]

3. *Enim*: UDINA, 27.

4. *Comitatum*: UDINA.

5. *Solita erat, nunc depopulata*: UDINA.

6. *Quia*: UDINA.

7. *Valle Orsera*: UDINA.

8. *Adiacentiis*: UDINA.

9. *Comitale*: UDINA.

10. *Sanla Segui*: UDINA.

11. *Levegalli*: UDINA.

12. *Ab*: UDINA.

13. *Quomodo poteris et quando poteris*: UDINA.

14. *Quia*: UDINA.

15. El II idus de març de l'any xxxiii de Felip correspon al 14 de març de 1093 segons el còmput normal, perquè el rei Felip començà a regnar el 29 d'agost de 1060. Fra Salvador, que una mica més endavant el computa com del 1091, no ho fa exactament. UDINA, en la seva transcripció, pàg. 27, computa com nosaltres.

16. *Firmavit*: UDINA.

tibusque firmari ¹⁷ rogavit. S† Garalli Alamagni. S† Guilaberti vicecomiti. S† Arnalli Mironis. S† Alarandi. S† Berengarii Arnalli. S† Garalli Raymundi. S† Raimundi Geriberti. S† Armengaudi Bernardi. S† Guiriberti ¹⁸ Guitardi. S† Arnalli Berengarii qui hoc scripsit die et anno quo supra.

Lo kalendari de la damunt dita carta, feta en l'any trenta-tres del regne del rey Felip, fou feta en l'any de la Incarnació de nostre senyor Jesuchrist .M^o.LXXXXXI.

*En après, com lo dit senyor comte en Berenguer, qui sols regnà set anys,¹⁹ fou passat de la vida present, succehí en lo dit comdat de Barchinona son fill apellat en Ramon Berenguer,²⁰ comte de Barchinona e senyor del Principat de Cathalunya.

Aquest en Ramon Berenguer fou molt egregi e spectable senyor, molt animós e valent príncep, e virtuós, tenint la matexa e ardentíssima devoció, axí com feren sos predecessors comtes de Barchinona, en expellir e foragitar la malvada nació de la gent pagana e infels moros. Per augmentació de la santa fe cathòlica féu de grans e maravellosos fets e guanyà gran[s] batalles contra los dits infells, expellint-los totalment de la sua terra.

Car en son temps ell pres la ciutat de Tortosa, e la ciutat de Leyda, e lo castell de Ciurana, e Miravet, e la vila de Fragua, e Alcanyís, e expellí los moros de les dites ciutats e lochs; och encare prengué la ciutat de Almaria, del regne de Granada, e la abisà.²¹ E regí maravellosament son condat e Principat de Cathalunya, e regnà .xxxii. anys, dins los quals se hedificaren en sa terra .ccc. esglésies a honor e reverència e servici de nostre senyor Déu e augment e exaltació de la fe christiana. E jau lo seu cos en lo monestir de Ripoll. E per quant ell ere christianíssim e gloriós senyor, nostre senyor Déus li ajudave en tots sos fets; och encare li ajudaven el servien molts barons, e cavallers, e molta altra gent, e tenie gran exèrcit de gent d'armes, ab los quals ell feye la guerra als dits infels. E, per lo semblant, per ésser lo dit comte molt liberal e graciós, remunerave copiosament los seus servidors, donant-los viles, castells, ciutats, e rendes, axí com conexie se devie fer, ab molta liberalitat e alegria.* ²²

[f. 2v]

Entre los quals lo demunt nomenat mossèn Bertran Othó, cavaller, axí

17. *Testibusque subscriptis firmari*: UDINA.

18. *Guiribertus*: UDINA.

19. No hi ha cap comte de Barcelona d'aquest temps que solament hagués regnat set anys. El qui havia de lliurar el document de donació de Valldossera a Bernat Ot havia d'ésser Berenguer Ramon II *el Fratricida*, el qual, ultra els anys que governà conjuntament amb Ramon Berenguer II *el Cap d'Estopes*, tot sol va governar del 1082 al 1096, si no és que als darrers deu anys, com arrisca SOBREQUÉS, 161, corregnà amb el fill del seu germà, després Ramon Berenguer III *el Gran*.

20. Ramon Berenguer IV, el conqueridor de Lleida i de Tortosa, ha passat a la història amb l'epítet de *Sant*. Era fill de Ramon Berenguer III *el Gran*, i nét de Ramon Berenguer II *Cap d'Estopes*. No fou el fill del donador de Valldossera, el 1091 o el 1093, ni el seu immediat successor.

21. *Abisà* 'anorreà, aterrà, destruí, anihilà'.

22. Aquest fragment comprès entre ** també sembla procedent d'una crònica general.

com ere stat continuu en lo servici del sobredit comte en Berenguer, qui ere pare de aquest comte en Ramon Berenguer, axí fou e stave de contínuo en servici de aquest fill seu, en les batalles e en les altres coses. E fou molt remunerat per lo dit comte de altres rendes, confirmant al dit mossèn Bertran Othó lo que ja son pare li avie donat, ço és: la torre e quadra de Vall-dossera, ab la església, donant-lo-y tot en franch alou, e ab tots sos drets e pertinències, e a totes ses voluntats, a ell e als seus successors, segons se mostre en la carta de la dita donació e confirmació. La qual és de la tenor següent:

[f. 3^r] *Aquesta és la segona donació de Valldossera, feta per lo comte de Barchinona, ab la església.*

In Dei eterni nomine. Ego Raymundus Berengarii, gratia Dei Barchinonensis comes et Marchio, dono atque libere concedo tibi Bertrando Othonis et uxori tue Rodlandi et omni posteritati vestre, ipsam turrin de Valle Ursera, cum ecclesia qui ibidem est, cum omnibus ad eandem turrin pertinentibus, quod est dominium meum. Advenit autem mihi hoc alodium ex paterna et avita successione. Est namque prefatum alodium in termino²³ Montis Acuti. Sicut habetur et continetur integritas prefati alodii cum omnibus ad eum pertinentibus, sic dono vobis libere, sine engan, ad vestrum proprium alodium. Atque de meo jure in vestrum trado ius et dominium, ad faciendum exinde quodcumque volueritis. Afrontat autem ab orientis parte, in alodio Bernardi Guillermi; a meridie, in turri de ipsa Figuera; a circio quoque, in alodio Bernardi Levegelli; ab occidente, in strada publica qua itur ad castrum. Quantum iste afrontaciones includunt, ambiunt atque circueunt,²⁴ sic dono tibi et uxori tue atque posteritati vestre, atque delibero ad vestrum proprium alodium cum omni integritate cum exiis et regressiis earum. Si quis autem contra hanc donacionem meam voce²⁵ vel auctoritate venerit ad irrumpendum, non hoc valeat vindicare quod requirit, sed componat prefata omnia in duplo, et postea hec donacio firma et stabilis permaneat. Actum est hoc .xvii. kalendis julii anno .xl. regni Philippi regis.²⁶ S† Raymundi comes. † Bernardus vice comes.²⁷ † Berengarius Barchionensis [sic] episcopi. S†num Deus Dedit. S† Geraldus Alamanni. S† Dorcha. S† Raymundi Guillermi. S† Guillermi Raymundi. † Bernardus, gracia Dei Gerundensis episcopus. S† Petri, diachoni, qui hoc scripsit sub die et anno quo supra.²⁸

23. *Terminio*: UDINA, 31.

24. *Circueunt*: UDINA.

25. *Mea voce*: UDINA.

26. El xvii de les calendes de juliol de l'any xl del rei Felip correspon al 15 de juny de 1100. Fra Salvador, doncs, computa amb poca exactitud. De tota manera, però, aquesta donació correspon a Ramon Berenguer III *el Gran* —1096-1131— i no a Ramon Berenguer IV *el Sant*, al qual l'atribueix el cronista.

27. UDINA transcriu aquestes dues subscripcions, la del comte Ramon i la del vescomte Bernat, després de la de Deodat que segueix.

28. Aquest document, com és evident, té molt d'interès, per tal com rectifica les confrontacions de la donació amb referència a la formulada pocs anys abans. Entre les subscripcions cal fer remarca de les del vescomte Bernat, el bisbe de Barcelona Berenguer, Guerau Alamany, el bisbe de Girona Bernat, i altres.

Lo calendari de la damunt dita carta, que diu fou feta | en l'any .XL. del regne del rey Felip, fou l'any de la Incarnació de nostre senyor Jesuchrist .M^o.XCVIII.²⁹

[f. 3^v]

Segons la tenor de la dita carta se pot comprendre que la dita capella o església de santa Maria de Valldossera és stada fundada e hedificada per los comtes de Barchinona, de bona memòria, segons les paraules contingudes en la dita carta, hon diu: "Advenit autem in hoc alodium ex paterna et avita successione", dient lo dit noble comte en Ramon Berenguer que la dita quadra de Valldossera, ab la església que allí és, li és pervengut per successió de son pare, qui avie nom en Berenguer, e de son avi, qui avie nom axí com ell matex, en Ramon Berenguer.

*E aquest en Ramon Berenguer, qui fou son avi de aquest darrer Ramon Berenguer, fou comte de Barchinona molt valent en armes, e molt liberal, e benigne, e piadós, e molt devot de la sacratíssima verge Maria. E ell, per honor e reverència de la verge Maria, fundà e hedificà la dita església, e regnà .L. anys, e sabé lo die de la sua mort per revelació de la verge Maria, de la qual ere molt devot. E per gran benignitat e humilitat que tenie, volgué morir en la casa dels pobres de Barchinona, e jau lo seu cos en lo monestir de Ripoll.*³⁰

E ací es confusa la error e opinió de tots aquells qui en temps passat pretenien volent adverar³¹ que los pròmens habitants en lo terme de Montagut, o sos predecessors, eren stats los fundadors e hedificadors de la dita església, e ells se feyen regidors e patrons de la dita capella o església de santa Maria de Valldossera. Lo que és fals e contra veritat, per moltes rahons. La primera és que los dits pròmens, no'n tenen nenguna carta, ni scrit, que ells, ni los lurs antecessors, hi hagen res hedificat, ni obrat, ni poden res mostrar en lur favor. L'altra és que en les cartes dels dits comtes fetes per la dita església o capella de Valldossera, | no s'i fa neguna menció de pròmens, ni jurats, ni de neguna altra persona qui habitàs en lo terme del dit Montagut. L'altra raó és que negú no acostuma donar lo que no és seu.

[f. 4^r]

Donchs, per consegüent, com lo sobredit en Ramon Berenguer, comte de Barchinona, molt devot, axí com dit és, de la sacratíssima verge Maria, ha-

29. Cal fer remarca de la mena de condició amb què és feta la donació del comte de Barcelona: que defensi la torre i l'església de Valldossera dels pagans, de la manera que pugui, puix que la hi dona per a defensa de la cristiandat. També és interessant de constatar com, amb el comte de Barcelona, signa igualment el document Guerau Alamany, ja en aquell temps senyor del terme confrontant amb la donació, així com el vescomte Gilibert i d'altres. — Aquest document ha estat publicat per UDINA, 31. S'hi refereix MALLOL, lib. II, cap. 4.

30. El fragment entre ** sembla, també, pres d'una crònica general. Cal remarcar el confusionisme històric d'aquest fragment, atribuint fets a l'avi quan corresponen al pare, puix que qui volgué morir i realment morí a la casa dels pobres de Barcelona fou Ramon Berenguer III *el Gran*, portat a enterrar a Ripoll.

31. *Adverar* 'certificar; fer certa, vera, una cosa'.

gué hedificada la dita església de Valldossera, com fou passat de la vida present, pervengué lo dit comdat de Barchinona, ab tot heretatge, e ab la quadra e església de Valldossera, a son fill apellat en Berenguer, qui per lo semblant possehí la dita quadra e església de Valldossera. E com aquest agué finit sos dies, tot pervengué a son fill en Ramon Berenguer. E per aquests dos comtes liberament fou donada la dita quadra e església de Valldossera a mossèn Bertran Othó, cavaller, segons dalt és ja feta menció. E del dit mossèn Betran Othó, o de sos successors, axí com per avant se recitarà en lo present libre, és pervenguda la dita quadra e església de Valldossera al monestir de Santes Creus, e vuy lo dit monestir possehex aquella, axí com los demunt dits passats han possehida, en franch alou, e ab tots sos drets, sens empatx ni contradicció de neguna persona; per tant, per totes les rahons demunt dites, és prou provat que los dits pròmens de Montagut no són stats fundadors, ni són patrons, ni administradors, de la dita capella o església de Valldossera. E passats los anys de la Incarnació de Jesuchrist mil, poch après fou fundada e hedificada la dita església de santa Maria de Valldossera per lo dit comte en Ramon Berenguer, qui fou avi de aquest darrer comte de Barchinona en Ramon Berenguer. E si los dits pròmens, o altra qualsevol persona, tengué algun dret en la dita església, com tantes donacions e transportacions se són fetes de aquella en tant longíssim³² temps, algun empatx o contradicció hagueren fet; e puy no han fet res, no y tenen negun dret.

[f. 4v]

*Aquest marvellós e insigne Ramon Berenguer se apellà príncep de Aragó e comte de Barchinona, per lo matrimoni que féu ab la dona na Peyronella, filla del rey Ramiro, qui ere rey de Aragó: lo qual morí sens negun fill mascle, e restà aquesta filla sua hereva de tot lo regne de Aragó; la qual Peyronella lo dit comte de Barchinona en Ramon Berenguer hagué per muller, portant-li per son dot lo regne de Aragó, e ací se féu la unió de Aragó ab Cathalunya. Emperò lo dit en Ramon Berenguer, no s nomenave rey de Aragó, sinó príncep de Aragó e comte de Barchinona. E lo primer fill qui procehí de aquest matrimoni, lo qual se apellave n'Amfòs, e en latí se nomenave Ildefonsus, aquest fou e s nomenà rey de Aragó e comte de Barchinona. E regnà après la mort de son pare .xxxiii. anys.*³³ En vida de aquest molt excellent senyor en Ramon Berenguer, príncep de Aragó e comte de Barchinona, se fundà e se hedificà aquest monestir, lo qual primer se nomenave monestir de Santa Maria de Valldaura, e après s'és nomenat monestir de Santa Maria de Santes Creus.

E per notificar algun tant lo temps e la causa de la dita hedificació e la mutació del nom del dit monestir, és a saber com lo sagrat orde religiós de Cistells se principià e comensà en l'any de la nativitat de nostre senyor Jesuchrist .M.LXXXVIII. en la terra del duch de Burgunya, en aquell gran

32. *Longíssim* 'molt llarg, molt dilatat'.

33. Sembla evident que el fragment entre ** és pres, també, d'una crònica general.

boscatge apellat Cistells, e lo gloriós sant Robert fou lo primer abbat del dit monestir de Cistells.

En l'any .M.CXI. lo gloriós sant Bernat, essent jove de .XXII. anys, vengué al dit monestir de Cistells en | companyia de trenta jóvens companyons seus, e tots se feren religiosos e prengueren àbit de monges en lo dit monestir de Cistells. E de quí avant continuament venien en lo dit monestir de Cistells moltes persones per ésser religiosos, e a poch aumentaren tant los dits religiosos, que fou necessari fer e hedificar altres monestirs per diverses parts del món de la dita religió de Cistells de monges blanchs.

[f. 5r]

En l'any de la nativitat de nostre Senyor .M.CXIII. se comensà hedificar en la dita terra de Burgunya lo monestir apellat de Claravalls, en lo qual monestir fou instituït sant Bernat primer abbat del dit monestir, e per temps de .XXXVIII. anys visqué abbat ab gran santedat e ple de virtuts, e visqué tot lo temps de la sua vida .LXIII. anys, e passà de la vida present en l'any .M.CLIII.

En temps de aquest gloriós sant Bernat se hedificaren per diverses parts del món cent-sexanta monestirs de la dita religió de Cistells, del nombre dels quals és aquest monestir de Santes Creus, lo qual fou hedificat en vida del dit sant Bernat.³⁴ E après se són hedificats molts altres monestirs de la mateixa religió de monges blanchs del orde de Cistells, que vuy se troben per comte, en tot lo universal món, de orient fins a ponent, mil e vuyt-cents monestirs de hòmens monges e mil e quatre-cents monestirs de dones monges, a laor e servici de nostre senyor Déus e de la sacratíssima verge Maria mare sua, e de tots los sants e santes de Paradís; e tots són de la dita religió de Cistells.

Tornant, donchs, a parlar de la hedificació del present monestir de Santes Creus, és a saber que en lo temps que lo sobredit molt spectable senyor en Ramon Berenguer, comte de Barchinona, abans que fes lo dit matrimoni, guerrejant contra los dits moros que eren en Cathalunya, en servey e companyia | sua ere continuament en les guerres e batalles contra los dits moros lo molt noble e virtuós cavaller don Guillem de Monchada, qui ere gran senyor en Cathalunya, e assenyaladament senyorejave tota aquella terra prop de la ciutat de Barchinona, a la part de Vallès, hon és la montanya gran que's diu la montanya de Monchada, e lo castell que sta sobre la dita montanya ere la sua posada, hon lo dit don Guillem de Monchada habitave ab sa muller e sos fills e ab sa família, e ere molt tengut en gran reputació per lo dit senyor Comte e per tots los altres de la terra. Esdevench-se que lo dit don Guillem de Monchada, lo qual en los dies passats ere stat injuriat molt per lo senyor Archabisbe de Terragona qui lavòs ere, volent-se revestir de

[f. 5 v]

34. És una tradició molt constant que el monestir de Valldaura, després Santes Creus, fou fundat per manament exprés de sant Bernat, o, almenys, amb el seu coneixement i assentiment. Aquest puntualitzat esment de fra Salvador sembla abonar aquesta tradició. Si més no, és un testimoni clar del nexa amb el Patriarca, que en d'altres ocasions manifesta i és sollicit a destacar.

la tanta injúria que li avie feta, deslberà³⁵ matar lo dit Archabisbe, e de fet lo matà; que anant lo dit Archabisbe de Terragona a Roma, que per lo Sant Pare ere citat ell e los altres prelats de Cathalunya per consili general, passant per la sua terra, lo dit noble don Guillem de Monchada li isqué al camí, e de les sues mans lo matà e'l féu caure de la sua mula en què cavalcave, e allí morí.

Ffet e perpetrat tant gran cas e sacrilegi de matar hun tant assenyalat prelat com és l'archabisbe de Terragona, lo gran so a cort se mogué per la terra. E lo dit senyor Comte treballà en perseguir lo dit noble, e ell se'n fugí e entrà-sse'n en Aragó. E pus que lo dit Comte no pogué pendre a ses mans lo dit noble don Guillem de Monchada, levà-li³⁶ tota sa terra. E lo dit noble stant en Aragó, per ésser molt nomenat e valent cavaller, ere molt estimat e venerat per tots los aragonesos.

[f. 6^r] Com fou vengut lo temps que los aragonesos volgueren casar la dita Peyronella, filla del dit rey Ramiro, rey de Aragó, quan ja lo dit rey fou mort e aguessen desli|berat casar-la ab lo dit comte de Barchinona en Ramon Berenguer, volgueren que lo dit don Guillem de Monchada fos lo embaxador qui personalment portàs la dita embaxada al dit Comte de Barchinona del dit matrimoni.

E lo dit noble e valent cavaller don Guillem de Monchada, encara que estigués en ira del dit Comte de Barchinona per lo gran cas e mort del dit Archabisbe, molt volenter acceptà la dita embaxada. E sens negun guiatge, ni altra consulta, ell entrà en Cathalunya, e fou davant lo dit Comte; e spllicant-li ab gran reverència la dita embaxada, com tots los nobles e prelats de Aragó eren contents de donar al dit comte la dita filla del rey per muller, ab tot lo regne de Aragó, si ell ho volie acceptar.

E lo dit molt illustre comte en Ramon Berenguer, com hagué oïda la dita embaxada, molt content e alegre consentí al dit matrimoni, e de continent perdonà al dit don Guillem de Monchada, remetent-li del tot lo dit cas e mort que feta avie del dit Archabisbe de Terragona, e féu-li tornar tota la sua terra e rendes que li avie levades. E en aquesta manera lo dit don Guillem de Monchada obtengué plena remissió quant al cos. Emperò quant a la sua ànima, la qual tenie molt encarregada ³⁷ per la dita mort, fou-li forçat anar a Roma per obtenir del Sant Pare absolució e remissió de aquest tant gran pecat e sacrilegi que avie comès, com de tant gran pecat la absolució se pertanyie sols al Sant Pare e no a ninguna altra persona.

[f. 6^v] Lo qual sacrilegi e tant gran crim lo dit noble haver-lo confessat ab grandísima contrició e humilitat, dema|nant ab moltes làgrimes e dolor de son cor, venie a perdó a nostre senyor Déus e absolució e penitència al dit Sant

35. *Deslberà* 'determinà, resolgué, decidí'.

36. *Levà-li* 'li prengué, li confiscà'.

37. *Encarregada* 'onerada, carregada, afeixugada'.

Pare, offerint-se molt prest e aparellat fer e complir qualsevulla penitència que li fos injungida.³⁸

Aquelles hores³⁹ lo dit Sant Pare, vista la sua gran contrició, ultra moltes altres coses santes e pies que manà al dit noble que fes, assenyalamment li donà per penitència que hedificàs hun monestir del orde de Cistells en la sua terra, d'on ere natural, ço és, en Cathalunya, hon avie comès lo gran pecat e sacrilegi de haver feta la dita mort. En aquesta manera lo dit don Guillem de Monchada obtingué plena absolució e remissió de son pecat.⁴⁰

Lo qual noble, tornant-se'n de Roma, deslberà hedificar lo dit monestir en la sua terra, ço és, dellà la dita montanya del dit castell de Monchada, en una gran vall que se apella Valldaure. Emperò perquè li fou aconsellat que cerquàs primer algun monestir de aquest orde de Cistells, d'on pogués haver religiosos monges qui poguessen venir a habitar en lo dit monestir nou que ell volie hedificar, de continent ell anà en França a hun gran monestir apellat Gran Selva, de la dita religió, hon havie gran congregació de religiosos, lo qual és situat prop de la ciutat de Tolosa. E essent allí explicà al reverent abbat e al covent del dit monestir lo seu bon propòsit, demanant-los en gràcia li volguessen dexar religiosos qui venguessen star en lo dit monestir que ell devie e volie hedificar en Cathalunya. E fou-li respost per los dits abbat e covent com eren molt contents satisfacer a la sua petició, emperò primer volien saber a veure lo loch on lo dit monestir se devie hedificar, si fore idoneu e competent per fer monestir, | och encara volien saber quina renda los donarie que bastàs a la vida e sustentació dels religiosos qui irien star en dit monestir.

[f. 7r]

E per haver-ne millor e pus⁴¹ certa informació de les coses demunt dites, los dits abat e covent de Gran Selva trameteren ací a Cathalunya dos notables religiosos, ço és, lo venerable prior del dit monestir e hun altre

38. *Injungida* 'imposada, obligada'.

39. *Aquelles hores* 'aleshores, llavors'.

40. Creiem d'interès la relació de la llegenda fundacional del monestir de Santes Creus que ens serveix l'autor. Aquest, davant la dificultat cronològica de conjuminar la conquesta de Lleida i els fets que se'n seguiren per a arribar a la fundació del Monestir com a condició expiatòria del crim de Guillem de Montcada, s'accontenta de dir que aquest, "en los dies passats ere stat injuriat molt per lo senyor Archabisbe de Terragona". Silencia, doncs, una pila d'episodis d'una innegable categoria que forneixen la llegenda que ell coneixia per la versió llatina del seu predecessor, cronista del Monestir, fra Bernat Mallol, si els fragments que ens en dóna no són transcrits de la suposada versió catalana que ha estat atribuïda a fra Mallol per Fort, *Mallol*. — Entre els episodis silenciats ací per fra Salvador n'hi ha de tan palpitants com l'absència del noble Castellvell en la gratulació comtal per la conquesta de Lleida, l'excusa donada pel Montcada, la mala fe dels tergiversadors, l'odi del Castellvell i l'empresonament del Montcada, la visita i el sarcasme de l'Arquebisbe de Tarragona al presoner, la llibertat del Montcada, l'odi d'aquest a l'Arquebisbe i la seva venjança. Ens inclinem a creure que l'escamoteig salvadorià a la llegenda fundacional de Santes Creus no podia obeir a raons d'abreujament, perquè la versió de la part que ens en dóna fra Salvador és prou difosa i rica en detalls perquè les aboni. Confronteu-la amb el magistral estudi que d'aquesta llegenda ha fet COLL I ALENTORN.

41. *Pus* 'més'.

qui's nomenave frare Guillem de Montpeller, per veure a l'ull lo dit loch hon se devie hedificar lo dit monestir, e sobre hon haurien rendes per lur sustentació. E lo dit noble don Guillem de Monchada, ab tres fills que tenie, lo hu apellat don Guillem, l'altre don Ramon, e lo terç don Berenguer, mostraren als dits dos religiosos aquella gran Vall Daure fins a la montanya de Cerdanyola, ab tots sos tèrmens, drets e pertinències, e hun molí a Monchada, e altres terres per fer orts e vinyes; och encare prometeren donar al dit monestir cascun [any] .M.D. quarteres de ordí, assignades sobre los seus domenges que tenien a Santmenat, e a Sant Marçal prop de Monchada. Tot açò fou fet, assignat e donat per los dits nobles, pare e fills, e fan fer carta en l'any mil .CL. de la Nativitat de nostre senyor Jesuchrist.

Les quals coses, vistes e compreses per los dits dos religiosos qui eren stats tramesos, foren de parer que axí lo loch dit com les dites rendes ere tot bo e sufficient, axí per lo dit monestir, com encara per sustentació dels qui vendrien habitar en aquell. E tornaren-se'n a lur monestir de Gran Selva, e feren la mateixa relació als sobredits abbat e covent, de la qual foren molt contents e alegres.

[f. 7v] Aquest sobrenomenat frare Guillem de Montpeller ere noble home, parent del gloriós sant Bernat, lo qual encare vivie, e per la devoció gran que tenie a la dita religió de Cistells, e per contemplació del dit sant Bernat, volgué ésser religiós e monge del dit monestir de Gran Selva; lo qual, abans que fos religiós, ere senyor de la baronia de Montpeller, e a tot renuncià per fer-se monge del dit monestir de Gran Selva. E aquest monestir és immediatament fill del monestir de Claravalls, d'on ere abbat lo dit sant Bernat. E aquest dit frare Guillem fou molt virtuós religiós, que axí ere noble de linatge en lo món, axí fou noble en virtuts e santedat; e an aquest aparegué lo dit gloriós sant Bernat com passà de la vida present, confortant-lo e demostrant-li com dreita via se'n anave a la glòria celestial, quam nobis concedat ipse Dei Filius. Amen.

Donchs, com los sobredits prior de Gran Selva e frare Guillem de Montpeller se'n foren tornats a Gran Selva, e hagueren feta lur relació als dits abbat e covent, axí com dit és, e totes les dites parts foren contentes, lo dit noble don Guillem de Monchada se meté en hedificar e obrar lo dit monestir en lo loch ja nomenat de Valldaura, e del dit loch prengué lo nom lo dit monestir, nomenat lo monestir de santa Maria de Valldaura. E com lo dit monestir fou algun tant obrat e hedificat e stigué en disposició de poder-hi star e habitar, aquelles hores lo reverent abbat de Gran Selva ab lo covent elegiren lo abbat qui devie presidir en lo dit monestir de Valldaura, apellat frare Pere,⁴² e dotze monges, qui se'n venguessen ab ell e fossen covent del dit monestir, ab tres frares barbuts, e entraren en lo dit monestir

42. És documentadament provat que abans de l'abat Pere de Valldaura governaren el Monestir tres altres abats, anomenats Guillem, Hug i Guerau, respectivament.

de Valldaura, e prengueren possessió real de tot lo que lo dit noble senyor don Guillem de Monchada los avie donat, assignat e preparat, fahent-ne de fet scriptura e carta autènticha, feta en l'any .M.CLIH.⁴³ E de aquell temps ençà lo dit monestir de Valldaura, e aquest monestir de Santes Creus qui après fou hedificat en loch del primer, és dit, segons la consuetut de la dita religió, fill del dit monestir de Gran Selva.

Per què's mostra clarament com lo dit senyor don Guillem de Monchada e sos fills, nobles e grans senyors tots de la casa de Monchada, són stats principals fundadors del dit monestir de Valldaure, e conseqüentment de aquest monestir de Santes Creus, car après de aquell fou hedificat aquest, e tots los emoluments de aquell, ab les persones religioses qui lavòs vivien, tot fou transferit en aquest monestir de Santes Creus en lo temps que devall se dirà pus largament. E no sols aquests demunt dits,⁴⁴ mas encara molts altres successors lurs del dit linatge e casa de Monchada, han elegida en aquest monestir lurs sepultures, e han dotat e beneficiat aquell de moltes rendes e lochs entre diverses vegades, segons largament és contengut en los títols que dit monestir té e és de tot en pacífica possessió.

[f. 8^r]

Oïda la fama, per tota la terra de Cathalunya, com lo dit monestir novament se hedificave en lo dit loch de Valldaure, dellà la dita montanya de Monchada e prop de la ciutat de Barchinona, moltes persones de honor e altra gent popular, axí eclesiàstichs com seculars, de continuo venien veure lo dit monestir e los religiosos de nova religió, ab tal àbit que en tota aquesta terra de Cathalunya, ni Aragó, ni València, ni en tota la senyoria del rey de Aragó, encare no'y avie negun monestir de aquesta religió de Cistells,⁴⁵ quan aquest monestir de Santes Creus és lo primer e pus antich monestir del dit orde de Cistells que negun altre.⁴⁶ E vehents la composició del dit àbit, e la santa conversació e gran devoció dels religiosos qui eren venguts de França del dit monestir de Gran Selva, molts se'n hedificaven granment, e se n'escalfaven en grandíssima devoció e bons eximplis, en tant que adés huns, adés altres, renunciants lo món e coses sues, desliberaven fer sa religió fos en lo dit monestir, per salvar les lurs ànimes e viure en lo servici de nostre senyor Déus e de la sua gloriosa Mare.

E per quant los dits religiosos crexien ab la hospitalitat que servaven e no tenien rendes, sinó sols aquella que lo dit senyor don Guillem de Mon-

[f. 8^v]

43. Aquest document ha estat fins ara desconegut. Per això l'esment de fra Salvador esdevé autènticament important i cal que sigui subratllat.

44. Subratllem com el cronista no dubta gens de constatar que tant Guillem de Montcada com els seus tres fills foren enterrats a Santes Creus a l'hora de llur mort.

45. Remarquem com fra Salvador capta i es fa ressò de la novetat que suposà la irrupció dels monjos blancs a Catalunya a mitjan segle XII.

46. Val la pena de recollir una afirmació tan precisa i formulada amb tanta de contundència, de la prioritat cronològica de Santes Creus sobre els monestirs cistercencs, perquè vol dir que aquesta primacia —reconeguda oficialment, val a dir-ho— era tinguda en gran estima ja en aquell temps, que no la hi discutia ningú.

chada los avie donada per l'abbat e covent, qui novament eren venguts de França, d'altra part no's podien en aquell loch ampliar-se en conrear, ni en tenir bestiar, per la gran estretura en què staven, per causa de moltes masies e moltes habitacions de cases, axí de pagesos com de altra gent de honor e seculars qui staven prop del dit monestir. Agueren sos consells e deslberaren mudar en altra part lo dit monestir, perquè fossen pus apartats de seculars, e poguessen ajudar-se de conreus e de bestiar, axí com és permès e lícit al dit orde de Cistells.

E, per executar la lur deslberació, suplicaren humilment al dit molt excellent príncep de Aragó e comte de Barchinona, en Ramon Berenguer, que li plagués donar-los algun altre loch dins Cathalunya perquè s'i poguessen mudar, que no volien exir de la terra de sa senyoria.

Lavòs lo dit senyor comte, oida lur suplicació —e sabie tenien justa causa en demanar lo que demanaven, per quan los tenie, dits religiosos, en molta veneració, per ésser tant virtuosos com eren, e de santa vida, e per lo plaer e consolació gran que tenie com staven en sa terra e no deslberaven exir de aquella—, ultra moltes gràcies, beneficis, libertats e privilegis que'ls havie ja donades e atorgades, encare ara los donà perpetualment la plana de Anchosa, ab tots sos drets, terminacions e pertinències, e a totes lurs voluntats, segons se mostre en la carta de la dita donació e concessió, feta per lo dit comte als dits e covent del dit monestir de Valldaure, la qual fou feta en l'any de la Incarnació del nostre Redemptor .M.CLIII.⁴⁷ És veritat que, feta la dita donació del dit loch de Anchosa, no s'i mudaren tantost: sols hi feren una casa, la qual se nomenave grange de Anchosa.

[f. 9^r]

Ffeta la dita casa o grange en lo dit loch de Anchosa, comensaren conrear en les terres de aquella e tenir-hi bestiar, axí com desijaven.

E per quant lo illustríssim senyor príncep en Ramon Berenguer, per la grandíssima devoció que tenie als dits religiosos, abbat e covent del dit monestir de Valldaure, com los hagué donat la dita plana de Anchosa, on se pogués mudar lo dit monestir, axí com dit és, ell los promés que'ls hedificaria allí lo monestir, hon poguessen habitar. E puy la dita casa de Anchosa fou feta, de continent comensaren obrar allí matex en la dita plana de Anchosa, de manament e ab despeses del dit comte.

E com lo dit monestir estigué algun tant obrat e en disposició de poder-

47. En realitat, el document d'aquesta cessió ha d'ésser atribuït a l'any 1155. Certament, computat per la cronologia de l'Encarnació, pertany al 1153, i a aquesta datació ateny fra Salvador, i, amb ell, molts altres tractadistes; però l'estudi aprofundit de la qüestió ha portat al convenciment que ha d'ésser computat per la cronologia dels reis francs, que el document dóna conjuntament amb l'altra, i de la qual resulta que cal adjudicar-li l'any 1155. Tota aquesta problemàtica ha estat detalladament analitzada en l'estudi de Fort, *El primer abad*. Per tal de concordar ambdues cronologies, en desacord en el document, s'han assajat diverses solucions ja des de temps antics, que un examen detingut de la documentació autèntica i conservada en funció amb els fets històrics coneguts i documentats ha invalidat i ha fet recusables.

hi star, aquelles hores los sobredits abbat e covent de Valldaura, qui havien stat en lo dit monestir entorn de sis anys, mudaren-se e vengueren-se'n ab lur família e tot son necessari al dit monestir novament hedificat en la dita plana de Anchosa. Emperò tant temps com stigueren allí no prengueren lo nom de Anchosa, ans tostemps tengueren lo nom matex de santa Maria de Valldaure, fins que's foren mudats en lo loch hon vuy sta, que prengueren lo nom de Santes Creus.⁴⁸ E mentre estigueren en lo dit loch de Anchosa, tenint continuament lo nom de Santa Maria de Valldaure, lo dit príncep e comte de Barchinona en Ramon Berenguer donà al dit monestir en franch alou, perpetualment, en lo camp de Tarragona, en lo terme del Codony, aquell territori hon és hedificada la grange del Codony, ab sos térmens e ab tots sos drets. Veritat és que la dita donació no s'i nomena grange, que lavòs no'y havie casa alguna, sols diu: "Donam al monestir de Valldaure e al abbat e covent del dit monestir tanta terra en lo camp de Tarragona com poran laurar quatre parells de bous en hun any", segons se mostra per carta de la dita concessió feta en l'any de la Nativitat de nostre Senyor .M.C.LX.⁴⁹ La qual terra vuy és del dit monestir. | Aprés de la dita donació, lo dit monestir féu allí una gran casa, la qual nomenaren la grange del Codony, e encare vuy té lo nom matex, en la qual casa e terres de aquella lo dit monestir tenie gran conreu. E per temps de més de dos-cents anys lo monestir ha tenguda la dita grange del Codony, e l'an conreada de sa pròpia rella fins que fou stablida⁵⁰ a pagesos, los quals són vassalls del dit monestir.

[f. 9v]

En lo temps matex, mentre stigueren en Anchosa, per quant la quadra de Valldossera los ere molt propinque⁵¹ e ere de hun gentil hom qui's nome-nave mossèn Bernat de Riu de Fox, los dits abbat e covent, havent grat de la dita quadra, compraren aquella del dit Bernat de Riu de Fox, ab la església que allí és, ab tots sos drets e pertinències, e ab les afrontacions sues, segons se mostre largament en la carta de la dita venda, la qual és de la tenor següent:

48. L'afirmació salvadoriana, tan categòrica, del trasllat del Monestir a Ancosa, és important. Certament, no existeix documentació coneguda que es refereixi a Ancosa com a monestir, ni que manifesti concretament que allí residia la comunitat amb l'abat fent-hi pràctica de la vida monacal. Sabem, sí, que hi residiren i hi moriren monjos, perquè coneixem commemoracions sufragials per als monjos traspasats a Ancosa; però tot fa l'efecte que la comunitat i l'abat no es mogueren de Valldaura, puix que talment eren anomenats l'una i l'altre. A Ancosa potser solament s'hi traslladà un grup de monjos, com a prova que, en no reeixir, i, sobretot havent obtingut i edificat el lloc de Santes Creus a la riba del Gaià, fou cancel·lada definitivament, romanent Ancosa com una propietat del monestir: una granja, com ja l'anomenen els documents del segle XII i dels successius.

49. 16 de juny de 1160. Publica el document UDINA, 93.

50. Establida 'donada a conrear a parceria'.

51. Propinque 'veïna, partionera, propera'.

Com lo monestir ha comprat la quadra de Valldossera, ab la esglèsia.

[f. 10^r]

Notum sit cunctis quod ego, Bernardus de Rivo de Fodexio, et uxor mea Berengaria, vendimus Deo et gloriose virgini Marie et domui sue de Vallelaurea, et dompno Petro eiusdem loci abbati et fratibus suis presentibus et futuris, alodium nostrum proprium, sicilet, ipsam turrim de Valle orsera, cum ecclesia que ibidem est hedificata, cum omnibus alodiis cultis et incultis, cum decimis et primiciis, et cum omnibus ad eandem turrim pertinentibus; sicut melius Bernardus Bertrandus Othonis,⁵² avus meus, et uxor sua Rodlendis, melius habuerunt et adquisierunt a dompno Raymundo Berengarii, Barchinonensium comite, et marchione. Est namque prefatum alodium in Barchinonensi comitatu, in termino Montis Acuti. Terminatur autem | ab orientis parte, in alodio Bernardi Guillermi, olim defuncti; a meridie, in turri de ipsa Figuera; a circio, in alodio Bernardi Levegelli; ab occidente, in strada publica qua itur ad castrum. Quantum iste afrontationes includunt, circuerentur⁵³ atque ambiunt, cum introitibus et exitibus suis integriter, cum omnibus ad eandem turrim pertinentibus, sicut melius habemus et tenemus et habere debemus, ut melius dici vel intelligi potest, ad utilitatem prefate domus de Vallelaurea et fratrum suorum, de nostro iure in ius et dominium suum tradimus ad suum proprium alodium,⁵⁴ liberum et franchum; ad quod ibi vel ex inde fratres ipsius domus facere voluerint, sine vinculo ullius hominis, vel femine, et sine ullo nostro nostrorumque retentu et conditione. Et convenimus Deo, et prefate domui⁵⁵ de Valle Laurea, et fratribus eiusdem loci, de iam dicta vendicione esse guarentes⁵⁶ et defensores contra cunctos homines, vel feminas,⁵⁷ sine engan, tam nos quam illi qui honori⁵⁸ nostro succederint. Accipimus quoque pro hac vendicione, de helemosinis⁵⁹ eiusdem domus, centum decem morabatinos⁶⁰ bonos aiadinos, in auro, sine engan; et de isto precio nichil apud vos remansit in debito, et est manifestum. Siquis hoc disrumperere presumpserit, nil valeat, sed supradicta in duplo componat, et insuper hec vendicio omni tempore maneat firma. Actum est hoc .XI. kalendas aprilis anno .XXIII. regni Ludovici⁶¹ junioris.⁶² S† Bernardi de Rivo de Fodexio. S† Berengarie, uxoris eius. S† Bernardi, filii eorum. S† Bernarde, filie eorum. Qui hec⁶³ laudamus et firmamus, firmarique rogamus. S† Geralli. S† Raymundi, fratrum predicti Bernardi de Rivo de Fodexio.⁶⁴ Qui hoc laudamus et firmamus. S† Mironis Guillermi de Turredillis, S† Guillermi de Orta, S†num Petri Esti-

52. *Bertrandus Othonis*: UDINA, 100.

53. *Circumeunt*: UDINA.

54. *Alodimus*: UDINA.

55. *Retentu et convenimis [sic] Deo et predicte domui*: UDINA.

56. *Garrentis*: UDINA.

57. *Femina*: UDINA.

58. *Honore*: UDINA.

59. *Helmosinis*: UDINA.

60. *CX. moabatinos*: UDINA.

61. *Ledoyci*: UDINA.

62. 22 de març de 1161, segons el còmput actual, perquè Lluís *el Jove* començà a regnar el 1^r d'agost de 1137. Fra Salvador el computa amb un any de diferència.

63. *Hoc*: UDINA.

64. *Fodeixo*: UDINA.

rati. S†num Bernardi Marcucii. S†num Guillermi de Alfodio. S† Berengarii de Prato. S†num Guillelmus de | Scala. Petrus, sacrista ss. S†num Geralli Alamani. [f. 10v] S†ignum Guillermi, Barchinonensis episcopi. S†num Petri de Corron, scriptoris, qui hoc scripsit die et anno quo supra. ⁶⁶

Lo kalendarí de la dita carta, que diu anno .XXIII. regni Ludovici iunioris, fou l'any de la Incarnació del nostre Salvador .M.C.LXII.

Aquest demunt dit mossèn Bernat de Riu de Foix, qui vené la dita quadra de Valldossera, ab la església que allí és, al monestir de santa Maria de Valldaure, era nét del sobredit mossèn Bertran de Othó, cavaller al qual lo comte de Barchinona avie donada la dita quadra, ab la dita església, segons los títols demunt dits. E segons se mostre en los kalendaris ⁶⁷ de les dites cartes, lo dit mossèn Bertran Othó, e son fill, e après son nét, qui fou lo dit Bernat de Riudefox, entre tots possehiren la dita quadra e església per temps de setanta anys. E los dits comtes de Barchinona, après que hagueren hediificada la dita capella, fins al temps que donaren la dita quadra e església al dit mossèn Bertran Othó, possehiren la dita quadra e església més de vint anys; que per tot lo dit temps se mostre clarament com la dita església de santa Maria de Valldossera estigué en poder dels dits seculars per temps de noranta anys, e per tot lo dit temps, no s'i instituí negun benefici, ni gran ni petit, en dita capella, ni s trobe per scriptura neguna que may bisbe, ni archabisbe, ni negun ordinari, ni official, no entrevengué ni hagué res a fer en dita capella, ni ha contribuït la dita capella may en neguns subsidis, ni dècimes, ni talls, ⁶⁸ ni en visites, ni en collacions ni en neguns altres drets ecclesiàstichs, mas ells mateys regien la dita capella e la feyen servir a qui ben vist los ere, a lur voluntat.

E per ço, si la dita església o capella, mentre estigué tant de temps en poder dels dits seculars, no fou subjecte a negun ordinari, axí com dit és, molt menys és stada subjecte com lo dit monestir de Valldaure, qui ara és [f. 11r]

65. Prats: UDINA.

66. MALLOL, lib. II, cap. 4, esmenta aquest document; la seva datació pels anys dels reis francs, però, li planteja un dubte que resol amb la disjuntiva d'atribució entre els 23 i 24 del regnat de Lluís *el Jove*, i que redueix al còmput actual concretant-lo al 1162. DOMINGO, en les *additiones* al text de Mallol, esmenta una venda de Valldossera, feta per Bernat de Riu de Foix a favor de Valldaure, l'any 1160, en el document original de la qual es fa esment de l'església de Valldossera i ubica guardat a l'arxiu del monestir, armari de Pontons, calaix 33, núm. 75. També parla, en les mateixes *additiones*, d'una confirmació de la venda anterior feta pel mateix Bernat de Riu de Foix, de la qual no concreta la data, que cal creure posterior al 1160, i que ubica al mateix arxiu, armari i calaix, amb el núm. 76. I encara d'una confirmació, ara feta per Berenguer Gassull, avi de Bernat de Riu de Foix, sense datació concretada, però ubicada als mateixos llocs de l'arxiu, núm. 77. — Entre les diverses subscripcions que figuren al document que hem transcrit val la pena de remarcar les de Pere, sacristà de Barcelona, que després havia de fer-se monjo de Santes Creus —Pere de Claramunt—, Guerau Alamany senyor de Montagut i de Querol i Guillem —de Torroja— bisbe de Barcelona. — Aquest document ha estat publicat per UDINA, 100, amb la datació correctament computada.

67. *Lo kalendarí* 'la data, la datació'.

68. *Tall* 'impost, contribució especial'.

lo monestir de Santes Creus, o l'abbat e covent de aquell, la haguren com-prada segons se mostre en la carta demunt dita, e açò per tant com fou incorporada al dit monestir e se alegre de la exhempció que té tota la religió del orde de Cistells, segons los privilegis apostolicals atorgats al dit orde e a cascun monestir e cases de la dita religió, en los quals vol e mane lo Sant Pare que negun ordinari, ni bisbe, ni archabisbe, no hagen res a fer en los dits monestirs del orde de Cistells, ni en les persones ni béns de aquells. Dels quals privilegis n'i ha hu de la tenor següent:

*Privilegi de exhemptió del orde e religió de Cistells,
atorgat per papa Innocent quart.*

Innocencius episcopus, servus servorum Dei. Dilectis filiis abbati Cistercii eiusque coabbatibus et conventibus universis cisterciensis ordinis, salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod iustum et honestum, tam vigor equitatis, quam ordo exhibet rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducat effectum. Ex parte siquidem vestra fuit propositum coram nobis quod licet ordini vestro per privilegia sedis apostolica sit indultum, ut nullus episcopus, seu alia persona, ad sinodos vel conventus forenses nisi pro fide vos ire compellat; aut in vos vel monasteria, seu etiam personas dicti ordinis, excommunicationis, suspensionis aut interdicti sententias promulgare presumat; que, si promulgate fuerint, tamquam contra apostolice sedis indulta prolate decernuntur, per eadem privilegia irritae et inanes; nihilominus tum plerique prelati et iudices ordinarii et alii ecclesiarum rectores, eadem privilegia quibus muniti estis [f. 11v] evacuare supersticiosius adinventionibus molientes asserunt, vos pro quavis offense ratione delicti existeri fori sui, sicque vocantes vos ad placita capitula et penitenciale forum, sicut alios clericos seculares vos super hoc multiplici vexatione fatigant, quamquam excessus vestri tam per generale, quam etiam cotidiana capitula que fiunt in singulis monasteriis ordinis vestri, congrua penitencia puniantur. Quare nobis humiliter supplicastis ut presumptionem tale cohibere paterna sollicitudine curantes, Nos igitur, attendentes quod etsi ex suscepti cura regiminis de universis sancte matris ecclesie filiis curam et sollicitudinem gerere teneamur, de illis tum specialius cogitare nos convenit, qui postpositis vanitatibus seculi iure impediunt Domino famulatum, ac volentes quieti vestre super premissis paterna in postrerum sollicitudine providere, ut nullus vos seu monasteriorum vestrorum personas ad sinodos vel forenses conventus, nisi pro fide dumtaxat, vel huiusmodi placita seu capitula vel forum penitenciale, absque mandato sedis apostolice speciali evocare, etiam delicti ratione presumat, maxime cum vos filii abbates punire excessus quoslibet, secundum statuta vestri ordinis parati sitis, auctoritate presencium districtius inibemus, decernentes eadem auctoritate sententias, si quas hec occasione per presumptionem cuiuspiam promulgari contigerit irritas et inanes, salvo in omnibus apostolice sedis mandato. Nulli que omnino hominum liceat hanc paginam nostre inhibitionis et constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hec attemptare presumpserit indignacionem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apos-

tolorum eius se noverit incursum. Dat. Lugduno .xii. kalendas maii pontificatus nostri anno tercio.⁶⁹

De quí avant, pus que lo dit monestir hagué comprada e pagada la dita quadra de Valldossera, ab la església, axí com dit és, feren-hi una casa; e pus que los dits moros foren expellit[s] de tota aquesta terra, dexants lo nom de torra, que ere feta per defensió dels dits moros, fonch apellada la dita casa grange de Valldossera, hon stigueren alguns religiosos e feyen conrear les terres | de la dita quadra, e servien la dita església dient-hi misses e altres officis diürnals a laor de nostre senyor Déus, e de la intemerada verge Maria mare sua. E durà per lonch temps la lur stada en la dita grange, e ab la pròpia rella del dit monestir, e a despeses de aquell, feyen conrear allí, que més de dos-cents anys lo dit monestir hi ha conreat en dites terres, fins que vengué lo temps en lo qual fou deslberat stablir la dita grange e les terres a dos pagesos que fossen vassalls del dit monestir, e après de dos pagesos fou tot stablit a hun pagès, e pagua tots los drets al dit monestir, que negú no'y pren res. Emperò la dita església no tenie neguna renda, ni fou en tot aquell temps instituít benefici negú per neguna persona, sinó per lur devoció alguns hi feyen almoines, e totalment la dita església e capella ere a servey dels dits religiosos qui staven en la dita grange a Valldossera.

[f. 12^r]

Los demunt dits reverent abbat e covent, qui ja venguts eren de Valldaura e eren-se mudats en lo monestir novament hedificat en lo loch de Anchosa, jatsie que en dita lur mutació no prengueren nom del dit loch de Anchosa, ans axí com ja és dit dalt, mentre aturaren en Anchosa tostemp tengueren lo nom de santa Maria de Valldaura, emperò no'y estigueren molt temps, ans tantost s'i emigaren per causa del loch tant sech e stèril com és, e per la gran fretura que tenien de aygua, que no podien res regar, ni fer ortalisses ni altres esplets que de necessitat se han de regar, car jatsie en lo bosch de Anchosa hage algunes fonts, e de aquelles feyen venir l'aygua ab canonada a la porta del monestir, emperò és pocha la dita aygua, e de temps a temps,⁷⁰ majorment en temps de alguna sechada, les dites fonts se axugaven e fallien, que la dita ayga no sols no bastave a regar ort negun, ans no bastave a la despesa necessària del dit monestir. E vehents que no ere cosa de comportar, hague|ren sa deslberació de cerquar algun altre loch pus convinent e agradable que no ere lo dit loch de la plana de

[f. 12^v]

69. Malgrat que algú pugués dubtar sobre qui fou el papa que promulgà el present privilegi, aquest és certament d'Innocenci IV (1243-1254), el qual l'any tercer del seu pontificat (1246) era a Lió, on presidí el I Concili, i hi romangué fins el 1151.. — No coneixem publicat aquest document atorgat a l'ordre del Cister, confirmant anteriors concessions apostòliques promulgades a favor de l'abat del monestir del Cister i a tots els altres abats de tots els altres monestirs del mateix orde, els sostreia de la jurisdicció ordinària.

70. *De temps a temps* 'tot sovint, de tant en tant'.

Anchosa, crehents que ere voluntat de nostre senyor Déus que venguessen, e's mudassen en lo loch hon ara sta hedificat lo dit monestir.

E axí, tenints los dits abbat e covent tal propòsit e deslberació, trobaren aquest territori hon vuy és posat e hedificat lo dit monestir, loch delitable e temprat,⁷¹ habundant de moltes fonts e aygues, lo que ells molt desijaven. Lo qual territori e tota la plana stava deshahitat, que negú no-y habitave ne conreave, per contròversia e diferència de senyoria, car lo senyor del castell de Querol e de Montagut pretenie que tot lo dit territori ere de son terme e de sa senyoria, e lo senyor bisbe de Barchinona, ab lo senyor del castell del Albà, pretenien lo contrari, dients que ere lur terme e de lur senyoria; e per causa de aquesta contrarietat nengú no s'i gosave poblar ni conrear, e per molt gran temps stigué tot aquest territori herm. Crech que nostre senyor Déus lo tenie ja preparat per hedificar-hi monestir hon fos loat e benehit lo seu sant Nom; e tant com axí stave herm e despoblat, se nomenave lo camp de contrarietat, emperò per la gran habundància de les fonts e de les aygues ere tot gran prat, en tant que los pastors qui en aquell temps devallaven lurs bestiers de les montanyes de Cerdanya, e'ls amenaven per ivernar en aquestes partides prop de la mar, trobaven tal disposició de prats e de pastures en aquest territori, que molt sovint se aturaven en lo dit loch. E, en les nits, sovint veyen moltes lums clarejar ençà e enllà per lo dit territori, e al sendemà, com ere de dia, los dits pastors posaven creus de canya o de bastons en aquells lochs hon los donave de parer avien vist los dits lums. E, per longitut de temps, tantes creus hi foren posades e fetes per los dits pastors, que lo dit camp, dextat lo nom que primer tenie de Contrarietat, hagué | de quí avant nom Camp de Creus.⁷² E per ço los dits abbat e covent, vehents aquest loch tant idoneu e molt competent per fer-hi monestir, suplicaren ab gran humilitat e reverència als sobredits senyors, per servici de nostre senyor Déus, los volguessen donar e consentir tot lo dit territori, qui lavòs se nomenave Camp de Creus. Los quals dits senyors, ço és, lo senyor bisbe de Barchinona e lo senyor del Albà e lo senyor de Querol e de Montagut, ab tots los carlans dels dits lochs qui lavòs eren, tots molt graciosament e ab gran amor e voluntat donaren lo dit Camp de Creus e territori als dits abbat e covent de Valldaure per ésser participants en los officis divinals, sacrificis e oracions del dit monestir, ells e los seus successors, en lur vida e en lur mort, ab tots sos drets e pertinències qui'ls pertangués, e ab tots los delmes e primícies, e ab les afrontacions següents, ço és: de aquell camí que hix de Celma e va a Sant Pere de Gayà e per la aygua de Gayà fins al torrent de Robió; e axí, pujant per lo dit torrent amunt fins al dit camí que hix de Celma, tot lo dit Camp de Creus e tot

71. *Temprat* 'suau, temperat'.

72. Remarquem com ens és donada de circumstanciada la versió de la llegenda sobre el *Camp de la Contrarietat*, i l'origen sobre el nom del *Camp de les Creus*, que després fou dit de Santes Creus. La versió que fins ara coneixiem, d'un segle anterior, és molt més sintetitzada. Sospitem que fra Salvador la manleva d'un altre text de fra Mallol.

aquest territori que és comprès dins lo dits límits e afrontacions donaren al dit monestir los senyors e carlans demunt dits, e feren-ne carta e cartes cascuns perpetualment, e en franch alou. E tot açò fou fet en l'any de la Incarnació del nostre salvador Jesuchrist .M.CLX.⁷³ Veritat és que feta la dita donació e concessió, axí com dit és, del dit territori hon se devie hedificar lo dit monestir, no s'i mudaren tantost, que primer havien obrat e fet dit monestir en disposició que y poguessen star, emperò tantost hi feren una casa, e de continent mudaren lo nom, car aquella casa nomenaren grange de Santes Creus, e comensaren a conrear les terres de aquest terme, e staven-hi religiosos, e entretant aparellaven la menobra e les coses necessàries per fer lo dit mo|nestir, fahents infinides laors e gràcies a nostre senyor Déus omnipotent, qui'ls havia preparat e donat tant bon e agradable loch per dit monestir, e havien obtengut lo que tant avien desigat.

[f. 13^v]

E après de tot açò, los dits abbat e covent del dit monestir de Valldaure feren una supplicació al Sant Pare, que ere en aquell temps papa Alexandre terç, lo qual presidie en Santa Mare Església, demanant en gràcia a Sa Santetat volgués confirmar al dit monestir de Valldaure totes les coses damunt dites, que fins en aquelles hores havien ja obtengudes e hagudes per tota aquesta terra. E lo dit papa Alexandre atorgà als dits abbat e covent la confirmació que demanaven, e moltes altres coses, segons se mostre en lo privilegi sobre açò per Sa Santetat atorgat, lo qual és de la tenor següent :

Confirmació del privilegi de papa Alexandre terç, atorgat al monestir de Valldaure, de tot lo que lavòs possehie.

Alexander episcopus, servus servorum Dei. Dilectis filiis Petro, abbati monasterii Vallis Lauree, eiusque fratribus, tam presentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuum. Religiosam vitam eligentibus Apostolicum convenit adesse presidium, ne forte cuiuslibet temeritatis incursus, aut eos a proposito revocet aut robur quod absit sacre religionis infringat. Ea propter, dilecti in Domino filii, vestris iustis postulationibus clementer annuimus et prefatum monasterium, in quo divino mancipati estis obsequio et predecessoris nostri felicis memorie Innocentii pape vestigiis inherentes, sub beati Petri, et nostre protectione suscipimus et presentis scripti privilegio communimus. In primis, siquidem, statuentes ut ordo monasticus qui sanctum Deum et beati Benedicti regulam et normam fratrum cisterciensium in vestro beate Dei genitricis semperque virginis Marie monasterio perpetuis temporibus inviolabiliter observetur. Preterea, quascumque possessiones, quecumque bona idem monasterium in presentiarum iuste et canonicè possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel

[f. 14^r]

73. 2 de juny de 1160, donació de Santes Creus feta per Guerau Alamany, Guerau de Jorba i Guillem de Montagut: AHNM, perg. de S. C. núms. 26 i 28; publicat per UDINA, 89; amb data 8 d'agost del mateix any el mateix document fou registrat al *Llibre Blanc*, fol 88^v; UDINA, pàg. 94. En el mateix dia 8 d'agost de 1160 Guillem de Torroja, bisbe de Barcelona, donà Santes Creus: *Llibre Blanc*, fol. 86^v; UDINA, pàg. 94.

principum, oblatione fidelium, seu aliis iustis modis, prestante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibate permaneant. In quibus hec propriis duximus exprimenda vocabulis: grangiam abbacie Vallis Lauree; grangiam de Anchosa, cum suis pertinentiis; grangiam de Valleursaria, cum suis pertinentiis; grangiam Sanctarum Crucum; grangiam de Cudony, cum suis pertinentiis; ager de Barchinona; ortum de Sardinola, cum suis pertinentiis et cum uno molendino; ortum de Castellars, com suis pertinentiis; et ortum de Xerta, cum suis pertinentiis. Sanctimus, eciam, ut de laboribus quos propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium, nullus omnino clericus sive laycus decimas aut primicias seu de proprio alodio terraticum a vobis exigere audeat. Prohibemus, quoque, ut de hiis que pro vivis, vel defunctis, vestro monasterio offeruntur, nullus a vobis aliquid exhigeat. Decernimus, ergo, ut nulli omnino hominum liceat supradictum monasterium temere perturbare aut eius possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet vexacionibus fatigare, sed illibate omnia et integra conserventur eorum pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva Sedis Apostolice auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisve persona hanc nostre constitutionis paginam sciens contra eam temere venire temptaverit secundo tercioue commonita, nisi presumptionem suam congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat et a sacratissimo corpore ach sanguine Dei et domini redemptoris nostri Iesu Christi aliena fiat atque in extremo exhamine districte ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco beneficientibus, et sua iura servantibus, sit pax domini nostri Iesuchristi, quathinus et hic | fructum bone actionis percipiant et apud districtum iudicem premia eterne pacis inveniant. Amen.⁷³ b Ego Alexander, Catholice Ecclesie episcopus, SS.†. Ego Hubaldus, cardinalis tituli sancte Crucis in Ierusalem, SS.†. Ego Iohannes, presbiter cardinalis tituli sancte Anastasie, SS.†. Ego Albertus, presbiter cardinalis tituli sancti Laurentii in Lucina, S.S.†. Ego Gregorius, Sabinensis episcopus, S.S.†. Ego Hubandus, Hortensis episcopus, S.S.†. Ego Bernardus, Portuensis et sancte Rufine episcopus, S.S.†. Ego Galterius, Albanensis episcopus, S.S.†. Ego Iacintus, diaconus cardinalis sancte Marie in Cosmydin, SS.†. Ego Odo, diaconus cardinalis sancti Nicholai in carcere Tulliano, SS.†. Ego Ardicio, diaconus cardinalis sancti Theodori, S.S.†. Ego Cinthus, diaconus cardinalis sancti Adriani, S.S.†. Ego Raymundus, diaconus cardinalis sancte Marie in via Lata, S.S.†. Ego Iohannes, diaconus cardinalis sancte Marie in Porticu, S.S.†. Datum apud Montem Pesullanum per manum Hermanni, Sancte Romane Ecclesie subdiaconi et notarii, .III. nonas madii,⁷⁴ indiccione .x., Incarnationis Dominice anno .M^o.c^o.LXII°., pontificatus vero domini Alexandri pape .III. anno .III.

[f. 14v]

73b. A la dreta d'aquestes subscripcions hi ha un anagrama en forma rectangular que diu .BENE VALETE. A l'esquerra hi ha un segell rodó dibuixat amb aquesta llegenda a l'entorn: .DOMINE DEMONSTRA MIHI VIAS TUAS.: i al mig: SANCTUS PETRUS. SANCTUS PAULUS. ALEXANDER.PP.III.

74. Dia 5 de maig. Com hem vist, aquest privilegi pontifici fou atorgat, encara, al títol de monestir de Valldaura. Si el recompte que s'hi fa de les propietats del monestir és exhaustiu, perquè el privilegi segurament no fa altra cosa que copiar la relació petitoria, els béns que llavors tenia eren les terres i les granges de Valldaura, d'Ancosa, de Valldossera, de Santes Creus i del Codony; el camp de Barcelona; els horts de Cerdanyola, de Castellar i de Xerta. Per aquesta i altres circumstàncies esdevé un curiós inventari. Remarquem la concreta confirmació que fa del privilegi del seu ante-

En lo demunt dit privilegi, atorgat per papa Alexandre terç en l'any .M.CXLII., se mostre com lo monestir de Valldaure encare no tenie ni posshie negun loch ni vila ni castell, sinó granges, e après que fou mudat en lo loch que vuy sta e hagué mudat lo nom que ara té de Santes Creus, a poch a poch, e per successió de temps, foren donats al dit monestir alguns lochs e castells e viles; altres lochs foren comprats per lo dit monestir, segons se pot veure en los títols que té lo dit monestir conservats en l'archiu de aquell. [f. 15^r]

Per lo matex privilegi, ultra que lo dit Sant Pare confirma al dit monestir les dites granges o béns que lavòs possehie, encara atorgue al dit monestir que dels conreus que lo dit monestir fa e farà ab sa pròpia rella o ab pròpies despeses, no'n hage pagar delme ni promeya⁷⁵ ni turratge⁷⁶ a neguna persona ecclesiàstica ni secular. Axí matex ho diu dels bestiaris del dit monestir, que no se'n pague delme ni promeya a nengú. E jatsie aquest dit privilegi sie atorgat an aquest Monestir, emperò de gran temps passat ençà tota la religió de Cistells té molts privilegis sobre los conreus e bestiaris, atorgats per molts papes, que no són tenguts pagar delmes ni primícies en neguna part del món dels dits conreus ni bestiaris, e tots los monestirs de la dita religió ne usen e se'n alegren per la gràcia dels dits privilegis.

Och no res menys és atorgat per lo dit Sant Pare al dit monestir de Valldaure, e an aquest monestir de Santes Creus, qui és en loch de aquell, que de qualsevulle donacions o ofertes o lexes⁷⁷ que sien fetes al dit Monestir per vius ni per morts no se'n ha pagar ni donar res, poch ni molt, a negun curat, rector ni vicari, ni a altra persona, ans és tot del dit Monestir, e de lavòs que dit privilegi fou atorgat fins ara lo dit monestir de Santes Creus n'à usat e n'à guanyades moltes sentències, que són en l'archiu del dit Monestir, contra alguns curats e rectors de algunes parròquies, com los lurs parroquians elegien sepultura en aquest Monestir, de ço que's prenien per la lur ànima ells | demanaven la quart part, e per virtut del dit privilegi no'n poden haver res. [f. 15^v]

Més avant, confirmant lo dit Sant Pare al dit Monestir les dites granges ab ses pertinències, entre les quals és nomenada la grange de Valldos-

cessor Innocent —“predecessoris nostri felicis memorie Innocencii pape”— que hem transcrit i del qual intentem d'identificar la datació. — Aquest privilegi eximeix Valldaure que ningú no li pugui exigir ni delmes ni primícies en les seves propietats. Per això les anomena individuadament. Ultra la del Papa, aquest privilegi presenta una pila de subscripcions de cardenals i d'altres prelats curials pontificis. — MALLOL en el seu *Compendium* en fa un breu, però encertat, extracte, fol. 79, cap. 72, i DOMINGO, lib. II, cap. 7, també l'esmenta, i ubica la butlla original a l'arxiu del Monestir, armari de Privilegis Apostòlics, calaix 66, sac 1, núm. 2. — Fa referència d'aquest document KEHR, 373, doc. 86. Igualment en parla MORERA: *T. C.*, 635, bé que el computi de l'any 1160.

75. *Promeya* 'primícia, prestació de fruits de la terra o de bestiar que es pagava'.

76. El manuscrit diu, indubtablement, *turratge*, i és evident que fa referència a un dret senyorial que es pagava. Potser es tracta d'un *lapsus calami* i diu *turratge* en lloc de *terratge*.

77. *Lexes* 'legats, deixes testamentàries'.

sera ab ses pertinències, és enclosa en aquests mots la església de Santa Maria de Valldossera, la qual és de les pertinències de la dita grange, que tot, e la quadra, e la església, fou donada per los dits comtes de Barchinona, e tot ho ha comprat lo dit Monestir segons los títols demunt dits; per ço, per bons títols autèntichs, lo monestir de Santes Creus possehex la dita església de Valldossera, la qual és exhempta de qualsevulla ordinari, e sols és subjecta al reverent abbat e covent del dit Monestir.

Com los sobredits abbat e covent qui staven en Anchosa haguessen fet aparellar menobre en lo dit Camp de Creus e comensaven hedificar lo dit Monestir, lo senyor archabisbe de Terragona, qui en aquell temps ere apellat Ugo,⁷⁸ e ere legat del Sant Pare, pretenent que aquest territori era dins lo seu archebisbat e dins los límits de aquell, com neguna persona no pugue fer ni hedificar neguna església ni monestir dins los límits de algun bisbat o archabisbat sense licència del diocesà, e puy no avien demanada licència per hedificar lo dit Monestir, de continent trameté sos comissaris manant al dit abbat e covent e a tots aquells qui obraven lo dit Monestir que de qui avant cessassen de la dita obra, que lo dit senyor Archabisbe no volie que obrassen pus ni volie que s'i fes monestir, pus que no li avien demanada licència, pretenent que lo dit territori ere dins los límits de son archabisbat de Terragona.

[f. 16r]

Aquelles hores los dits abbat e covent, vehents que tal empatx los ere fet en hedificar lo dit Monestir, anaren al senyor bisbe de Barchinona,⁷⁹ del qual avien ja obtenguda licència per hedificar dit Monestir, car lo dit bisbe de Barchinona, per lo semblant, pretenie que lo dit territori ere del seu bisbat de Barchinona, e dix-los que no estiguessin per res de hedificar e obrar, que ell podie donar la dita licència, que lo dit territori ere del bisbat de Barchinona e no pas de Terragona. E per tant, vehents los dits abbat e covent tanta contradicció entre los dits bisbe e archabisbe, per la qual eren impeditos de obrar e complir lo que tant havien desigat de fer lo dit Monestir en aquest loch hon vuy sie, per ésser loch tant idoneu e agradable, e tota lur contradicció stave en paraules, que negú no mostrave per actes res de veritat, e lo temps se discorrie que no feyen res, haguda entre si los predits abbat e covent madura deslberació, consultaren de continent lo reverendíssim Abbat de Cistells sobre açò, lo qual Abbat de Cistells ésser avisat del negoci donà consell que recorreguessen al Sant Pare, qui en aquell temps ere papa Alexandre terç ja demunt nomenat, lo qual tenie en gran veneració la dita religió de Cistells. E lo dit Abbat de Cistells⁸⁰ féu letres molt favorables al dit Sant Pare. E los dits abbat e covent de Valldaure, ab les dues letres trameteren persona pròpia a Roma, narrant al dit Sant Pare les causes de la mutació que volien fer de dit Monestir en aquest loch, e com eren

78. Hug de Cervelló.

79. Guillem de Torroja.

80. Es deia Alexandre, com el Papa.

empareyats⁸¹ per la contradicció del dit Archabisbe de Terragona, suplicant humilment a la Sua Santedat volgués en tot provehir.

E lo dit papa Alexandre terç, oïda la supplicació de tots los demunt dits abbat de Cistells e abbat e covent de Valldaura, e plenament informat del negoci e del dit impediment fet, de continent manà ésser feta una provisió o pri[vi]legi ab son segell de plom pendent, prefigint⁸² cert termini al dit Archabisbe de Terragona e al dit bisbe de Barchinona, dins lo quals termini aguessen monstat si lo dit territori ere del archabisbat de Terragona o del bisbat de Barchinona. La qual provisió o privilegi és de la tenor següent:

Provisió o privilegi de papa Alexandre terç, per lo impediment que l'archabisbe de Tarragona feye en hedificar lo monestir de Santes Creus.

Alexander episcopus, servus servorum Dei. Dilectis filiis Petro, | abbati, et fra- [f. 16v]
tribus Vallis Lauree, salutem et apostolicam benedictionem. Ex literis dilecti filii nostri A., cisterciensis abbatis, et nuncii vestri relatione, didicimus quod cum angustia et importunitas loci vestri ad locum alium compellerent vos migrare, venerabilis frater noster Barchinonensis episcopus in fine sui episcopatus fundum quendam vobis, amore divinitatis, indulsit, ubi tabernacula vestra figere deberetis. Hoc cum facere cepissetis, venerabilis frater noster Hu., Terraconensis archiepiscopus, auctoritatem suam opposuit, eundem locum ad suam asserens diocesim pertinere, unde quare contradicció eius a vestro proposito vos retraxit et in loco vestro incomoditates plurimas sustinere compellit. Utrique illorum, per scripta nostra mandamus, quatenus, usque ad festum Assumptionis huic concordia vel iudicio finem imponat, ut vos sub eius obstaculo non debeatis ulterius concessi beneficii utilitate fraudari. Si ergo negocium istud usque ad illum terminum non fuerit terminatum, ex tunc inhabitandi locum sine preiudicio parcium auctoritate nostra licenciam habeatis. Datum Beneventi, .ii. idus aprilis. 83

81. *Empareyats* 'obstaculitzats, obstruïts, obliterats'.

82. *Prefigint* 'fixant, prefixant'.

83. MALLOL, *Compendium*, fol. 76, cap. 55, fa un resum suficient d'aquest document; DOMINGO, lib. III, cap. 10, també l'esmenta. L'original es troba actualment a l'AHNM, Clerecia regular i secular, Perg. de Valldaura, carpeta 160, núm. 11, i va indata. Aquesta circumstància ha motivat les més desbaratades atribucions cronològiques, perquè solament se'n desprèn que fou atorgat a Benevento pel papa Alexandre III un dia 12 d'abril. La dificultat, doncs, radica a establir de quin any. — Aquest document, que ha estat un dels més vegades publicat i esmentat pels diversos historiadors i tractadistes del monestir de Santes Creus, ens proporciona elements suficients per a arribar a una datació molt aproximada, amb una diferència de còmput d'un any com a màxim. L'estudi d'aquests elements fa deduir a JAFFÉ, II, 217, núm. 11524 (7706) que els anys que Alexandre III es podia trobar a Benevento el dia 12 d'abril, havien d'ésser únicament un dels anys 1168 o 1169; cal, doncs, acceptar aquesta datació amb disjuntiva d'un any com la més precisa que pot ésser establerta, i que difícilment podrà ésser millorada. Ja MARCA, c. 1351, doc. 453, datà aquesta butlla com de l'any 1168, però sense raonar-ne la concreció. A desgrat d'aquesta datació de Marca, VILLANUEVA, XX, ap. xxxvi, pàg. 252, que no desconeixia l'atribució cronològica del collector francès, li assignà l'any 1160, assignació que tracta de justificar per via de nota, pàg. 253; atribució que igualment aplica a la butlla papal que és conseqüència de la que ens ocupa,

Ab la dita provisió o privilegi lo dit papa Alexandre prefigí temps de cinch mesos, ço és, del mes de abril fins a la festa de Santa Maria de agost, lo dit archabisbe de Terragona e al bisbe de Barchinona, e que cascú mostràs e provàs lo dit territori a qual de ells se pertanyie, e si dins lo dit temps no n'avien mostrat, o no se n'eren concordats, lavòs lo dit papa Alexandre donave licència als sobredits abbat e covent de Valldaure que tornassen obrar e hedificar lo dit monestir que avien ja comensat en lo dit loch, que lavòs se apellave Camp de Creus. E encara lo dit papa Alexandre, ab una altra provisió o privilegi ab son segell de plom pendent, manà e atorgà als dits abbat e covent que fins fos aclarit e determinat lo dit territori de quin bisbat ere, que no fessen obediència ni reverència al dit diocesat, ni per dret negú parroquial que ells hi demanassen. La qual provisió e privilegi és de la tenor següent :

Provisió e privilegi del dit papa Alexandre terç, com lo monestir de Santes Creus no és del archabisbat de Terragona, ni del bisbat de Barchinona.

[f. 17^r] Alexander episcopus, servus servorum Dei, Dilectis filiis Abbas et fratribus Vallis Lauree, salutem et apostolicam benedictionem. Cum super iure parrochiale loci in quo monasterium vestrum incepistis inter venerabiles fratres nostros Terrachonensem archiepiscopum, apostolice sedis legatum, et Barchinonensem episcopum, questio est exorta, per apostolica scripta vobis mandamus quatinus neutri illorum iure parrochiali obedienciam vel reverenciam exhibeatis, donec determinatum fuerit ad quem illorum prescriptus locus debeat de iure spectare. Datum Beneventi, .IIII. idus septembris.⁸⁴

datada a Benevento el 10 de setembre següent. El raonament de Villanueva no el mena a una solució satisfactòria del problema que ja es plantejà; però, desbaratada i tot, acceptada per diversos tractadistes que el seguiren, d'entre els quals recordem CREUS, 14, que li assigna el dia 13 d'abril en lloc del 12; SALAS, 90; GUITERT, 16; i MARTINELL, 26. I això que MORERA, *T. C.*, 628, amb lluminosa sagacitat ja féu notar que aquesta butlla i la que la seguí necessàriament havien d'ésser posteriors a l'any 1164, puix que en la del 12 d'abril —II idus— que comentem es fa esment de l'arquebisbe de Tarragona Hug de Cervelló, el qual no prengué possessió de la mitra metropolitana fins a mitjan d'aquell any; i, en conseqüència, el raonament de Morera ja fa aquestes dues butlles d'Alexandre III calendables a partir de l'any 1165. —Altrament, n'han parlat concretament molts altres autors, entre ells MIGNE, CC, 540, doc. 565; MANSI, XXI, 1063; KEHR, 216; AGUIRRE, *Collectio*, V, 85; i, en general, tots els altres autors que han parlat una mica extensament del monestir de Santes Creus.

84. 10 de setembre d'un dels anys 1168 o 1169. Vegeu la nota anterior, que justifica l'atribució d'aquesta disjuntiva. — El document, abreuadament esmentat per MALLOL, *Compendium*, fol. 79^v., cap. 56, també és citat per DOMINGO, lib. III, cap. 10. L'original d'aquesta butlla, indatada igualment, és actualment a l'AHNM, Clerecia secular i regular, Pergamins de Valldaura, carpeta 160, núm. 8, i, naturalment, presenta els mateixos problemes de datació i solucions cronològiques que l'anterior del 12 d'abril. — N'han parlat igualment molts autors, entre els quals anotarem: MARCA, col. 1351, doc. 453; MANSI, XXI, 1064; MIGNE, CC, 509, doc. 510; VILLANUEVA, XX, ap. XXXVII, pàg. 253; CREUS, 125; GUITERT, 18; JAFFÉ, II, 212, n.º 11437 (7650); KEHR, 215; AGUIRRE, V, 85; SALAS, 90; PUIG, 158, n. 28; MARTINELL, 26; CAPDEVILA, *Santes Creus*, 16. La majoria, no caldria dir-ho, desencertant la datació que li correspon.

Com les sobredites provisions o privilegis de papa Alexandre terç foren obtengudes en favor del dit Monestir e foren presentats als dits archabisbe de Terragona e al bisbe de Barchinona, e fou passat tot lo dit temps qui'ls ere stat manat e prefixit per lo dit papa Alexandre, e res no avien mostrat ni provat, ni fer eren los dos en cosa neguna avenguts ni concordats, aquelles hores los dits abbat e covent, pus que ja tenien licència del dit papa Alexandre, tornaren ab gran alegria e gran esforç obrar e hedificar lo dit monestir en lo loch hon vuy sta, imposant-li nom de Santes Creus. E pus que hi hagué ja alguna disposició de star-hi, mudaran-se los dits abbat e covent en lo present monestir nou, apellat lo monestir de Santes Creus; e vengueren de Anchosa, hon avien stat per temps de...^{84 b} anys, e mudaran-se ací en l'any .M.C.L..⁸⁵ Entretant lo sobredit papa Alexandre terç passà de la vida present, e succhí papa Urbà terç;⁸⁶ axí matex passaren de la vida present los archabisbe de Terragona e bisbe de Barchinona, qui havien entre si la dita qüestió de aquest territori e no havien res declarat. E succhints an aquests altres, ço és, altre archabisbe de Terragona e altre bisbe de Barchinona, per la opinió que cascú tenia del dit loch, cascú d'ells tornaren inquietar als dits abbat e covent de Santes Creus, cascú demanant dret del diocesat del dit loch, ço és, que los dits abbat e covent confessassen ésser del dit archabisbat o del dit bisbat, ignorant les dites provisions del dit papa Alexandre.

Vehents los dits abbat e covent de Santes Creus que los sobredits archabisbe de Terragona e bisbe de Barchinona no cessaven de inquietar-los per les dites demandes, e ells no se'n volien concordar, recorregueren al dit Sant Pare papa Urbà terç, que novament ere stat elegit e promogut en lo papat, lo qual, plenament informat del dit negoci e vistes les provisions fetes en favor del dit Monestir per son predecessor papa Alexandre, manà de continent ésser feta una altra provisió o privilegi, semblant del demunt dit, ab son segell de plom pendent. Lo qual és de la tenor següent :

[f. 17v]

84b. Ací hi ha un esberrany posterior rectificanc el nombre, que dificulta la lectura tant del número primitiu, com del rectificat després.

85. Ací hi ha esberranyades les xifres romanes que impedeixen conèixer-les exactament. Una mà posterior hi va escriure: .LXVIII., però més tard foren esberranyades les dues xifres darreres i la datació quedà en .LXVI., és a dir: 1166. — El *Llibre Blanc*, fol. 81v, conté un document, publicat per UDINA, 129, on consta que l'abat Pere ja s'anomenava de Santes Creus el 19 de gener de 1167; però aquest autor sospita que la data és equivocada precisament perquè l'abat s'anomena de Santes Creus. El document diu, textualment: "ego Petrus, abbas de Sanctis Crucibus et conventus ipsius loci". Abans de dos anys després, el 25 de novembre de 1168, ja apareix un document on el Monestir és anomenat disjuntivament de Valldaura o de Santes Creus — "*cenobio Sancte Marie Vallis Laure vel Sanctarum Crucium*"—. *Llibre Blanc*, fol. 60v, publicat per UDINA, 142.

86. Urbà III no succeí immediatament Alexandre III; entre ells pontificà Lluci III (1181-1185).

Altra provisió o privilegi de papa Urbà terç, com lo monestir de Santes Creus no és del archabisbat de Terragona ni del bisbat de Barchinona.

Urbanus episcopus, servus servorum Dei. Venerabilis fratribus Terrachonense archiepiscopo⁸⁷ et Barchinonense episcopo,⁸⁸ salutem et apostolicam benedictionem. Significarunt nobis dilecti filii nostri, Abbas et conventus de Sanctis Crucibus, quod cum ipsorum monasterium in confinio parochiarum vestrarum sit fundatum, questione inter vos suborta ad quem de iure debeat pertinere, quisque vestrum ab Abbate obedienciam questione pendente requirit. Et igitur equum non est quod predictus Abbas, donech concordia vel iudicio fuerit terminatum cui predictum monasterium competat, alicui vestrum ullam iure parochiali obedienciam deberet exhibere, fraternitati vestre per apostolica scripta mandamus quatinus donech inter vos super hoc iudicatum fuit, vel amicabilem compositum, ab exactione obediencie et aliis inquietationibus ipsius Abbatis penitus desistentes, monasterium ipsum in nullo aggrv[a]re temptetis. Datum Verone, .v^o. kalendas febroarii.⁸⁹

[i. 18r]

Obtenguda la dita provisió o privilegi del dit papa Urbà terç en favor del dit monestir de Santes Creus, e presentada per part del dit monestir al demunt dit archabisbe de Terragona e al bisbe de Barchinona, tots callaren, e de lavòs ençà no han fetes tals demandes al dit Monestir, ni may se són pus curats de aclarir lo dit territori de quin bisbat és, e lo dit Monestir fins ací és | restat en libertat, que no és constituït ni fundat dins lo archabisbat de Terragona, ni dins lo bisbat de Barchinona. E tot sta a beneplàcit del reverent abbat del dit monestir de Santes Creus e del covent, que, en les letres e provisions que fan, algunes vegades se nomenen del archabisbat

87. Berenguer de Vilademuls.

88. Bernat de Berga.

89. Aquest document fou molt encertadament resumit per MALLOL, *Compendium*, fol. 79v, cap. 57. — Per a la identificació de l'any que fou promulgat, ens trobem amb dificultats molt pariones a les cronològiques de les butlles del papa Alexandre III de què hem parlat en notes anteriors. En la d'Urbà III tampoc no s'hi féu constar l'any, i aquest papa solament pogué dictar aquest document a Verona el 28 de gener d'un dels anys 1186 o 1187; perquè elegit papa el 1185, començà a regnar el 24 de novembre d'aquest any, fins al 19 d'octubre de 1187, que morí. — Aquest document també ha estat molt esmentat i publicat amb general desorientació cronològica. MARCA, col. 1380, li atribueix l'any 1185. Més desorientat encara va VILLANUEVA, XX, ap. xxxviii, p. 254, que el data a l'any 1262, perquè l'atribueix al papa Urbà IV. CREUS, 125, amb la datació proporcionada per Marca, pretén d'esmenar la de Villanueva; però computa erròniament el dia que consigna per dues vegades al 24 de gener —pàgs. 15 i 126—, segons una còpia de la butlla que diu que veié i que es conservava —pels volts de l'any 1884 quan escriví el seu llibre— a l'arxiu de la parròquia d'Aiguamúrcia, que llavors ja era transferida a l'església major del Monestir. GUITERT, 19, li adjudica el 28 de gener de 1186; aquesta mateixa datació consignen HERNÁNDEZ SANAHUJA, 47, i SALAS, 91. MORERA, T. C., 628, quan en parla, segueix l'errònia datació de Villanueva. — Altrament, en parlen AGUIRRE, V, 99; TRISTANY, 219; MIGNE, CCII, 1467; JAFFÉ, II, 513, núm. 15778 (9895), i altres.

de Terragona, altres vegades del bisbat de Barchinona, a lur voluntat, fins que sie declarat a qui's pertany.⁹⁰

Ffetes les coses demunt dites, lo dit monestir de Santes Creus prosperà e augmentà axí en los hedificis com encare en rendes e lochs e vassalls, que los il·lustríssims senyors reys de Aragó e regines, de gloriosa recordació, e altres nobles e cavallers e molta altra gent honrada, en aquell temps tengueren la cara molt girada envés lo dit monestir, e per lur bona devoció molts elegiren llur sepultura en lo dit Monestir, e altres donaven de lurs béns e facultats al dit Monestir per dotar, augmentar e beneficiar aquell, och encare donaren molts privilegis, gràcies e libertats al dit Monestir e als vassalls de aquell, segons se pot veure en les cartes e títols que són posats en l'arxiu del dit monestir; e per tants benefactors se pot dir anima eorum per Dei misericordiam requiescant in pace. Amen. Et Dominus retribuatur benefactoribus nostris. Amen.

Pus que fins ací algun tant sumàriament s'és parlat de la fundació de aquest monestir de Santes Creus e de la mutació, com fou mudat ací hon vuy sta, och encare de la mutació del nom que hun temps abans que fos ací hon ara és hagué nom lo monestir de Valldaure e ara té nom lo monestir de Santes Creus, e dada rahó de tot, segons dalt és ja continuat, reste ara tornar a la quadra e grange e església de Valldossera, e parlar de aquella, com la principal intenció de fer lo present libre és stada de mostrar los bons títols que lo dit Monestir té de aquella, e registrar-los en aquest libre. La qual quadra és situada dins lo terme del castell de Montagut, e, encare que sie situada dins lo dit terme de Montagut, no és del dit | terme de Montagut, ni ha contribuir ni pagar, en neguns càrrechs ni talls del dit terme de Montagut, car ja té ses terminacions, afrontacions, la dita quadra, ni may és stada en feu del senyor de Montagut, ans és tota en franch alou del dit monestir de Santes Creus.

[f. 18v]

Abans que lo dit monestir de Santes Creus se mudàs en lo loch on vuy sta hedificat, tenint lo nom de Valldaure, e conreat les terres de la quadra e grange de Valldossera, axí com és ja dit, lo noble mossèn Guerau Alamany, qui ere senyor de Querol e del dit terme de Montagut, que en aquell temps se nomenaven Alamanyes e no's nomenaven los senyors de Querol ni de Montagut Cervellons axí com ara fan, que los vertaders e principals Cervellons són los senyors de la baronia de la Vila de Mager o de la Lacuna, que aquests altres qui eren senyors de Querol e de Montagut se deyen Alamanyes, e après són-se mesclats los huns ab los altres e han pres lo nom

90. Aquesta declaració no es produí mai. Els documents emanats de la cúria monasterial de Santes Creus consignaven generalment que no pertanyia a cap bisbat o que pertanyia als dos de Tarragona i Barcelona, i alguna vegada a la demarcació d'una d'aquestes jurisdiccions diocesanes, segons el criteri o comoditat de qui dictava el document. Després de l'exclaustració del monestir el 1835, aquest fet plantejà novament el problema de la jurisdicció ordinària per a la parròquia "Nullius" que hi havia anexa al monestir i que el 1868 passà a integrar l'arquebisbat de Tarragona.

de Cervelló, no dexant lo principal lur nom de Alamany que ja tenien. E lo demunt dit mosèn Guerau Alamany, qui ere senyor de Montagut, e la dit[a] quadra de Valldossera, per ésser fundada dins lo dit terme de Montagut, pretenent que ell avie dret en la dita quadra e en los delmes de aquella, per la devoció que tenie al dit monestir de Valldaure e per remey de la sua ànima e dels parents seus, ab fet e consentiment de dos fills seus qui lavòs eren presents, donaren, oferiren o veneren al dit monestir de Valldaure tots sos drets que ells avien o pretenien haver en la dita quadra de Valldossera, e en lo delme, e en qualsevol altres coses de aquella en franch alou e ab les afrontacions, segons tot largament és contengut en la carta per ells feta. La qual és de la tenor següent :

[f. 19^r] *Com lo noble mossèn Guerau Alamany e sos fills donaren o veneren al Monestir tots los drets que tenien en la quadra de Valldossera.*

In Dei nomine. Notum sit omnibus hominibus quod ego Geraldus Alamagni et filii mei Geraldus et Ugo, ob remedium animarum nostrarum et parentum nostrorum, damus, offerimus et vendimus domino Deo et ecclesie Sancte Marie Vallis Lauree, et tibi Petro abbati et monachis ipsius loci presentibus et futuris, alodia nostra propria; silicet, turrim nostram quam⁹¹ dicitur de Valle Orsera, cum omnibus suis pertinenciis et tenedonibus; cum domibus, terris et vineis et arboribus diversi generis; simul cum ipsa decima, cum aquis, pascuis, ligneariis et adempriviis, et cum introytibus et exitibus suis; et cum omnibus que ad ipsam turrim pertinent et pertinere debent, sicut melius habemus et habere debemus, in comitatu Barchinone, in termino castri nostri de Monte Acuto. Terminatur hec omnia: ab oriente, in manso Bernardi de Torredella; a meridie, in collo qui dicitur de Figuera et descendit usque pariliatam vestram comitalem; de occiduo, in turre Gauceranna et in suo termino; a circio, in spluga de Bedestre. Sic⁹² a predictis terminis concluduntur et terminantur supradicta omnia, cum terminis et afrontacionibus suis, integriter, ut melius dici vel intelligi potest, ad utilitatem prefate domus ecclesie⁹³ et monachorum suorum, de nostro iure in vestrum tradimus dominium et potestatem ad vestrum proprium plenissimum liberum et franchum et quietum alodium; ad quidquid ibi vel exinde facere volueritis ad vestram voluntatem, sine vinculo ullius hominis, vel femine, et sine ullo nostro nostrorumque retentu. Accipimus⁹⁴ a vobis pro hac donacione et vendicione .cc. morabatinos bonos aiadinos in auro, sine engan, de elemosinis ipsius ecclesie, et est mani|festum. Si quis hoc disrumpere presumpserit nil valeat, sed supradicta in duplo componat; et insuper hec venditio et donacio firma et stabilis omni tempore permaneat. Que est acta .x. kalendas ianuarii anno Domini .M^o.CLXVII. annoque .XXXI. regni Ledoyci iunioris.⁹⁵ S† Geraldus Alamagni. S† Geraldus. S† Ugonis, filiorum eius, qui hoc laudamus et firmamus, firmarique rogamus. S† Gui-

91. *Qui*: UDINA, 137.

92. *Sicut*: UDINA.

93. *Prefate ecclesie*: UDINA.

94. *Accipimus*: UDINA.

95. 23 de desembre de 1167.

lhermi de Tous, S† GERALDI de Monte Acuto. Sig†num Raymundi Alamanni.⁹⁶ S† Bernardi Monetarii. S† Lombardi. S† Burrulli Peliceri.⁹⁷ S†num Petri Estirati. S† Guillelmus Daunissi. S†n Petri de Corron, scriptoris, qui hoc scripsit cum literis superpositis in linea .II. die et anno quo supra.⁹⁸

Item, com los sobredits abbat e covent totalment se foren mudats en lo loch hon vuy stan, dexants del tot lo primer nom que tenien de Valldaure, prengueren lo nom que vuy encare tenen de Santes Creus, e conreaven les sobredites granges que ja tenien, axí com bé avien acostumat. De què lo senyor Archabisbe de Terragona qui lavòs ere, e lo Capítol dels canonges de la Seu, qui pretenen haver dret en los delmes e primícies en tot e en part de tot lo archabisbat, volien que lo dit monestir de Santes Creus paguàs delme e promeya dels conreus que feye en la grange del Codony e a Vall-dossera, e en la honor o camp apellat de Vilaredona, que és ara a l'olivar d'Aygamúrcia, que antigament lo dit camp on és ara lo dit olivar se nomenave camp de Vilaredona. E lo dit monestir, volent-se defendre de la dita demanda dels delmes e primícies, allegave los privilegis dels papes passats qui | han emfranquit tots los monestirs de la religió de Cistells, que de lurs propis conreus ni de lurs bestians no són tenguts pagar delme ni promeya a nengú. E per quant los privilegis de la Seu de Terragona eren e són primers e pus antichs, intuitu pietatis et pro bono pacis, les dites parts tractaren de concòrdia e que de quí avant lo dit senyor Archabisbe prengués la dotzena part dels fruits de la dita grange del Codony; e la dita quadra de Valldossera ab lo dit camp de Vilaredona, que és lo dit olivar, fosen franchs de pagar delme ni promeya a la dita Seu de Terragona ni a negun altri, ans fos tot del dit Monestir, segons totes aquestes coses són largament contengudes en la carta que fou feta de la dita concòrdia, partida per a. b. c., en la qual se sotsignaren lo dit Archabisbe e los canonges de Terragona, de una part, e d'altra part se sotsignaren lo abbat de Gran Selva, qui es pare abbat de aquest monestir, e lo abbat de Santes Creus, e lo abbat de Fontfreda, que tots se trobaren personalment en lo present Monestir, e tots los monges qui lavòs hic eren se sotascriviren en la dita carta de concòrdia. La qual és de la tenor següent:

[f. 20r]

Concòrdia feta entre la Seu de Terragona e lo monestir de Santes Creus sobre los delmes e primícies de la quadra de Valldossera e de altres parts.

Et presentis vite conferre subsidium et eterne salutis spectare cernitur premium quod piis et religiosis collegiis divini numinis intuitu fuerit erogatum.

96. UDINA no dóna aquesta subscripció de Ramon Alamany.

97. Burrilli: UDINA.

98. Fan referència a aquest document MALLOL, lib. II, cap. 4, i DOMINGO en les seves *Additiones* que ens ubica el document original a l'arxiu del Monestir, armari de Pontons, calaix 33, núm. 78. Ha estat publicat per UDINA, 137.

[f. 20^v]

Quapropter, ego Guillelmus,⁹⁹ Dei gracia Terraconensis¹⁰⁰ Archiepiscopus, apostolice sedis legatus, et universus terrachonensis¹⁰¹ ecclesie conventus, considerantes miserandas claustralium necessitates et prout qualitas locorum indulget eis consulere cupientes, donamus atque concedimus in perpetuum | Deo et beate Marie de Sanctis Crucibus et tibi Petro, abbati, omnibusque¹⁰² successoribus tuis necnon et fratribus eiusdem loci, tam presentibus quam futuris, de territorio tarrachonense,¹⁰³ in Coctano, ad Sanctum Iohannem de Concilio, tantum terre quantum sufficiat plenarie ad quatuor iuga boum per guaraytos¹⁰⁴ veteres, sicuti continetur in carta donationis quam inde fecerunt¹⁰⁵ vobis quondam .B.¹⁰⁶ inclite recordationis Terrachonensis¹⁰⁷ Archiepiscopus, et .R.,¹⁰⁸ comes Barchinonensis. Ita tamen predictam donationem sive concessionem vobis facimus ut de omnibus fructibus qui ex laborationibus iam dicte terre ad quatuor iuga boum vobis concessa percepti fuerint mihi et conventui terrachonensi,¹⁰⁹ et post nos¹¹⁰ successoribus nostris in perpetuum, vos et successores vestri duodecimam¹¹¹ partem fideliter et cum integritate et sine aliquo impedimento tribuatis, vel in garbis vel in grano, prout ego et Terrachonensis¹¹² conventus elegerimus vel successores nostri elegerint. Excepto uno ferraginali in quo possit seminari unum sextarium¹¹³ ordeï, et exceptis omnis nutrimentis vestris¹¹⁴ et arborum fructibus de quibus omnibus, preter¹¹⁵ olivas, nichil nobis prestabitis. Similer, donamus et concedimus vobis decimas et primicias laborationum vestrarum in honore de Villa rotunda, et in honore Vallis Ursarie.¹¹⁶ Pro hac autem munificentia, quam magis pietatis consideratione quam rei vestre emolumento in vos et monasterium conferimus, accipimus dono a vobis vestrum ferraginale quod habetis Barchinone apud arcus veteres. Novissime aut nos abbates Poncius, Grandis Silve abbas, et Petrus, monasterii de Sanctis Crucibus abbas, et abbas¹¹⁷ Fontis Frigidi, pro iamdicta donatione vestre munifice largitatis Deo et vobis gracias referentes, promittimus vobis firmiter quod nichil vobis contra predictam constitutionem machinabimur, sed integre et cum fidelitate vobis et successoribus vestris predictam duodecimam fructuum partem, tam de pane quam de vino et olivis, prestabimus nos et successores nostri, vel prestari faciemus vobis et successoribus vestris; et de hoc ferraginali quod a nobis accipitis erimus vobis actores

99. Guillem de Torroja.
100. *Tarracone*: MORERA, T. C., ap. xxv.
101. *Tarracone*: MORERA, T. C., ap. xxv.
102. *Omnibus*: UDINA, 166.
103. *Terrachone*: UDINA i VILLANUEVA, 254; *de Tarracona*: MORERA, ap. xxv.
104. *Gauraitos*: MORERA.
105. *Fecerint*: MORERA.
106. *Bernardus*: UDINA i MORERA. Era Bernat Tort.
107. *Terrachone*: UDINA i VILLANUEVA.
108. *Raimundus*: UDINA. Era el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV.
109. *Terrachone*: UDINA i VILLANUEVA.
110. *Vos*: UDINA; *nobis et post nos*: VILLANUEVA.
111. *Duodecim*: UDINA.
112. *Terrachone*: UDINA i VILLANUEVA.
113. *Sextertium*: UDINA; *sextarcium*: VILLANUEVA.
114. *Nutrimentis nutrituris vestris*: UDINA i VILLANUEVA.
115. *Propter*: UDINA.
116. *Ursaire*: UDINA.
117. *Et Vitalis abbas*: UDINA i VILLANUEVA.

et defensores in perpetuum.¹¹⁸ Si quis hoc infringere temptaverit nil valeat, sed in duplum componat et firmum maneat. Actum est hoc .xv. kalendas iulii ¹¹⁹ anno dominice incarnationis .m^o.c.lxxiii. † Ego Guillelmus, Dei gratia Terrachonensis ¹²⁰ Archiepiscopus, apostolice sedis legatus, subscribo. Ego Bernardus,¹²¹ Barchinone episcopus, subscribo, salvo iure ecclesie Barchinone. Ego Raymundus, Terrachonensis ¹²² ecclesie prepositus. S†. Sig† Iohannis, Terrachonensis ¹²³ ecclesie camerarius. Ego Geraldus, Terrachonensis ¹²⁴ canonicus, SS. Ego Poncius, canonicus | Terrachonensis.¹²⁵ Sig†num Raymundi, sacrite et presbiteri. Hec ego sub signo Raymundus Federa ¹²⁶ signo † S. R. Terrachonensis ¹²⁷ canonici. S† Raymundi Miro,¹²⁸ presbiteri S. Non est indignum Ricarde ¹²⁹ ponere signum †. † Hec crux Renaldi fuit et quid dixerit audi. Sig†num Berengarii, canonici presbiteri.¹³⁰ Ex nostra parte rata sit transaccio carte. Sig†num Guillelmi, presbiteri.¹³¹ Ego Arnaldus de Darnicis, rogatus testis, subscribo. Vincentius, presbiter, hoc firmo.¹³² † Bernardi, presbiteri.¹³³ SSSS. Ego Luchas, presbiter et canonicus Terrachonensis,¹³⁴ subscribo. Ego Geraldus, presbiter et canonicus, subscribo.¹³⁵ † Ego Poncius, dictus abbas Grandis Silve, laudo et subscribo.¹³⁶ † Ego ¹³⁷ Petrus, de Sanctis Crucibus abbas,¹³⁸ laudo et confirmo.¹³⁹ S. Ego Guillelmus, cellerarius de Sanctis Crucibus, laudo et confirmo. S. Signum Gisleberti, monachi de Sanctis Crucibus. Sig†num Fortonis, de Sanctis Crucibus. Sig†num Bernardi. Sig†num Aizonis.¹⁴⁰ Sig†num Petri. Sig†num Petri [sic]. Sig†num Ugonis. Sig†num Raymundi, Sig†num Gumbaldi. Sig†num Bernardi. Sig†num Iohannis. Sig†num Stephani, Sig†num Arnaldi. Sig†num Henrici. Sig†num Berengarii. Sig†num Aymerici. Sig†num Guillelmi. Sig†num Bernardi. Sig†num Petri. Sig†num Petri. Sig†num Petri. Sig†num Stephani. Sig†num Bernardi. Sig†num

[f. 21r]

118. En lloc de *actores et defensores in perpetuum*, UDINA dóna aquest text: *auctores et defensores iure de omnibus emperoribus. Nos quoque predicti donatores de prescripta donacione et concessione quam vobis facimus erimus vobis iusti et fideles auctores ac defensores in perpetuum*. VILLANUEVA, però, diu: *emparatoribus*, i no pas *emperoribus*.

119. 17 de juny.

120. *Tarrachone*: UDINA i VILLANUEVA.

121. Bernat de Berga.

122, 123, 124 i 125. *Tarrachone*: UDINA i VILLANUEVA.

126. *Secula*: VILLANUEVA.

127. *Raimundus Tarrachone*: UDINA i VILLANUEVA.

128. *Mironis*: UDINA i VILLANUEVA.

129. *Ricardo*: VILLANUEVA.

130. VILLANUEVA posa ací: *Sig†num Guillelmi presbyteri*, i repeteix: *Sig†num Berengarii canonici presbyteri*, i: *Sig†num Bernardi presbyteri*.

131. La subscripció de Guillem no és ací a VILLANUEVA.

132. UDINA no dóna aquestes dues subscripcions d'Arnau de Darnius i de Vicenç; en canvi, repeteix ací la de Berenguer, així: *Sig†num Berengarii, canonici presbyteri*.

133. Aquesta subscripció de Bernat tampoc no és ací a VILLANUEVA.

134. *Tarrachone*: VILLANUEVA.

135. Les dues precedents subscripcions de Lluç i Gerald tampoc no consten a UDINA.

136. *Confirmo*: VILLANUEVA.

137. Ni UDINA ni VILLANUEVA no transcriuen el pronom *ego*.

138. Aquest abat Pere de Santes Creus, que ja figura a Vallldaura, ha estat adscrit, sembla inadequadament, al llinatge català dels Puigverd. No hem vist enlloc dels abundosos documents subscrits per ell, o on és esmentat, que es pugui deduir la seva família d'origen.

139. *Subscribo*: VILLANUEVA.

140. *Archonis*: VILLANUEVA.

Raymundi. Sig†num Guillermi Raymundi. Sig†num Petri.¹⁴¹ Ego Petrus de Terrachona hoc scripsi die et anno † prefixo, cum literis emendatis. ¹⁴²

[f. 21^v] És a saber, emperò, que jatsie en la dita carta no sie nomenada la grange del Codony, emperò en aquells mots de la dita carta “in Coctano ad sanctum Iohannem de Concilio” és entesa la dita grange del Codony, car en aquell temps tot aquell territori hon sta fundada la dita grange se nomenave sant Johan del Consell. Item, lo ferreginal¹⁴³ contengut en la dita carta, lo qual fou donat per lo dit monestir al Archabisbe de Terragona per les gràcies | que havie fetes al dit Monestir, segons en la dita carta se mostre, ere un gran camp qui se apellave Farreginal, lo qual lo dit Monestir avie adquisit en Barchinona en la part que se apellave los Archs Vells, que Barchinona en aquell temps no ere tan gran com és ara, e aquest és lo camp gran hon sta hedificat lo palau del Archabisbe de Terragona dins la ciutat de Barchinona, que tot lo pati gran que sta donant en la entrada del dit palau, e lo loch hon sta hedificat lo palau, e l'ort que li sta après del dit palau, tot açò ere lo camp e farreginal que ere del dit Monestir. Dochs, pus que lo dit monestir de Santes Creus, ab gran esforç e devoció, se hedificave en lo loch hon vuy sta posat, e moltes gents e persones de honor, per la devoció que tenien en dit monestir, de lurs facultats donaven per ajudar a la obra, e contínuament augmentave en rendes e hedificis e altres beneficis, lo molt noble mossèn Guerau Alamany ja demunt nomenat, qui era senyor de Querol e de Montagut, qui tenie molta devoció an aquest Monestir e havie donat tot son dret que li pertangués en lo territori hon sta hedificat lo dit Monestir e a Valldossera, segons ja dalt és feta menció, encare més, mentre visqué no cessave, en part donat e en part venut, de beneficiar e dotar lo dit Monestir, segons se mostre en molts títols e cartes que són en l'archiu del dit Monestir. E per la gran devoció que tenie com a noble e molt virtuós senyor, abans que finís los dies de la sua vida confirmà al dit Monestir tot lo que ja avie donat e venut al dit Monestir, och encare volgué ampliar lo terme del Monestir pus gran que no ere, envés lo Pont d'Armentera e Fons Caldes, que aquelles hores lo dit loch del Pont no ere del dit Monestir, que après fou donat lo dit Pont per son fill mossèn Ramon Alamany, qui té la sua sepultura a la porta del espital del dit Monestir, segons pus avall, en lo present | libre, serà deduït. E lo dit son pare, confirmant lo que havie ja fet, e ampliant lo dit terme, féu una carta de tot açò. La qual és de la tenor següent:

[f. 22^r]

141. UDINA dóna ací les subscripcions d'Arnau —que dubtosament llegeix *Raimundus*— de Darnius i de Vicenç (veg. nota 132) i les de Lluc i Gerald (veg. nota 135).

142. Aquesta concòrdia, ultra les signatures de l'arquebisbe de Tarragona Guillem de Torroja, del bisbe de Barcelona Bernat de Berga, dels abats de Santes Creus, de la Gran Selva i de Fontfreda, consigna les de la majoria dels capitulars tarragonins i les de quasi una trentena de monjos de Santes Creus. Ha estat publicada per UDINA, 166; i abans per VILLANUEVA, XX, 254, ap. XXXIX, i MORERA, T. C., ap. XXV, ací fragmentadament.

143. *Ferreginal* 'peça de terra, camp conreable'.

*Confirmació feta al monestir per lo noble mossèn Guerau Alamany,
de Valldossera e altres coses que ha donades, ampliant més avant lo
terme al dit monestir de Santes Creus.*

Manifestum sit cunctis, tam presentibus quam futuris quod ego Geraldus Alamagni, et uxor mea Berengaria, filiique mei Guillelmus de Cervilione atque¹⁴⁴ Raymundus Alamagni, prompto animo et bona voluntate, ob remedium animarum nostrarum et parentum nostrorum, donamus, laudamus et concedimus domino Deo et monasterio de Sanctis Crucibus, et tibi dompno Petro eiusdem monasterii abbati, omnique conventui, tam presenti quan futuro, quidquid dedimus vobis et monasterio vestro vel vendidimus infra terminum castri de Villa de Mager et castri Mons acutti, silicet: illum locum qui vocatur Anchosa, cum suis terris cultis et heremis, nemoribus, silvis, pascuis, montibus, garricis, petris, atque omnibus decimis integriter, et cum ingressibus et exitibus suis. Similiter damus et laudamus vobis ipsam pariliatam¹⁴⁵ de Solanis et pariliatam de Olcina lunar¹⁴⁶ cum suis terminis et afrontationibus et ingressibus et egressibus, cum omnibus earum decimis integriter. Hec omnia sunt infra terminum predicti castri de Villa de Mager. Item laudamus et concedimus ipsum mansum Vallis Ursarie,¹⁴⁷ cum suis terminis et afrontationibus et ingressibus et exitibus, et cum suis decimis integriter. Est autem predictus mansus infra terminum predicti castri Montis Acuti. Donamus eciam vobis et tradimus ipsam petrariam et ipsum montem, qui de super est, et omnes honores et teneones que a predicto podio sunt versus monasterium et versus Gayani flumen et ultra, sicut a predicto podio versant aque,¹⁴⁸ ab oriente et meridie in ipso torrente, et sicut per medium torrentem venit illa afrontatio et descendit in vestrum honorem de illa Gatelada et de Rubione; et sicut de iam dicto podio, a parte circii, versant aque; ex alia parte in ipsum torrentem, | qui discurrit tempore pluviarum in Gayanum super resclosam [f. 22v] superiorem iamdicti monasterii; et sic ascendit illa afrontatio per medium flumen Gayani usque ipsum torrentem, qui est subtus ipsam rupem fitarii Pontis Armentarie, sicut terminatum et fixuratum¹⁴⁹ est a me, iamdicto Geraldo Alamanni,¹⁵⁰ in presencia quibusdam militibus et aliis probis hominibus, silicet, ab ipso superiore capite ipsius pariliate que est prope iamdictum torrentem et ascendit per lapides illos in quibus cruces facte sunt et vadit in ipsam serram et terminatur per ipsum Esponar et pervadit usque ad illas Cabçonades de ipsis Comes, et ex inde dirigitur usque ad ipsum Alt Cher, que est in ipsa sponna de Rivo de Speds; et sic descendit in ipsum torrentem de Rivo Despeds et ascendit per iamdictum torrentem usque ad ipsam Romegeram, et ad montem qui est super ipsam Romegeram ex directo, sicut dividitur ab ipso Rivo Despeds de Rivo Despeds¹⁵¹ [sic], et vadit per collum de Portella usque ad terminum de Angera, in

144. Aquest atque no és transcrit a UDINA, 262.

145. Parilitam: UDINA.

146. Olcina Lunar: UDINA.

147. Orsarie: UDINA.

148. UDINA addiciona ací els mots: *afrontat autem*.

149. Fixuriatum: UDINA.

150. Alamagni: UDINA.

151. Rivo de Rivo Despeds: UDINA.

ipsa Petra fita, et descendit ad ipsos Vilars de Cunil, et sic ascendit in terram Voltoreram, et afrontat cum ipso vestro honore de Cabdel et de Fontibus Caldis, et descendit ad ipsam Matam de Virgili, et ad ipsum Clot Lapacos, et afrontat in termine Montis Macelli et in vestro honore de Villa rotunda. Quantum includunt et termini isti ambiunt predictae afrontationes damus et tradimus, cum hac presenti scriptura, vobis predictis et iamdicto monasterio, ut melius potest dici vel intelligi, ad profectum et utilitatem vestri vestrique monasterii, per liberum et franchum alodium iure perpetuo possidendum. Ac insuper convenimus vobis et successoribus vestris quathemus hec omnia prescripta faciamus vobis¹⁵² bona et faciamus vobis ea tenere et habere in sana pace, cum omnibus suis decimis integriter omni tempore, et sic, ut predictum est, convenimus vobis per nos et per nostros hec attendere et complere ad salvandum vestri et monasterii vestri. Actum est hoc .IIII. kalendas marcii¹⁵³ anno ab incarnatione Domini .M.C.LXXXIII. Sigñum Geraldí Alamagni. Sigñum Berengarie, eius uxoris. Sigñum Guillemi de Cervilione. Sigñum Raymundi Alamagni, filii predicti Geraldí Alamagni et Berengarie, uxoris eius. Sigñum Berengarii de Aquilone. Sigñum Guillelmi de Aquilone. Sigñum Bertrandi de sancto Petro. Sigñum Berengarii de Torreies. Sigñum | Petri de Banariis. Sigñum Bernardi primicherii. Sigñ Raymundi, monachi, qui hoc scripsit cum literis rasis et emendatis in .II. linea et in .XVIII. et suprapositis in prima, die et anno quo supra.¹⁵⁴

Après de les coses demunt dites los dits abbat e covent del dit monestir de Santes Creus, vehent-se reposats e molt contents del dit loch hon lo dit Monestir ere hedificat e contínuament augmentave en los hedificis e almoynes e devoció de moltes gents, trameteren en Roma e feren una suplicació al Sant Pare, qui ere en aquell temps papa Urbà terç, lo qual presidie en Santa Mare Església, ja demunt nomenat, demanant en gràcia a Sa Santedat volgués confirmar lo loch hon dit monestir de Santes Creus sta fundat e totes les altres coses e granges e propietats al dit Monestir pertanyents, que fins en aquelles hores avie obtengudes e hagudes per tota aquesta terra. E lo papa Urbà atorgà als dits abbat e covent la confirmació que demanaven, e moltes altres coses, segons se mostre en lo privilegi sobre açò per Sa Santedat atorgat, ab son segell de plom pendent, segons se acostume en la cort romana. Lo qual és de la tenor següent :

152. *Vel*: UDINA.

153. 27 de febrer.

154. Fa referència a aquest document DOMINGO en les seves *Additiones* al cap. 4 del llib. II del *Compendium*, i n'ubica l'escriptura original a l'arxiu monacal, arm. de Pontons, cal. 33, núm. 106. Al mateix lloc i amb el núm. 79, segons Domingo, era guardada una altra escriptura de confirmació datada l'any 1184, dia per dia, com l'anterior; probablement podria ésser una còpia mal datada del mateix document, o vice-versa. També esmenta una altra confirmació, aquesta molt tardana, 22 d'octubre de 1480, feta per Ramon Alamany de Cervelló, sense indicació de la ubicació del document. — Ha estat publicat per UDINA, 262.

*Privilegi de papa Urbà terç confirmant al monestir de Santes Creus
la grange de Valldossera e tot quant lavòs lo dit monestir possehie.*

Urbanus episcopus, servus servorum Dei. Dilectis filiis Ugoni, Abbati Monasterii de Sanctis Crucibus, eiusdem fratribus, tam presentibus quam futuris, regularem vitam proffessis in perpetuum. Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse presidium ne forte cuiuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet aut robur quod absit sacre religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris iustis postulationibus clementer annuimus et prefatum monasterium de Sanctis Crucibus in quo divino estis obsequio mancipati, ad exemplar felicitis recordacionis Alexandri pape predecessoris nostri, sub beati | Petri et nostra proteccionem suscipimus et presentis scripti privilegio communimus. In primis, siquidem, statuantes ut ordo monasticus qui secundum Deum et beati Benedicti regulam atque institutionem cisterciensium fratrum in eodem loco institutus esse dinoscitur perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Preterea quascumque possessiones quecumque bona idem monasterium in presenciarum iuste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblacione fidelium, sue aliis iustis modis, prestante Domino, poterit adipisci firma vobis vestrique successoribus et illibata permaneant in quibus hec propriis duximus exprimenda vocabulis: Locum ipsum in quo prefatum monasterium situm est, cum omnibus pertinenciis suis; grangiam Vallis Lauree, cum honore de Barchinona et de Banyoles, com omnibus pertinenciis suis; grangiam de Anchosa; grangiam de Valle Ursaria; grangiam de Fontibus Calidis; grangiam de Cudon; grangiam de Montornés; honorem de Tertusa et honorem de Tarrega, cum omnibus pertinenciis suis. Sane laborum vestrorum quos propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, decimas aut primicias a vobis nullus extorquere presumat. Liceat quod vobis clericos vel laycos e seculo fugientes liberos et absolutas ad conversionem recipere et eos sine contradiccione aliqua retinere. Prohibemus insuper ne ulli fratrum vestrorum post factam in loco vestro professionem fas sit sine abbatis sui licencia de eodem loco discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Quod siquis eos retinere forte presumpserit, liceat vobis in ipsos monachos sive conversos sententiam regularem ex nostra auctoritate proferre paci quoque et tranquillitati vestre paterna sollicitudine providere volentes. Auctoritate apostolica prohibemus ne infra clausuras locorum, seu grangiarum vestrarum, ullus rapinam sive furtum committere, ignem apponere, hominem capere vel interficere, seu aliquam violenciam audeat exercere; decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat prefatum monasterium temere, perturbare, aut eius possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ach sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis | Apostolice auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularive persona hanc nostre constitutionis paginam sciens contra earum temere venire presumpserit, secundo terciove commonita nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate reamque divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ach sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Iesu Christi aliena fiat atque in extremo

[f. 23v]

[f. 24r]

examine districte ultionis subiaceat. Cunctis autem eidem loco sua iura servantibus sit pax domini nostri Iesu Christi quatenus et hic fructum bone accionis percipiant et apud districtum iudicem premia eterne pacis inveniant. Amen. Amen. Amen.^{154b} Ego Urbanus, Catholice ecclesie episcopus S.S. † Ego Henricus, Albanensis episcopus. S.S. † Ego Petrus de Bonus, tituli sancte Susanne presbiter cardinalis SS. Ego Laborans, presbiter cardinalis sancte Marie Transtiberim tituli Liyci. † Ego Pandulfus, presbiter cardinalis tituli .XII. Apostolorum SS. † Ego Melior, presbiter cardinalis sanctorum Iohannis et Pauli tituli Pimachii † SS. Ego Adelardus, tituli sancti Marcelli presbiter cardinalis. SS. † Ego Iacintus, sancte Marie in Colundyn diaconus cardinalis. SS. † Ego Gracianus, sanctorum Cosme et Damiani diaconus cardinalis. SS. † Ego Bobo, sancti Angeli diaconus cardinalis. SS. † Ego Sofredus, sancte Marie in Via Lata diaconus cardinalis. SS. † Ego Rollandus, sancte Marie in Porticu diaconus cardinalis. SS. † Ego Petrus, sancti Nicholai in carcere Tulliana diaconus cardinalis. SS. † Ego Radulfus, sancti Georgii ad Velum Aureum diaconus cardinalis. SS. Datum Verone, per manum Alberti, sancte Romane ecclesie presbiteri cardinalis et cancellarii, | tercio idus decembris, indictione quinta Incarnationis Dominice anno .M^o.C.LXXXVI°., pontificatus vero domini Urbani pape tercii anno secundo.¹⁵⁵

[f. 24v]

En lo demunt dit privilegi atorgat per papa Urbà terç en l'any .M.C.LXXXVI. al dit monestir de Santes Creus, e confirmant les granges e altres béns que lo dit Monestir lavòs possehie, signantment hi és nomenada la dita grange de Valldossera ab ses pertinències, en les quals paraules és compresa la dita capella o església de santa Maria de Valldossera, com és situada en la dita quadra de Valldossera, e és de les pertinències de la dita grange, axí com dalt diverses vegades és stat dit. E per tant se mostre clarament com la dita església de Valldossera, olim los altres títols demunt dits, és stada confirmada al dit Monestir primer per papa Alexandre terç, axí conste per lo seu privilegi ja dalt continuat, e après altre papa Urbà terç, ab lo dit privilegi, e d'aquí avant tots los altres papes qui han succehit han loat e confirmat al dit monestir de Santes Creus tots los béns e propietats que té e possehex lo dit Monestir. D'on se seguex que la dita església o capella sols és subjecta al reverent abbat e covent del dit Mones-

154b. A la dreta d'aquestes subscripcions hi ha un anagrama en forma rectangular que diu .BENE VALETE. A l'esquerra hi ha un segell rodó dibuixat amb aquesta llegenda: .AD TE DOMINE LEVAVI ANIMAM MEAM., i al mig: .SANCTUS PETRUS. SANCTUS PAULUS. URBANUS. PP. TERCIVS.

155. 11 de desembre de 1186. És curiosa la relació que, tal com hem dit ja en parlar d'un document semblant d'Alexandre III, al qual aquest fa esment, atorgat el 1162 (vegeu nota 74), hem de creure exhaustiva dels béns del monestir de Santes Creus, que ara, 1186, es concreten així: les granges de Valldaura —amb les propietats de Barcelona i Banyoles—, d'Ancosa, de Valldossera, de Fontscaldes, del Codony, i de Montornès; les propietats de Tortosa i de Tàrraga. — Aquest important document, signat pel Papa i per un nombre molt considerable de cardenals i curials de Roma, és inèdit; bé que MALLOL, *Compendium*, fols. 78v-80r, cap. 58, en faci un resum molt acurat de la part jurídica. També en parla DOMINGO, lib. III, cap. 7, el qual ens ubica la butlla original a l'arxiu del monestir de Santes Creus, arm. de Butlles i Privilegis Apostòlics, cal. 66, sac 1, núm. 3. S'hi refereixen, molt de passada i a base de l'esment de Domingo, MORERA, *T. C.*, 635, i SALAS, 100.

tir, per los bons títols e confirmacions que té, e no a negun diocesà ni official seu, per la antiquíssima e pacífica possessió en què és lo dit Monestir, alegrant-se de la exhempció de la religió de Cistells.

E per quant los dits abbat e covent desijaven tenir e possehir la dita quadra de Valldossera perpetualment francha e quítia, que neguna altra persona no y hagués negun dret ni poguessen fer-hi demanda neguna, e los qui eren carlans de Montagut, och encare alguns altres gentils hòmens, pretenien haver e tenir-hi algun dret, axí en les delmes com en altres coses, los dits abbat e covent treballaren en concordar-se ab ells, e tots e cascú donaren e definiren al dit monestir tots | sos drets que haguessen e preten-guessen tenir, axí en los dits delmes com en qualsevol altres coses de tota la dita quadra de Valldossera, segons se mostre en les cartes que feren cas-cuns, les quals són ací posades o registrades consecutivament. La tenor d'elles se seguex:

[f. 25r]

*Com en Guerau de Jorba donà al dit monestir la part del delme
que ell preníe a Valldossera.*

Notum sit omnibus hominibus quod ego, Geraldus de Jorba, et ego, Saurina, et ego, Guillelmus, filius eorum, donamus et concedimus Deo omnipotenti et beate Marie de Sanctis Crucibus et tibi Petro, eiusdem loci Abbati, ach successoribus tuis et omnibus ibidem Deo servientibus presentibus ach futuris, totam illam partem decimarum quam nos accipiebamus in dominio in illa turre de Valle Orsera et in terminis suis, quam vos emistis a Geraldo Alamanni, quemadmodum in cartis vestris continetur. Pretera concedimus tibi Petro, abbati, et successoribus tuis, quod habeatis plenam ach liberam licenciam acquirendi quocumque modo poteritis alias partes decimarum prefate turris, et suorum terminorum. ab hiis qui eas per nos in feudum tenent. Hanc autem predictam donacionem et ¹⁵⁶ concessionem in perpetuum, valituram facimus pro redempcione animarum nostrarum ach parentum nostrorum. Actum est hoc .IIII. kalendas iulii ¹⁵⁷ anno ab Incarnatione Domini .M.C.LXX. Sig†num Geraldí de Jorba. Sig†num Saurine. Sig†num Guillelmi de Alcarraz, qui hec ¹⁵⁸ laudamus et firmamus et firmari rogamus. Sig†num Guillelmi, Barchinonensis episcopi. † Petrus, Dei gracia, Cesar-augustanus episcopus. SS. Raymundus, levita atque decanus, SS. Poncius de Ossera, ¹⁵⁹ levita, scripsit hanc cartam cum litteris rasis et emendatis in linea .vi. et fecit hoc Sig†num. ¹⁶⁰

156. *Et eam concessionem*: UDINA, 147.

157. 28 de juny.

158. *Hoc*: UDINA.

159. *Osore*: UDINA.

160. Farem notar, en aquest document, les subscripcions, entre altres, dels bisbes Guillem de Torroja, de Barcelona, i Pere, de Saragossa. Ha estat publicat per UDINA, 147.

Com en Guillem de Montagut e los seus veneren al dit monestir la part del delme que prenien a Valldossera e tots sos drets.

[f. 25^v]

Notum sit omnibus scire volentibus qualiter ego Geraldus, filius | Guillermi de Monte Acuto, et mater mea Berengaria, cum sororibus meis Beatriç et Ermessen, et iterum ego Petrus de Monte Claro, nos insimul, vendimus vobis Petro Abbati de Sanctis Crucibus et fratribus ibi Deo servientibus tam presentibus quam futuris, nostram porcionem illius decimi quam habemus in ipso manso quem vos emistis de Geraldo Alamando in Valle Ursera. Et iterum dimittimus vobis illum campum de Longa setd [sic]. Et ¹⁶¹ pro hac venditione adque definitione accepimus nos a vobis .ccc^{os}. solidos denariorum monete Barchinone, in tali vero pactu ut teneatis et possideatis sicut melius dici vel intelligi potest, sine vestro engan, et iterum de nostro iure in vestrum tradimus dominium et potestatem ad faciendum vestram voluntatem. Si quis hec ¹⁶² dirumpere temptaverit, hoc non valeat, sed in duplo componat et insuper iram Dei incurrat. Actum est hoc .iij. nonas aprilis ¹⁶³ anno ab Incarnatione Domini .m.c.lxxii. regni regis Ledovici iunioris .xxxiii. Sig†num Geraldus de Monte Acuto. Sig†num Berengere, matris eius. Sig†num Beatriç, sororis eius. Sig†num Ermensendis, sororis eius. Sig†num Petri de Monte Claro. Nos qui hanc vendicionem atque definicionem fecimus, firmamus, firmarique rogamus. Sig†num Geraldus Alamandi. Sig†num Geraldus de Jorba. Sig†num Guillermi de Orpi. Sig†num Geraldus de Monte Acuto. Sig†num Bertrandi, capellani. Sig†num Petri, monachi, qui hoc scripsit die et anno quo supra.¹⁶⁴

Com en Guerau de Jorba donà al dit monestir la montanya de la Pedrera ab les afrontacions ací posades, ab los delmes de Valldossera e de la Pedrera.

[f. 26^r]

Universis audientibus sit manifestum quod ego Geraldus de Jorba, et uxor mea Saurina, et filia nostra Geralda, pro salute et remedio animarum nostrarum et parentum nostrorum, per nos et per omnes nostros, bona fide et sine dolo, donamus et concedimus Domino Deo et beate Marie de Sanctis Crucibus et tibi Ugoni, abbati eiusdem monasterii, omnique conventui, illum montem in quo est Petraria et totum quod a predicto monte continetur versus abaciam sicut terminatur; ab oriente, in torrentem de Robione; a meridie | et occasu,¹⁶⁵ in honore predictæ abbacie et sancti Petri de Gaiano; a circio, sicut a radice ipsius montis descendit torrens et pervenit ad punctam alterius torrentis, qui est super Rippam Rubeam ut usque ibi sit terminus medium torrentis et ex inde usque in rivum Gaiani, utraque parte torrentis terminetur. Sicut infra hos terminos continetur

161. *Quod*: UDINA, 154.162. *Hoc*: UDINA.

163. 2 d'abril.

164. Document publicat per UDINA, 154. DOMINGO, en les seves *Additions* al cap. 4 del llib. II del *Compendium* de MALLOL, ubica aquest document a l'arxiu del monestir, arm. de Pontons, cal. 33, núm. 81.165. *Occasum*: UDINA, 289.

donamus vobis predictis et laudamus sine ulla retencione cum iure nostro decimarum et omnibus pertinenciis suis, ut libere et quiete habeatis et possideatis perpetuo iure. Donamus et laudamus eciam vobis, et confirmamus eodem modo omnes decimas quas habemus et habere debemus in grangia vestra de Valle Ursaria; videlicet, de hiis que in presenti possidetis vel quod ad vestrum ius pertinet. Et de iis omnibus promittimus vobis fidelem guirenciam¹⁶⁶ secundum nostrum posse in perpetuum. Et ego Ugo Abbas predicti monasterii, et fratres nostri, recipimus vos prescriptos donatores in partem et societatem omnium bonorum spiritualium que facta fuerint in domo predicta, in vita et in morte, in perpetuum, et cum finem vestrum audierimus faciemus pro vobis sicut pro nobis ipsis. Actum est hoc .III. idus iulii¹⁶⁷ anno ab incarnatione Domini .M.C.LXXXVII. Sig†um Gerald- di de Jorba. Sig†um Saurine, uxoris eius. Sig†um Geralde, filie illorum. Sig†um Petri de Podio Viridi. Sig†um Petri, prioris Populeti. Sig†um Raymundi de Sala. Sig†um Raymundi Gaufredi de Odena. Sig†um Arnaldi de Rabinat. Sig†um Petri, presbiteri qui hoc scripsit cum litteris rasis et emendatis in linea .XI. die et anno quo supra.¹⁶⁸

Com en Guerau de Montagut e los seus han donat al dit Monestir la montanya de la Pedrera ab les afrontacions ací posades, ab los delmes de Valldossera e de la Pedrera.

Tam presentibus quam futuris sit manifestum, quod ego Geraldus de Monteacuto, et uxor mea Ponceta, et ego Petrus de Monte Claro, et uxor mea Galburgis, pro salute et remedio animarum nostrarum et parentum nostrorum, per nos et per nostros bona fide et sine dolo vendimus, donamus et concedimus Domino Deo et beate Marie de Sanctis Crucibus, et tibi Ugoni abbati eiusdem | monasterii [f. 26v] omnique conventui, illum montem in quo est Petraria et totum quod a predicto monte continetur versus abbaciam sicut terminatur; ab oriente, in torrente de Robione; a meridie et occasu,¹⁶⁹ in honore predictae abbacie et sancti Petri de Gaiano; a circio, sicut a radice ipsius montis descendit torrens et pervenit ad punctam alterius torrentis qui est super Rippam Rubeam ut usque ibi sit terminus medium torrentis¹⁷⁰ et ex inde usque in rivum Gaiani utraque parte torrentis terminetur. Sicut infra hos terminus continetur donamus vobis predictis et vendimus, sine ulla retencione, cum nostro iure decimarum et omnibus pertinenciis suis ut libere et quiete habeatis et possideatis perpetuo iure. Donamus eciam vobis eodem modo omnes decimas quas habemus in grangia vestra de Valle

166. *Garentiam*: UDINA.

167. 13 de juliol.

168. Remarquem com en aquest document l'abat i el monestir de Santes Creus reben els donadors en germandat de béns espirituals durant la vida i per a després de la mort, i la presència en el seu atorgament d'un monjo de Poblet, el prior Pere. Ha estat publicat per UDINA, 289.

169. *Occasum*: UDINA, 287.

170. La nostra transcripció coincideix amb la del cartulari del qual es va servir UDINA; però aquest autor també tingué al davant el pergami de Santes Creus, núm. 122 de l'AHNM, on, en lloc de la frase *qui est super Rippam Rubeam et usque ibi sit terminus medium torrentis*, diu així: *qui est prope viam qua vadit a Celma ad Capram ut usque ibi terminus medium torrentis*, etc.

Ursaria, videlicet de hiis que in presenti possidetis vel quod ad vestrum ius pertinent, et de hiis omnibus promittimus vobis fidelem garenciam secundum nostrum posse in perpetuum. Et propter hoc donum ach vendicionem accepimus a vobis de bonis monasterii centum quinquaginta solidos bone monete Barchinonensis. Et est manifestum. Quod de nostro iure in vestrum tradimus dominio et potestate,¹⁷¹ ad faciendum ibi vel ex inde quid quid volueritis vos et successores vestri. Si quis hoc violare presumpserit, nil sibi valeat,¹⁷² sed in duplo componat ach deinde hoc firmum perhenniter maneat. Actum est hoc .iiii. nonas iunii¹⁷³ anno ab Incarnatione Domini .m.c.lxxxvii. Sig†num Geraldı de Monte Acuto. Sig†num Poncete,¹⁷⁴ uxoris eius. Sig†num Petri de Monte Claro. Sig†num Galburgis, uxoris eius. Sig†num Gaufredi, filii^{174 b} Petri de Monte Claro. Sig†num Geraldı de Monte Acuto, fratris Petri de Monte Claro. Sig†num Guillermi Pelliparii. Sig†num Guillermi de Rocheta. Sig†num Bernardi Ogerii. Sig†num Dalmacii de Podio Sadollo. Sig†num Guillermi de Pugsadoll.¹⁷⁵ Et ego Ugo, abbas predicti monasterii, et fratres nostri, recipimus vos prescriptos donatores in partem et societatem omnium bonorum spiritalium que facta fuerint in domo predicta, in vita et in morte, in perpetuum. Sig†num Raymundi Alamandi. Sig†num Petri, presbiteri, qui hoc scripsit die et anno quo supra.¹⁷⁶

[f. 27^r]

*Com en Guillem Cirera donà al dit Monestir la part del delme
que prenıe a Valldossera e a la Pedrera.*

In nomine Domini. Ego Guillermus de Cirera et ego Elicsendis, uxor eius, per nos et per omnes successores nostros, bona fide, pro salute nostra et parentum nostrorum, donamus et concedimus sine ulla retentione in perpetuum Domino Deo et beate Marie, et tibi Ugoni abbati monasterii de Sanctis Crucibus et fratribus eiusdem loci presentibus atque futuris, totum quod habemus et habere debemus in decimis grangie vestre de Valle Ursaria, sicut terminata est in cartis vestris, silicet in campo vestro de Longa, siti apud grangiam vestram de Anchosa, et totum quod est a Petraria veteri versus iamdictum monasterium et versus sanctum Petrum de Gaiano, circa flumen et ultra, ut libere et quiete habeatis et possideatis perpetuo iure. Et sciendum quod propter hoc dedistis nobis caritative .c. solidos Barchinonenses et unum pullinum. Actum est hoc .v. nonas marciı¹⁷⁷ anno ab incarnatione Domini .m.c.xci. Sig†num Guillermi de Cirera. Sig†num Elicsendis, eius uxoris. Sig†num Arnaldi de Cirera, qui hoc laudat et firmat. Sig†num Guillermi de Rurico. Sig†num Bernardi de Caprera. Sig†num

171. *Dominium et potestatem*: UDINA.172. *Valcat*: UDINA.173. 2 de juny. El pergamı 122 de l'AHNM procedent de Santes Creus el data a les calendes de juny, és a dir, el 1^r de juny en lloc del 2.174. *Poncet*: UDINA.174b. UDINA omet el mot *Petri*.175. UDINA dóna acı la subscripció del Pere prevere escriv  que va al final, seguint el pergamı núm. 122. Però el cartulari, abans de la cl usula admonit ria *Si quis hoc violare* etc., transcriu *Et ego abbas* —omet el nom— *predicti monasterii* etc.

176. Aquest document igualment estableix germandat espiritual durant la vida dels donadors i després d'ella, perpètuament. Ha estat publicat per UDINA, 287.

177. 3 de març.

Bernardi Signarii. Sig̃t̃num Raymundi de Castellari, qui hoc scripsit die et anno quo supra.¹⁷⁸

Com en Pere de Montclar donà al dit Monestir la part del delme que prenne a Valldossera.

In Dei nomine. Ego Petrus de Monte Claro, per me et per omnes successores meos, bona fide pro salute anime mee, dono et concedo sine omni retencione in perpetuum Domino Deo et beate Marie de Sanctis Crucibus, et tibi Ugoni abbati et fratribus eiusdem loci presentibus atque futuris, totum ius meum decimarum, videlicet medietatem quam habeo in honore de Quocia, cum omnibus pertinentiis suis, apud Vallem Ursariam, ut libere et quiete habeatis et possideatis perpetuo iure. Actum est hoc .v^o. kalendas septembris¹⁷⁹ anno ab incarnatione Domini. m^o.c.xcviii. Sig̃t̃num Petri de Monte Claro, qui hoc laudo et firmo, testesque firmare rogo. Sig̃t̃num Gauzfredi, filii eius. Sig̃t̃num Ermensendis, filie eius, Sig̃t̃num Geraldii de Monte Acuto. Sig̃t̃num Guillermi de Roqueta. Sig̃t̃num Berengarii de Ortis. S̃t̃ Guillermi de Lemovicis, qui hoc scripsit die et anno quo supra.¹⁸⁰

[f. 27v]

Com en Berenguer de Montagut donà al dit Monestir tots sos drets que havie a Valldossera.

Si notum cunctis quod ego Berengarius de Monte Acuto, bono animo et spontanea voluntate per me et per omnes heredes meos et successores, ob remedium et salutem anime mee et parentum meorum, dono et offero Domino Deo et monasterio Sanctorum Crucum et vobis dompno Arnaldo abbati et conventui eiusdem loci, totum hoc quod habeo et habere debeo aliquo modo in illo honore vestro de Valle Ursaria qui fuit Veziani, cum omnibus terminis et pertinentiis suis et omnibus infra se habentibus, absque aliqua retencione et excepcione quam ibi vel inde nullatenus facio et donacionem inter vivos vobis faciens et intendens facere, induco vos in plenam possessionem ach tenedonem omnium que habeo in predicto honore cum hoc presenti instrumento in perpetuum firmiter valituro, ad habendum et tenendum pro vestro proprio et francho alodio et ad omnes vestras voluntates faciendas, ne vero ego possim, vel possit aliqua persona meo nomine aut mei ratione, unquam contra tenore presentis scripture in aliquo venire actioni in secum et omni conditioni et exceptionibus ex doli clausula iurisque vel facti ignorantia provenientes, omnique alii iuri et consuetudini scienter penitus renuncio. Quod est actum .xvii. kalendas septembris¹⁸¹ anno Domini .m^o.cc.xxxv^o.

178. Aquest document és inèdit. DOMINGO, en les seves *Additiones* al cap. 4 del llib. II del *Compendium* de MALLOL, hi fa referència i ubica l'escriptura original a l'arxiu del monestir, arm. de Pontons, cal. 33, núm. 82.

179. 28 d'agost.

180. Aquest document és inèdit. S'hi refereix DOMINGO en les seves *Additiones* al *Compendium* de MALLOL, lib. II, cap. 4, on ubica el document original a l'arxiu de Santes Creus, arm. de Pontons, cal. 33, núm. 84, bé que datant-lo l'any 1199 en lloc del 1198.

181. 16 d'agost.

Sigñum Berengarii de Monte Acuto, qui hoc facio et firmo. Sñnum Elicsendis, uxoris eius, qui hec laudo et firmo. Sñnum Eymerici fabri. Sñnum Guillermi de Sancta Perpetua, testium, Ffrater Berengarius de Artes hoc scripsit die et anno quo supra †.¹⁸²

[f. 28^r]

Per tots los títols demunt dits e concessions se pot clara|ment veure e comprendre com tots los drets e rendes que's paguen en la dita quadra de Valldossera, tots són del dit monestir de Santes Creus, que neguna altra persona no'y pren res, ni poch ni molt, de neguna renda ni de negun dret, ni en blats ni en diners ni en neguna altra cosa, exceptat la miga promeya de la dita quadra de tots blats, lo qual per lo reverent abbat e covent del dit Monestir és stada consentida al rector o curat de la església major e parroquial de Montagut, per causa del vassall qui habite en la dita quadra de Valldossera, qui és parroquià de la dita església, e de necessitat ha haver los sacraments de santa Mare Església de la dita església parroquial de Montagut, e açò fou fet e consentit al dit rector la hora que dit Monestir stablí la dita quadra, ab la casa e cases que allí són a dos pagesos, e après no'y ha stat sinó hun pagès, que abans que dits pagesos hi stiguessen, qui eren vassalls del dit Monestir, e lo qui vuy sta en dita quadra, és vassall del dit Monestir, si se n'anave e la dita quadra tornave al Monestir, que allí tengués conreu e família en la dita casa, lo Monestir no pagarie ni mitga ni gens de promeya al dit rector, que tota éntegrament serie del dit Monestir, que ja lo dit Monestir no pagave promeya neguna al dit rector, com lo Monestir ho conreave abans quan fes stabliment a negun pagès.

Item, com lo dit Monestir tengués en aquell temps grans conreus en diversos lochs, dins lo archabisbat de Terragona, ço és: a la grange del Codony, a la quadra de Valldossera, e a la granga de Fonts Caldes, e en tots los olivars que són davant lo monestir Gayà avall fins al terme de Vilaredona, que tots aquests olivars se nomenaven lo camp de Vilaredona en lo temps antich, och encare tengués gran conreu a Montornès, après que hagueren comprat lo dit terme de Montornès, lo qual terme en temps passat se nomenave Puygperdiguer. E en l'any .M.C.LXXIII. la Seu de Terragona, ço és, lo senyor archabisbe, qui lavòs se nomenave en Guillem, e los canonges de la dita Seu, qui feyen demanda | en los dits conreus per les delmes e promeyes, bonament e ab caritat se concordaren segons se mostre en la carta de la dita concòrdia que lavòs fou feta entre les dites parts, la qual carta de concòrdia ja dalt en lo present libre és registrada. Emperò quinze anys après de la dita concòrdia e lo dit archabisbe en Guillem fou passat de la vida present. E lo dit Monestir havie adquisides en lo dit temps altres coses, ço és: Fonts Caldes, e Montornès, e altres lochs que no són nomenats en la dita concòrdia. Succhint en la dita Seu de Terragona hun altre archabisbe nomenat en Berenguer,¹⁸³ ab lo capítol dels canonges de la dita seu, volents-

[f. 28^v]

182. Aquest document és inèdit.

183. Berenguer de Vilademuls.

se haver amigablement ab lo dit Monestir sobre los dits delmes e promeyes dels lochs que après havie atquirits, intuitu pietatis feren altra concòrdia ab lo dit Monestir, e primerament confirmaren la primera concòrdia per la grange del Codony, e per la dita quadra de Valldossera, e après han feta bona gràcia dels altres lochs, segons se mostre en la carta que lavòs se'n féu de confirmació e de concòrdia, partida per a. b. c. e sotsignada per lo dit archabisbe en Berenguer e per don abbat del dit monestir e per tots los canonges de la Seu, e per tots los monges qui eren en aquell temps. La tenor de la qual carta és la que's segueix:

Confirmació de la concòrdia feta entre la Seu de Terragona e lo dit Monestir sobre los delmes e primícies de Valldossera e de Fonts Caldes e de altres lochs.

In Christi nomine. Sit notum cunctis quod contencio erat inter ecclesiam Terrachonensem et monasterium de Sanctis Crucibus super decimarum prestatione de locis subscriptis. Tandem Dominus Berengarius,¹⁸⁴ terrachonensis archiepiscopus, et conventus eiusdem ecclesie, considerata devocione simul et religione monasterii supradicti, divini amoris intuitu, concesserunt eidem monasterio donum sive concessionem illam quam ei fecerat Terrachonensis archiepiscopus et ecclesia in territorio Terrachone in termino Coctani, apud sanctum Iohannem de Concilio, et apud Casam Rotundam. Ita quidem | ut idem monasterium non levata tritura solvat in perpetuum integre duodecimam partem panis et vini et olei quod inde provenerit Terrachonensi ecclesie, et archiepiscopo, excepto uno ferraginali¹⁸⁵ in quo¹⁸⁶ possit seminari unum sexterium¹⁸⁷ ordei de quo nichil prestat monasterium. Laudant etiam et concedunt sub eodem pacto et condicione eidem monasterio omnes laborationes quas faciet apud sanctum Petrum de Gaiano, et apud Fontes Calidos, quantum continetur a Via Captivaria superius et a podio de Capdel, usque ad terminum mansi Petri Bordell et Petri Cerdan, sicut terminatum est super ipsum mansum, sicut continuatur serra a Rocha Vulturaria usque ad caput superius Cumbe Crasse, et sicut inde descenditur vergentibus aquis ad Fontes Calidos per medium predicti podii de Cabdel usque ad iamdictam Viam Captivariam. Concedunt quoque Terrachonensis archiepiscopus et ecclesia monasterio supradicto ut habeat unum ferraginale sufficiens ad quatuor quarterias ordei seminandas apud sanctum Petrum de Gaiano, et alterum farreginale eiusdem quantitatis ad Fontes Calidos, de quibus nichil prestat. Preterea concedunt eidem monasterio omnes decimas et primicias laboracionum quas facit et faciet apud Villam Rotundam, sicut verguntur aque versus Gaianum usque ad speluncham que est ante monasterium, adiuncta comba illa que vocatur Comba de Guasch,¹⁸⁸ sub eadem condicione sicut aque verguntur in illam longe lateque. Et, ut questio nulla remaneat, concedunt eidem monasterio primicias omnium laboracionum de Coctano, et de Villa rotunda, et de Comba de Guasch,¹⁸⁹ et sancti Petri de Gaia-

[f. 29r]

184. Berenguer de Vilademuls

185. *Farragenali*: UDINA.

186. *Que*: UDINA, p. 309.

187. *Sexterium*: UDINA.

188. *Gasch*: UDINA.

189. *Gasch*: UDINA.

no, et de Fontibus Calidis in perpetuum. Monasterio vero de Sanctis Crucibus, propter huiusmodi beneficium et munificenciam, concedit Terrachonensi archiepiscopo et ecclesie medietatem integram de illis tribus partibus decimarum quas adquisierat a laicis apud Conil et medietatem de reliqua parte earundem decimarum que adquirenda est, ita quidem ut in acquirendo eam sit communis expensa a quocumque adquiratur. Similiter, de tribus partibus reliquis si certa querela exorta fuerit, unde facienda sit expensa de comuni, fiat. Preterea remittit monasterium Terrachonensi archiepiscopo .c. aureos quos exhigebat ab eo, quos mutuo accepit Guillermus de Turre Rubea Terrachonensis archiepiscopus et promittit quod umquam de cetero ampliet honores suos in territorio Terrachone pertinente ad dominium ecclesie neque adquirat decimas vel primicias a laicis, nisi de propriis laboribus in episcopatu Terrachonensi, sine consensu archiepiscopi et generalis capituli Terrachonensis ecclesie. Retentis tum decimis illis et primiciis quod hucusque | adquisivit, vel in antea adquirere poterit¹⁹¹ a podio de Cabdel usque Hulmellam, videlicet, in Comba Sanctii et in ceteris omnibus que iuris eorum sunt in termino eiusdem castri, et a monasterio superius usque ad montem Petrarie, et in Valle Ursaria, et in grangia sua de Monte tornès. Actum est hoc tercio kalendas augusti¹⁹² anno .m^o.CLXXXVIII. Dominice Incarnationis. † Berengarius, Terrachonensis archiepiscopus. Ego Raymundus, Terrachonensis¹⁹³ ecclesie prepositus. Sig†num Ugonis, abbatis. Sig†num Petri, prioris. Sig†num Arnaldi, subprioris. Signum. Signum Johannis, Terrachonensis ecclesie camerarius. Hoc Raymundus ego signo precentor corde benigno. † Sig†num Raymundi, presbiteri et canonici. Sig†num Guillermi de Modeliano. Sig†num Raymundi de Linars, presbiteri et canonici. Ego Iohannes, Dertose presbiter. Sig†num Guillermi de Bolestar. Sig†num Petri Carnisser, presbiteri et canonici. Ego Raymundus de Barberano. †. Sig†num Guillermi. Sig†num Andree, cantoris. Sig†num Iohannis de Sancta Digna. Sig†num Bernardi, cellerarii. Sig†num Bernardi Raymundi. Sig†num Bernardi, sacerdotis et sacriste. † S. Signum Petri de Fuxo. Poncius de Bolonia †. Sig†num Berengarii de Vico. Sig†num Petri de Algoria. Ego Petrus de Terrachona, Tarrachone notarius, hoc scripsi et suprascripsi in linea .III. et rasi et emedavi et suprascripsi in linea .XIII. die et anno † prefixo.¹⁹⁴

Ab aquesta carta de confirmació e ab aquella altra carta demunt posada de concessió, totes fetes al monestir de Santes Creus per los archabisbes de Terragona e per lo Capítol e canonges de la Seu, qui eren en aquell temps de bona concòrdia dels delmes e promeyes que demanaven dels conreus que dit Monestir tenie en alguns lochs en dites cartes nomenats, qui són en lo territori de Terragona, entre los quals és nomenada en cascuna de les dites cartes la quadra e grange de Valldossera, e ja en aquell temps ere feta e hedificada la església o capella de santa Maria en la dita quadra, e ja la possehie lo dit monestir de Santes Creus, segons se pot clarament veure e conèxer per los títols demunt dits, e los religiosos qui staven en la dita

190. *Ad eo*: UDINA.191. *Potuerit*: UDINA.

192. 30 de juliol.

193. *Terraconense*: UDINA.

194. Han publicat aquesta concòrdia MORERA, ap. XXXIV, i UDINA, 309.

grange serviren la dita capella dient-hi misses e altres officis. E per ço los dits archabisbes, | ni canonges de la Seu de Tarragona, los quals no ignoraven la dita capella o església ésser allà hon ara sta, si dret algú tenguessen en aquella, axí com feren demanda en los delmes e promeyes de la dita quadra, per lo semblant agueren feta demanda en la dita església, emperò com veheren que ere del dit Monestir, per la exemció que té tota la religió de Cistells e tots los monestirs e capelles, que no són de neguna jurisdicció de bisbes, ni de archabisbes, ni lavòs, ni may despuys han fet demanda ni empatx en dita capella per cosa neguna.

[f. 30^r]

Item, com lo demunt dit noble mossèn Guerau Alamany, qui ere senyor de Querol e de Montagut, e en sa vida per la devoció que tenie al dit monestir de Santes Creus avie molt ajudat en les obres del dit Monestir, ampliant lo terme e confirmant la grange de Valldossera, e molts altres beneficis que avie fets e en tot avien fermat los fills, axí com en les demunt dites cartes se pot veure, emperò après que lo dit mossèn Guerau Alamany fou passat de la vida present e succehí en tota la sua herència lo noble mossèn Ramon Alamany, fill seu, lo qual fou molt virtuós cavaller e molt noble en tots sos fets, los dits abbat e covent del dit Monestir suplicaren humilment al dit noble mossèn Ramon Alamany volgués confirmar la donació e venda que lo dit son pare avie feta al dit Monestir de la quadra e grange de Valldossera, ab tots sos drets e pertinències, e ell fou molt content, he'n féu una carta de confirmació. La qual és de la tenor següent:

Confirmació feta al Monestir per lo noble mossèn Ramon Alamany, de la donació e venda feta per son pare, mossèn Guerau Alamany, de la quadra de Valldossera.

In Dei nomine. Notum sit cunctis audientibus quod ego Raymundus Alamannus, per me et per omnes successores meos, bona fide et sine dolo, pro salute anime mee et | Parentum meorum, laudo, concedo et confirmo et difinio sine omni retentu, Domino Deo et beate Marie et tibi Bernardo Abbati monasterii de Sanctis Crucibus et fratribus eiusdem loci presentibus atque futuris, silicet, totam illam vendicionem vel donacionem quam meus pater Geraldus Alamannus fecit monasterio de Sanctis Crucibus, de illa turre de Valle Ursaria que est in termine Castri Montis Acuti, cum omnibus terminis et afrontationibus suis et cum omnibus pertinenciis que ei pertinent vel pertinere debent, integriter et sine diminutione, sic resonat in illo instrumento quod inde fecit predictus pater meus Geraldus Alamannus prefato monasterio de Sanctis Crucibus, et sicut melius potest dici vel intelligi ad utilitatem et profectum iam dicti monasterii de Sanctis Crucibus, sine ullo malo ingenio et sine omni fraude. Et est sciendum quod propter hanc laudacionem, difinicionem et confirmacionem quam vobis facio, dedistis mihi de bonis monasterii, vos iamdicti fratres de Sanctis Crucibus, centum sexaginta solidos Barchinonenses. Actum est hoc .vi. kalendas iulii¹⁹⁵ anno Domini .m^o.cc^o.i. Sig^onum Raymundi Alamanni, qui hoc laudo et firmo, testesque firmare

[f. 30^v]

rogo. Sigñum Bernardi de Anguera. Sigñum Bertrandi de sancto Petro. Sigñum Guillermi de Lemovicis, qui hoc scripsit die et anno quo supra.¹⁹⁶

Aquest notable senyor mossèn Ramon Alamany, axí com ere noble de linatge, axí ere noble en actes de cavalleria e molt més noble en virtuts e en actes plasents a nostre Senyor. E si son pare, lo noble mossèn Guerau Alamany, tenie tant com visqué molta devoció en lo dit monestir de Santes Creus, lo dit son fill mossèn Ramon Alamany tengué molt més major devoció al dit Monestir, mostrant-ho per effecte de moltes donacions fetes al dit Monestir, segons se mostre en los títols e cartes per ell fetes, de les quals donacions no-m cur¹⁹⁷ per ara narrar e esplicar-les totes sinó les pus principals, que són aquestes, ço és: que lo dit noble senyor mossèn Ramon Alamany en sa vida hedificà dins lo dit Monestir l'espital que sta en lo pati del dit Monestir, ab la capella que allí és de Sant Pere, en lo qual espital fossen recullits los pobres de Jesu Christ qui vendrien en dit monestir.

[f. 31^r]

E com fou acabat de obrar lo dit espital, lo qual avie fet ab ses pròpies despeses, donà al dit Monestir lo loch del Pont d'Armentera e lo loch dels Gayans, ab tots los térmens e ab totes les rendes e drets que ell hi havie, volent que les dites rendes servissen a ornament e sosteniment de les coses necessàries al dit espital e a sustentació dels pobres que allí arribarien, a coneguda e ordenació del reverent abbat e covent del dit Monestir. Més ha volgut e ordenat lo dit noble: que en la dita capella per ell feta en dit espital cascuna setmana fos dita una missa en la qual sie pregat per ell e per la sua ànima e de sos parents e de tots los feels defunts. E en son darrer testament, lo qual fou fet ell stant sà e bo ab bona memòria, elegí la sua sepultura a la porta del dit espital, e aquí jau lo seu cos en aquella gran tomba hon sta figurada e obrada de pedra la figura de la sua noble persona, ab ses armes com a cavaller,¹⁹⁸ segons totes aquestes coses són continuades en lo testament per ell fet a .XVIII. de les kalendes de juliol¹⁹⁹ del any .M.CC.XXVIII., lo qual testament és en lo archiu del dit Monestir.

Lo dit noble mossèn Ramon Alamany no's nomenave de Cervelló, sinó sols Ramon Alamany, qui ere senyor de Querol e de Montagut, que los senyors de Querol tots eren Alamanys, e après mesclaren-se per matrimonis ab los senyors de la baronia de Vila de Mager o de la Lacuna, qui són principals Cervellons, e axí prengueren nom de Cervelló. Emperò mentre tengueren lo primer nom de Alamanys feyen senyal o les armes de ala. E per aquesta rahó lo dit mossèn Alamany, per la grandíssima devoció que

196. Aquest document és inèdit.

197. *No-m cur* 'no tinc el propòsit, no m'escau, no em lleu o no em vaga'.

198. L'hospital de Sant Pere dels Pobres, edificat per Ramon Alamany, avui ha desaparegut, i allà on era foren bastides les cases situades al davant del parament de la nau occidental del claustre. El seu enterrament fou traslladat conjuntament amb altres dins l'esmentat claustre i és el primer a mà dreta d'entrant, en una fornícula de la nau de migdia.

199. 14 de juny.

tenie en lo dit Monestir com a christianíssim, no sols volgué dexar memòria sua en lo dit Monestir en lo que dalt és ja dit, ço és, heretant aquell de béns temporals, mes encare en béns spirituals, donant e heretant la església del dit Monestir perpetualment a servey de nostre senyor Déus e dels gloriosos sants hun bell e marvellós reliquiari de argent, molt singularment obrat, lo qual se nomene reliquiari de santa Bàrbara, lo qual és de | gran forma e de gran pes, e dins aquest reliquiari és hun gran os que's diu la ansa del coll de santa Bàrbara; més, hi ha un caxal de sant Pere apòstol, e altre caxal de sant Andreu, e lo dit de sant Johan elemosinari, qui fou patriarcha de Alexandria; e en lo peu del dit reliquiari són les armes del dit mossèn Ramon Alamany, que és ala. Més avant ha donat lo dit mossèn Ramon a la església del dit Monestir dues grans taules cubertes de argent blanch, en la una de les quals és la salutació, com lo àngel sant Gabriel saludà la verge Maria, e en la altra post d'argent és la figura del Crucifix, e a la una part del dit Crucifix és la imatge de la verge Maria e a la altra part és la imatge de sant Johan, e tot és de argent, e als cantons de les dites dues taules són les dites sues armes de ala. E tot açò fou donat per lo dit mossèn Ramon Alamany en sa vida al dit Monestir. E per quant és cert que nostre senyor Déu molt liberament remunera a cascú lo bé que fa o en aquest món o en l'altre, és de creure que al dit mossèn Ramon Alamany, vista la sua tanta virtut e devoció que sempre tengué en monestirs e espitals e coses pies, nostre senyor Déus lo volgué remunerar en la vida present, que li donà molta prosperitat, e li donà la sua benedicció, que hagué molts fills e moltes filles, e tots foren ben col·locats e heretats en aquest món, e après, complits benaventuradament sos dies, lo acullir en la glòria de paradís en companyia dels gloriosos àngels e sants de paradís in secula seculorum. Amen.

[f. 31v]

E no sols lo dit mossèn Ramon Alamany, per la devoció que tenie al dit Monestir, féu an aquell los dits beneficis, mas encara la noble sa muller qui's nomenave dona Guerava, que ere filla del noble mossèn Ramon de Cervera, per la gran devoció que tenie al dit Monestir, en remissió de sos pecats e del dit son marit e de tots sos parents, en son darrer testament dexà al dit monestir lo loch e castell de Ramonet, ab tots sos drets e pertinències, axí | com ella ho tenie e possehie, car lo dit mossèn Ramon Alamany, qui ere son marit e morí primer que no ella, en son testament avie dexat a la dita sa muller lo dit castell e loch de Ramonet en franch alou e a totes ses voluntats, e ella en son testament lo dexà al dit Monestir axí com dit és, lo qual testament fou fet.^{199b}

[f. 32r]

Dequí avant, obtengudes per lo present Monestir tots los títols e concessions demunt dites, axí com dalt sta tot largament continuat, en temps

199b. Ací sembla que el text quedí interromput. Encara que reprès per la mateixa mà de fra Joan Salvador, la transició i el temps passat són evidents pel divers traç de l'escriptura, de perfil més gruixut i calligrafia més folgada.

del illustríssimo senyor rey en Jaume segon, de gloriosa recordació, rey de Aragó, qui per la grandíssima devoció que tenie an aquest monestir de Santes Creus féu molts beneficis e gràcies an aquell, e ací elegí la sua sepultura, ensemps ab la excellentíssima regina la senyora dona Blanca, muller sua, lo reverent frare Bonanat, qui en aquell temps ere abbat del present Monestir, ab lo covent, obtengueren del dit rey en Jaume hun meravellós privilegi, ab lo qual lo dit senyor rey ha confirmat al dit Monestir tots los altres privilegis, libertats e gràcies atorgades al dit monestir per sos predecessors reys de Aragó, de bona memòria, fins en aquella jornada; och encare en lo matex privilegi ha fetes e donades moltes altres gràcies e prerrogatives al dit Monestir e als vassalls de aquell, segons en lo dit privilegi clarament se mostre, ab son segell de plom pendent, lo qual privilegi per ésser molt gran e per esquivar prolixitat sols sta ací insertada la meytat del dit privilegi, lo que fa més al propòsit del present libre. La qual és de la tenor següent:

Trellat de la meytat de privilegi del senyor rey en Jaume, qui jau en lo present monestir, per la jurisdicció dels lochs.

[f. 32^v]

Unde nos Iacobus, Dei gratia Rex predictus, supplicationi abbatis et conventus predictorum, benigniter annuentes, attendentes, piam devocionem quam felicis recordacionis predecessores nostri erga predictum monasterium habuerunt, volentes eorum vestigiis inherere ach ipsum monasterium, abbatem et conventum eiusdem uberiori gratia prosequi, et favore gratis et ex certa scientia per nos et heredes ach successores nostros laudamus, approbamus, confirmamus ach eciam concedimus de gracia speciali vobis venerabili Bonnato, abbati et conventui seu fratribus presentibus et futuris monasterii Sanctarum Crucum, predicta; et eidem monasterio in perpetuum omnia predicta privilegia et contenta in eis franquitates, immunitates, donaciones, concessiones, largiciones, beneficia et alias gratias quaslibet; et eciam cartas et alia privilegia quacumque dictum monasterium habet a predecessoribus nostris, prout in eis melius et plenius continentur, suplentes ex certa scientia in cumulum maioris gracie et favoris ex plenitudine Regie potestatis eodem defectum, si quis in predictis privilegiis vel eorum aliquo continetur. Et augmentates largitionibus nostre Regie munificencie privilegia et omnia alia et singula supradicta damus atque de novo concedimus vobis abbati et conventui monasterii supradictis et eidem monasterio in perpetuum, quod omnia castra, villas et cetera quecumque loca et bona infrascripta, mansiones, dominicaturas, censualia, possessiones ach grangias, que usque ad hec tempora quocumque acquisitionis titulo adquisita sunt et de cetero, dante domino acquirentur, in nostro dominio constituta, cum omnibus hominibus et feminis vestris habitantibus et habitaturis in castris et locis ach mansis atque villis dicti monasterii, habeatis et teneatis ach possideatis pro proprio libero et francho alodio, cum omni iurisdiccionem, monetatico, erbatico, terratico et quibuslibet iusticiis citra merum imperium; et sint eciam libera et immunia ab omni peyta et questia, hoste et cavalcata, et redemptionibus eorumdem et ab omni cena nostra et successorum nostrorum et quorumlibet officialium nostrorum constitutorum seu constituendorum, et ab omni lezda, pedagio, portatico, penso, mensuratico, et ab omni ser-

vicio atque subsidio et quibuslibet aliis pensionibus atque exhaccionibus regalibus, quocumque nomine censeantur. Videlicet, ipsum monasterium cum grangiis et omnibus iuribus terminis et pertinentiis suis. Item grangie del Codony, et de la Tallada, et de Xerta que est in termino Dertuse, et alia quecumque bona que habetis in civitate Dertuse et terminis eiusdem. Item castra de Pontons, de Ferran, de Montornés, de la Cecuyta, de Pugtinyós, de Montoliu, | de Agramuntell, de Vilagrasseta, de Uluga, de Altariba, de Montalbà, de Çaguardia, de la Servera et quinta pars castris Montis Brionis, de Ramonet, de Roqueta, de Figuerola, et de Sant Gallart. Item loca de Pont de Armentera, dels Gayans, de Fons Caldes, de Albareda, de ça Lacuna et quidquid habeatis in terminis Castelleti et Arbucii. Item mansi et possessiones de Pinyana, de Anchosa cum nemore, de ça Riambalda, de Valldossera, de Puigmoltó de Orpí, de ça Guillella, de Pradellvenents, de ces Colomines, e d'en Fonollar, e de Serraclara in termino Bagani. Item dominatura et possessiones de les Splugues de Francholí, de Passanant, de Forés, de Conill, de Anguera, de Çalmella, de ça Fulliola, de Timor in termino Montisalbi, de la Palarella, de Copons, de Veciana, de Montfalcho, de Bichfret, de Rubió, de Fontrubia. Item censualia de Falcet, de Tiviça, de ças Piles, de Tamarit, de Vallmoll, de Altafulla, de Forés, fabrice Terracie, furni de Regali, de Miralpeç. Item hospicia Gerunde et censualia que habetis in eadem civitate, et omnibus que pertinent ad idem hospicium que sunt in terminis eiusdem civitatis; de Prohençana, de Cerdanyola, de Sant Marçal, de Sant Menat, de Caldes, de Martorell, Villefranche cum universis bonis et iuribus que habetis in toto Penitensi. Terrachone, Montisalbi, domos et censualia et alia bona et iura que ibi habetis; Cervaria, cum suis censualibus, furnis et molendinis et aliis bonis universis que habetis in toto termino eiusdem; Tarrege et pertinentiis suis, cum terris, vineis, censualibus, aliisque possessionibus et iuribus universis. Hanc autem laudacionem, approbationem, confirmacionem et concessionem facimus vobis Abbati et conventui monasterii predicti et eidem monasterio in perpetuum, sicut melius dici et intelligi potest, ad vestrum vestrorumque salvamentum et bonum intellectum. Salvis tum dumtaxat et retentis nobis et nostris in perpetuum in omnibus hominibus et feminis, habitantibus et habitaturis in castris, villis et locis aliis dicti monasterii, mero impero tamen, atque bovatico. Excepto quod ille qui habitaverit in domibus quas dictum monasterium habet in Villafrancha, subtus ecclesiam beate Marie, in vico nuncupato Adalberts, sicut in instrumento donacionis a Guillermo Adalberti inde facto et confirmato per illustrissimum dominum Regem Petrum patrem nostrum laciis continetur, bovaticum nunquam solvat cum in privilegio per eundem illustrissimum dominum Regem Petrum factum dicto monasterio super confirmacione domorum predictarum emfrankavit domos predictas et omnem habitantem in eis cum uxore et filiis, uno scilicet post alium, qui tum in Villafrancha vel | termini eius non sit hereditatus ab omni bovatico et ab aliis pluribus, prout in dicto privilegio dicti domini Regis Petri, de quo superius fit mencio, in hoc presenti nostro privilegio laciis et plenius continetur. Mandantes procuratoribus, vicariis, baiulis, curiis, iusticiis et universis aliis officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, quod predicta omnia firma habeant et observent, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. Quicumque autem contra predicta, vel aliqua predictorum, ausus venire temptaverit iram et indignationem nostram, et penam mille aureorum, absque aliquo remedio sique noverit incursum dampno illato prius et plenarie restituto presenti privilegio nostro in suo

[f. 33^r][f. 33^v]

robores perpetuo duraturo. Datum Barcinone idus madii²⁰⁰ anno Domini .M^o. ducentesimo nonagesimo octavo. Signum † Iacobi, Dei gracia regis Aragonum, Maioricarum, Valencie et Murcia, comitisque Barchinone et Sancte Romane Ecclesie vexillarii, ammiranti et capitanei generalis. Testes sunt: Ermengaudus, comes Urgellensis. Raymundus Fulchonis, vicecomes Cardone. Petrus Corneli. Guillelmus de Angularia. Lupus Farrench de Luna. Signum † Petri Lupeti, scriptoris dicti domini Regis qui mandato eiusdem hec scribi fecit et clausit cum literis appositis in linea .XLV^a. ubi scribitur de Copons, loco, die et anno prefixis.²⁰¹

Ab aquest privilegi demunt dit clarament se pot conèixer quant era gran la devoció que aquest gloriós rey en Jaume, qui jau en lo present Monestir, tenie en dit Monestir que, ultra moltes altres gràcies, libertats, beneficis que en sa vida féu al dit Monestir, encare volgué donar e atorgar tant copiós e gran privilegi com és aquest demunt dit, donant franquesa al dit Monestir e a sos vassalls de tots drets reals, ço és, de tota peyta, questia, host e cavalcada, e redempció de aquella; e de tota cena pertanyent al senyor rey, ni a oficials seus, e de tota leuda, peatge, portatge, pes e mesura, e de tota ajuda e servici, e altres drets al dit senyor rey pertanyents; e totes aquestes gràcies e franqueses són atorgades al dit Monestir e vassalls seus per tots sos regnes, terres e senyoria del dit senyor rey de Aragó, axí per terra com per mar, e per tota ayga dolça.

[f. 34r]

Och no res menys en dit privilegi lo dit senyor rey ha donada jurisdicció al dit Monestir, lo que may avie tengut fins aquella jornada, volent que lo reverent abbat e covent del present monestir de Santes Creus tenguen e possehesquen en ferm franch alou e ab tota directa senyoria lo dit Monestir, ab tots los termes drets e pertinències; ab les granges, quadres, viles, castells, lochs e masos qualsevulle altres possessions ja haguts fins ací e de qui avant havadors. E més ha donada jurisdicció civil e criminal e mixta e totes justícies se pugen fer exercir per dit Monestir e per sos oficials en qualsevol persones, hòmens e fembres, habitants en dit Monestir e en tots los altres demunt nomenats, exceptat lo mer imperi, ço és, la suprema jurisdicció, que és lo cas de mort e mutilació de membres nobles, que s'à retenguda lo dit senyor rey a la corona real e als seus successors. E per

200. 15 de maig: és curiós el recompte que en el privilegi es fa de les propietats del Monestir, que permet de comparar-les amb les d'un segle i escaig més endarrera.

201. Aquest document és inèdit. És copiat als registres de la Reial Cancelleria, ACA, de Barcelona, reg. 196, fol. 256^v, on es pot veure sencer. Entre les seves subscripcions, cal considerar les del comte d'Urgell, del vescomte de Cardona i d'altres. En fa un suficient extracte al seu objecte el còdex de MALLOL, *Compendium*, fols. 91^v-92^v, i DOMINGO hi fa sovintejadades referències, principalment els esments i comentaris que li suggereix en el llibre III, i capítols 36, 37, 38, 43, 48 i 55; i ens comunica que l'original document reial era ubicat a l'arxiu del monestir, Arm. de Privilegis reials, cal. 67, sac 1, núm. 69. També, i al mateix arxiu del monestir, n'existien diverses còpies autoritzades, als mateixos armari i calaix, sota les signatures 13, 19, 23, 102 i 109, la qual cosa vol dir l'estima en què era tingut i els serveis que féu al Monestir. — Servint-se sempre dels esments de DOMINGO, en parlen SALAS, 104, i, copiant-lo o seguint-lo, GUITERT, 97; MARTINELL, 44, i CAPDEVILA I MIQUEL, *Santes Creus*, 26.

quant en dit privilegi, entre los altres lochs, granges, e quadres, és nomenada la grange e quadra de Valldossera, per ço és provat com lo dit Monestir té e possehex dita quadra en franch alou, e ab tota directa senyoria e drets de aquella, e ab jurisdicció civil e criminal e mixta, e ab tota justícia, exceptat lo mer imperi. Emperò après, per successió de temps, lo dit Monestir ha obtenguda la dita jurisdicció del mer imperi, axí com per avant se dirà en lo present libre, en la dita quadra de Valldossera.

La jurisdicció criminal e mixta, ço és, lo mixt imperi demunt nomenat, la qual té lo dit Monestir en tots los lochs seus, axí com dit és, per virtut del dit privilegi, se estén en açò, ço és, que per qualsevulle crims e nafres perpetrats en qualsevol lochs seus, pus que no sie cas o crim que meresque mort o mutilació del puny o del peu, qui són dits membres nobles, lo dit Monestir o sos oficials poden fer açotar, levar les orelles, posar en costell, bandejar, guiar, absoldre o punir en composició pecuniària, car tota composició pecuniària, per gran que sie, se pertany al senyor qui té en algun loch lo mixt imperi; e les altres coses o delictes demunt dits pertanyen al dit mixt imperi fins la mort o mutilació de membres.

Lo mer imperi, emperò, dels lochs del present Monestir, lo qual se havie retengut per a ell e els seus successors lo senyor rey en Jaume, axí com en lo seu privilegi demunt dit sta continuat, en temps del senyor rey en Pere terç, qui fou son nét del dit senyor rey en Jaume, vivint lo noble senyor mossèn Ramon Alamany de Cervelló, qui ere senyor de Querol e de Pinyana e de Montagut, ell comprà del dit senyor rey en Pere lo mer imperi e la suprema jurisdicció dels dits tres castells de Querol, de Pinyana e de Montagut, ab tots lurs térmens e quadres de aquells, que abans de aquesta compra lo dit senyor no tenie la dita jurisdicció alta o mer imperi en los dits castells ni térmens ni quadres de aquells. E de la dita compra, feta per dit senyor de Querol, se mostra per carta feta a .xxx. del mes de nohembre del ayn. M^o.CCC.LXIII.

[i. 34v]

E en la dita compra del mer imperi foren compreses aquelles dues quadres que lo dit Monestir té en lo dit terme de Montagut, ço és, la dita quadra de Valldossera e la quadra de la Riambalda, e per aquesta via aquell qui ere senyor de Querol e de Montagut tenie lo mer imperi e la suprema jurisdicció en les dues quadres del Monestir, e lo Monestir tenie tota l'altra jurisdicció citra merum imperium, axí com dit és. E axí s'és perseverat per lonch temps.

Aprés de tot açò, per successió de temps, regnant lo senyor rey don Johan, rey de Aragó, segon, sobrevengueren en aquesta terra del Principat de Cathalunya, per nostres pecats, grans turbacions de guerres que duraren més de deu anys, e tota Cathalunya ne restà destrohida per les dites guerres. E lavòs vivie lo noble mossèn Guerau Alamany de Cervelló e son fill don Martí Johan Alamany de Cervelló, qui eren senyors dels dits castells de Querol, de Pinyana e de Montagut. E per lurs grans necessitats, qui-ls sobrevengueren per causa de les dites guerres, veneren al dit monestir de

[f. 35^r] Santes Creus la dita jurisdicció suprema e mer imperi que tenien en les dites quadres de Valldossera e de la Rimbaldà, och encara en la carta mateixa veneren al dit Monestir aquella civada apellada de la guarda, que són .xxxx. quarteres que prenien cascun any, en lo loch del Pont d'Armentera e als Gayans e a Ramonet, e en dites quadres tots los altres | drets e jurisdicció que haguessen en tots los dits lochs, que de aquelles hores ençà lo senyor de Querol no ha res a fer, ne exercir, en neguns lochs ni quadres demunt dites, que tot és ara del dit monestir de Santes Creus, segons se mostren totes aquestes coses en la carta per los nobles pare e fill fermada e closa per lo discret en Vidal Barthomeu, notari de Vilafranca, feta a .xxii. del mes de octubre del any .m^o.cccc.lxxx.

E per tant, ab los títols demunt dits, és clarament vist e provat com lo dit Monestir ve a possehir la dita quadra de Valldossera ab tota senyoria e jurisdicció civil e criminal, alta e baxa, mer e mixt imperi, e neguna altra persona no y ha res a veure ni conèixer.

E puys havem començat de jurisdiccions criminals e de mer imperi, serà bo manifestar ací les jurisdiccions que lo dit Monestir ha hagudes e obtengudes en los lochs demunt dits, que vuy possehex no obstant lo dit privilegi del senyor rey en Jaume, e açò fos fet per successió de temps, e per la bona diligència que los reverents abbats del present Monestir ab lo covent han haguda en augmentar les regalies e preheminències del present monestir de Santes Creus, ab los illustríssimos reys de Aragó de gloriosa memòria qui han succehit en lo regne de Aragó.

[f. 35^v] E primerament, lo reverent abbat e covent del present monestir de Santes Creus han, tenen e possehexen lo dit Monestir ab tots sos térmens e granges, drets e pertinències de aquell, en ferm franch alou e ab tota directa senyoria e ab tota jurisdicció civil e criminal, alta e baxa, mer e mixt imperi, ensemps ab la grange de Ayguamúrcia, e de la Cabreria, e ab lo loch del Pont d'Armentera, e los Gayans, e Ramonet, e la Pedrera, e la grange de Fons Caldes; item en lo castell e terme de Pontons, ab ses quadres, e lo castell e terme de Montornès ab tots sos drets, e lo castell e terme de la Guàrdia dels Prats; e en lo castell e tér|mens de Conesa e de Çaladern; e en lo castell e terme de Turlanda; e en lo castell e térmens de Forès, ab lo loch del Fonoll e de Çavellà; e en lo castell e terme de la Sala; e en lo castell e terme de Montalbà; e en la granga e quadra de Anchosa; e en la quadra de la Rimbaldà; e en la demunt dita quadra de Valldossera. En tots aquests castells e lochs e granges e quadres, lo dit Monestir té tota jurisdicció civil e criminal, alta e baxa, mer e mixt imperi, ab tot son plen dret e exercici de aquella, segons se mostre plenament ab les cartes, títols e concessions fetes al dit monestir per los reys de Aragó passats, de gloriosa recordació, de cascun loch e castell demunt dits, de diversos kalendaris, e per tots aquells prínceps e cavallers qui en dites jurisdiccions tenien alguna part, los quals títols e cartes són en l'arxiu del present Monestir.

Tots los altres castells e lochs e granges e quadres e masos, hon se vulle

sien, exceptats los demunt prop nomenats, tots los té e possehex lo dit Monestir en franch alou e ab directa senyoria e ab totes justícies e ab tota jurisdicció civil e criminal e mixt imperi, tot citra merum imperium, segons la concessió e privilegi demunt dit del senyor rey en Jaume, qui jau en lo present monestir de Santes Creus.

Com fou plasant a nostre senyor Déus donar remey en aquesta terra de Cathalunya e relevar aquella de les grans turbacions e tribulacions de les guerres que havien ja durat més de deu anys, e la ciutat de Barchinona e tota la terra fou reduïda a la obediència de son rey vertader e natural, lo senyor rey don Johan segon, e tot stave en pacífica pau, la qual reducció e pacificació, per voluntat de nostre senyor Déus, fou fet en l'any .m.cccc. lxxii., molts lochs, viles, térmens, masos e altres poblacions restaren molt destruïts, e molts staven despoblats per causa de les dites guerres, entre los quals lo terme de Montagut, per ésser tot masies, restà molt despoblat | e herm, que no'y staven sinó quatre o cinch pagesos, que los altres pagesos qui solien star en lo dit terme, per salvar les sues persones e los pochos béns que tenien en lo principi de les dites guerres, que comensaren en l'any .m^o.cccc.lxxii., se'n anaren del dit terme de Montagut, dexant lurs cases, les quals en tant temps de deu anys que no'y stava negú algunes se endorrocaren. Per què los qui hi solien habitar, los huns se'n anaren star a Vilafrancha, altres a Valls, altres a Terragona, altres en altres parts e lochs poblats e ben murats, pus que en Montagut no s'i podien salvar; que, com foren passades les dites guerres, no'ls delitave tornar en lurs cases de Montagut; tant ere tot herm, despoblat e enderroquat, que no'ls feye goyg, pus que staven en los lochs ja nomenats. Emperò axí perdut e despoblat lo dit terme de Montagut, mossèn Gaspar Maymó, cavaller domiciliat en la ciutat de Barchinona, trobant-se en aquell temps algun tant potent en pecúnia, e desijant esmerçar aquella en alguna bona propietat, sabent que lo dit terme de Montagut stave de gran antiquitat carregat de molts deutes e de censals, los quals lo noble mossèn Ramon Alamaný de Cervelló, qui fou senyor de Querol e de Montagut, e altres Cervellons predecessors e successors seus, en diverses vegades e en diversos temps e anys avien manlevats e carregats, obligants-hi totes lurs rendes hon se vulla fossen, e assenyalamment les rendes del dit terme de Montagut, ab les fermes e obligacions de tots los vassalls qui en aquell temps staven poblats en dit Montagut, hon havie més de quaranta fochs, lo dit mossèn Gaspar Maymó desliverà en si matex comprar alguns censals dels sobredits, avenint-se ab alguns creadors²⁰² que tenien sos crèdits sobre dit Montagut, dels quals eren mal pagats en les pensions que solien rebre abans de les dites guerres, e trobà alguns dels dits creadors qui foren de bon acort ab ell, e, haguts en ses mans los dits crèdits, féu-se creador major en lo dit terme de Montagut, e après féu procès de execució | per los dits crèdits en la cort del Veguer de Vilafrancha, en forma e manera que,

[f. 36^r][f. 36^v]

202. *Creadors* 'creditors, persones a les quals hom deu diners'.

per sentència donada en la dita cort, lo dit terme de Montagut fou liurat al dit mossèn Gaspar Maymó, e ell prengué possessió del dit terme e prengué los homenatges de aquells pochos vassalls qui en dit terme habitaven. Açò fou l'any .M.CCCC.LXX.²⁰³

Vengut lo dit terme de Montagut en mans e poder del sobredit mossèn Gaspar Maymó, cavaller, per star ell domiciliat en la ciutat de Barchinona, axí com dit és, e stave molt luny e apartat del dit Montagut, moltes e diverses vegades sollicità e ab gran importunitat pregave lo reverent abbat del present Monestir e lo covent de aquell que li comprassen lo dit Montagut, per què ere molt propinque del dit Monestir e star en mig del terme del Monestir e del terme de Pontons, e per tenir ja lo Monestir en lo dit terme de Montagut les dues quadres damunt dites, ço és, la quadra de Valldossera e la quadra de la Riambalda. E los dits abbat e covent no'y paraven gens orella a les sues paraules, perquè no tenien gana de comprar lo dit terme per moltes rahons, les quals serien largues de recitar ací. Finalment, tanta fou la importunitat del dit mossèn Gaspar Maymó e los prechs e rahons de algunes persones terceres qui manejava aquest negoci per part del dit mossèn Maymó, e sabuda la voluntat e intenció dels nobles mossèn Guerau Alamany de Cervelló e de son fill don Martí Johan Alamany de Cervelló, qui eren stats senyors del dit terme de Montagut e eren stats despossehits de aquell per la dita sentència donada per causa del procés dels creadors en la cort del Veguer de Vilafrancha, per què no pensassen que lo Monestir hagués molt desig ni voluntat ells perdessen lo dit terme e fossen privats de aquell, per tostemps digueren al dit reverent abbat que, puys ells havien perdre Montagut, més amaven que vengués en mans e poder del dit Monestir que de altra persona, que més serveys e beneficis speraven del dit Monestir que de altres persones, per la bona devoció que ells e los seus havien tenguda al dit Monestir, los quals | tenien ací lurs sepultures, e havien dotat e donat an aquell en temps passat grans donacions e beneficis. E en aquesta manera lo dit reverent abbat del present Monestir, apellat frare Pere de

[f. 37r]

203. Aquest despullament que es féu tan considerable en els béns materials dels Alamany de Cervelló no fou suficient a eixugar les seves necessitats, perquè ja ha dit abans fra Salvador que deu anys més tard, el 1480, els mateixos senyors, per necessitat, vengueren al Monestir llur jurisdicció sobre diversos llocs. Sembla evident que en aquest despullament l'esmentat senyor Gaspar Maymó no emprà un procediment massa net per a abocar-se sobre els Alamany de Cervelló, ja de temps atrapats econòmicament i ara depauperats a causa de diverses contrarietats i conseqüències de la guerra civil, entre les quals causes cal considerar la seva adhesió a la que defensava l'enèrgic bisbe de Vic Cosme de Montserrat. Ens fa l'efecte que Maymó fou un home de la situació de la postguerra, adulador del rei Joan II, el vencedor, i que, abusivament, victimà, amb beneplàcit dels elements addictes al nou estat de coses, els nobles Alamany de Cervelló, que, per llur adhesió a la causa catalana, havien caigut en desgràcia. Els procediments d'aquella segona meitat del segle xv podrien haver servit de patró, corregits i acrescuts, a les represàlies que en altres cruïlles adverses de la història de Catalunya han estat emprades amb els nous refinaments de tortura moral i material que cada circumstància ha comportat.

Mendoça e lo covent foren contents comprar lo dit terme de Montagut del dit mossèn Gaspar Maymó; e açò fou en l'any .M.CCCC.LXXXVIII. E ha costat lo dit Montagut al monestir de Santes Creus, de prima compra, trenta-sis milia sous barchinonesos.

E en lo dit any lo dit reverent Abbat prengué la possessió de Montagut, e prengué los homenatges de aquells pochs vassalls qui lavòs habitaven, e de tot se feren actes fermats per cascuna part en poder del discret n'Esteve Malet, notari habitant en Barchinona. E noresmenys han fermat en la dita compra, feta per dit Monestir, los dits nobles mossèn Guerau Alamany de Cervelló e son fill don Martí Johan Alamany de Cervelló, ab la senyora sa muller dona Magdalena de Cervelló e de Castre, la qual ha fermat en tot açò com a muller del dit don Martí Johan e com a curadora e tudora de son fill, qui ere infant petit, don Felip Alamany de Cervelló, qui tots eren presents en lo dit terme de Montagut com se feren los dits actes en poder del dit notari. E més avant lo dit reverent Abbat per part sua e de tot lo covent, prometé als dits nobles de Cervelló, per què coneguessen que lo Monestir no tenie gran cupiditat de possehir Montagut contra lur voluntat, que si dins tres anys primer vinents e contínuament següents haurien forma e disposició de pagar la dita quantitat del preu de aquesta compra de Montagut, lo dit reverent Abbat e covent serien contents tornar-los lo dit terme de Montagut ab tot sos drets, axí com l'havien comprat; e si los dits tres anys passaven que no paguessen de lurs propis diners la dita quantitat, que d'aquí avant la dita venda fos perpètua al dit Monestir. E de aquell temps ençà, ço és, del dit any .M.CCCC.LXXXVIII., aquest monestir de Santes Creus té e possehex lo dit castell de Montagut ab tots sos térmens e pertinències, e ab tots los delmes e censos e altres drets, e ab los | vassalls, hòmens o fembres, en lo dit terme habitants e ab tota directa senyoria e drets pertanyents an aquella, e ab tota juridicció civil e criminal, alta e baixa, mer e mixt imperi, e ab tots aquells drets que los dits Cervellons ho tenien e possehien.

[f. 37v]

E per tant pot cascú bé creure, e és cert, que si per les dites turbacions de les guerres demunt dites lo dit terme de Montagut estigué molt despoblat e perdut, per lo sanblant la dita capella de Santa Maria de Valldossera fou deserta e desabitada per tot lo dit temps, que no s'i deye missa ni offici negú, ans stave tanquada, que vingué quasi a enderroquar-se, fins que les dites guerres cessaren. E per quant abans de les dites guerras hun gran temps durà que ere servida la dita capella per algun capellà e prevere qui deye allí misses e rebie la pocha renda que dita capella té, segons per avant en lo present libre se'n farà menció, e stave en la casa de la abbadia de la dita capella, pus que lo bon temps de repòs fou aconseguít, de continent hi vengué star hun capellà nomenat mossèn Johan Çapera, per dir allí misses e fer la servitut acustumada en dita capella, e aquest capellà no y visqué molt temps, e morí. Enaprés, a prechs dels hòmens de Montagut, stigué per servir dita capella hun altre capellà gascó, apellat mossèn Arnau del Camp-

gran.²⁰⁴ E per ésser ell gascó e de terra estranya, alguns del dit terme, no prou contents del dit capellà, treballaren en foragitar-lo del servici de la dita capella; e perquè millor ho poguessen aconseguir, anaren a Terragona e parlaren ab lo procurador fiscal del senyor Archabisbe de Terragona, apellat mossèn Anthoni Sans, rector dels Garidells, dient-li que si ell treballave ab lo senyor Archabisbe en fer-se collar²⁰⁵ la capellania de la dita capella de Valldossera, pendrie la renda e lansarie lo dit capellà gascó de aquella. E per aquesta informació lo dit fiscal, crehent que fàcilment ell podie aconseguir lo dit benefici de Valldossera, demanà en gràcia al dit Archabisbe que li collàs la dita capellania e benefici de Valldossera. E lo dit senyor Archabisbe de Terragona, per star dita capella dins los límits de son archabisbat, crehent que ell podie donar e collar lo dit benefici, no'n hagué gran treball, ans fou molt content atorgar al dit fiscal lo que demanave, e manà ésser feta collació del dit benefici ab tots sos drets al dit mossèn Anthoni Sans, procurador fiscal seu. La qual collació e procehiment fet per lo dit senyor archabisbe qui's nomenave don Gonçalbo d'Arèdia,²⁰⁶ com fou vengut a notícia del dit reverent abbat e covent del present Monestir, vehents que per aquexa via lo Monestir del tot perdre la dita capella e los drets e preheminiències de aquella, e que per aquesta vegada se comensave introduir en dita capella lo que may fou fet, de continent trameteren a Terragona hun religiós ab les cartes e títols demunt dits, com lo dit Monestir ha possehit e comprada la dita capella ab tota la quadra, e los privilegis dels papes qui avien confirmat al dit Monestir la grange o quadra de Valldossera ab ses pertinències de la dita capella, axí com dalt són continuats los dits actes, per mostrar-ho tot al dit senyor Archabisbe e a sos oficials e ministres, com tal collació no s'ere poguda fer, ni podia sortir son effecte, en tant gran perjudici e dany del dit Monestir.

E per ço, vists e regoneguts tots los dits actes e privilegis e la antiquíssima e pacífica possessió que dit Monestir té de la dita església de Valldossera, e bona justícia, lo dit senyor Archabisbe fou content revocar dita collació feta al dit fiscal, e sobre açò l'official de la Seu de Terragona declarà sentència, dient que tot lo dret ere del dit Monestir e lo dit Archabisbe no'y té res a fer en esta capella. La qual sentència és de la tenor següent:

Sentència com la capella de Valldossera sta a disposició del reverent abbat e covent del monestir de Santes Creus e l'archabisbe de Terragona no'y ha res a fer ni veure.

In Dei nomine, amen. Noverint universi, quod honorabilis et providus vir dominus Iohannes Ximenis, utriusque juris doctor, | canonicus sedis, officialis et

204. Sembla que aquest cognom hauria d'ésser Campmany. L'autor probablement tradueix massa literalment i ingènuament un cognom que li és donat en llatí: *Campus-magnus* o de *Campomagno*.

205. *Collar* 'collacionar, conferir un benefici eclesiàstic'.

206. En realitat es deia Gonzalo Fernández de Heredia.

vicarius generalis Reverendissimi in Christo Patris et Domini Gondçalvi, divina providencia sancte Terrachonensis ecclesie archiepiscopi, in causa verbali vertenti coram eo inter partes infrascriptas, suam protulit sententiam in scriptis sub forma sequenti. Et officialis audita causa verbali vertenti coram eo inter discretum Anthonium Sans, presbiterum, rectorem ecclesie loci de Garidello, petentem ex una; et syndicum monasterii Sanctarum Crucum defendentem parte ex altera; ²⁰⁷ ex eo qualiter dictus Anthonius Sans petebat et accipere volebat possessionem cuiusdam beneficii, seu capellanie sub invocacione beate Marie instituti in ecclesia de Valldossera, termini de Montagut, virtute collationis facte per reverendissimum dominum Archiepiscopum Tarrachonensem, pretendens ius collandi dictam capellaniam de Valldossera pertinet et spectet dicto reverendissimo domino Archiepiscopo tanquam domino supremo Archiepiscopatus Terrachonensis; dictus vero syndicus, nomine dicti monasterii, pretendit quod dictum monasterium est in possessione ab antiquo observata facere deserviri dictam capellaniam, et pro hiis exhibuerunt quoddam privilegium sanctissimi domini nostri pape, et donationes antiquas factas dicto monasterio. Et dictus officialis, auditis ad plenum parciis rationibus et testibus pro parte dicti monasterii productis, et privilegia et aliis instrumentis, declaravit et sententiavit dictum Reverendissimum Dominum Archiepiscopum seu eius officiales non habere ius collandi dictam capellaniam, sed solum pertinere et expectare reverendo Abbati et conventui dicti monasterii Sanctarum Crucum; et sich dictus Sans non posse possidere dictum beneficium, seu capellaniam, eidem imponendo silencium perpetuum, in omnibus expressis dictum Anthonium Sans condemnando. Lata, lecta, publicata et in scriptis redacta fuit hec sententia per honorabilem et providum virum dominum Iohannem Ximenis, officialem et vicarium generalem reverendissimi domini Archiepiscopi Terrachonensis, in consistorio officialis curiam tenentis personaliter existentis die martis .xxiii. mensis decembris anno a nativitate Domini .m^o. quingentesimo quinto; presentibus, ac dictam sententiam postulantibus, syndico et procuratore dictarum partium, et presentibus pro testibus Augustino Frexa et Iohannem Comalada, scriptoribus, civibus Terrachone et pluribus aliis. Signum mei, Iohannis Rossell, civis Terrachone, autoritate regia notarii publici, scribeque curie officialatus Terrachone, | qui in predictis interfui eaque scribi feci et clausi cum super positis in lineis .ii. ecclesie .xv^a. condemnando literisque in raso tis positis in linea .iiii. verbali.

[f. 39r]

Ab los actes demunt posats e insertats e ab la dita sentència dada en favor del present Monestir per l'official de Terragona, clarament se mostra com la dita capella o església de santa Maria de Valldossera sta en total disposició e ordinació del reverent abbat e covent del dit Monestir, en fer la servir e dir-hi misses a qualsevulla capellà o religiós, axí com placent li sie, assignant-li tot aquella renda de forment que ha ja acostumat rebre cascun any, segons sta specificat e posat baix en lo present libre, lo qual forment és assignat al capellà o religiós qui servirà dita capella per sa sustentació e ses necessitats de la sua vida, que no és tengut donar-ne ni comprar cosa neguna

207. Creiem fonamentadament que aquest síndic del monestir de Santes Creus era el mateix autor del llibre, fra Joan Salvador.

per augmentació ni ornament de la dita capella, si donchs de sa pròpia voluntat o devoció de la gloriosa verge Maria fer-ho volrà, sinó candelas ha comprar e haver per dir les misses que se han de dir en dita capella, segons per avant se'n farà menció. E si dita capella fa obrar e ornar de alguns vestiments o altres coses en aquella necessàries, tot se deu pagar de les almoynes e acaptes que s'i fan a ordenació del dit reverent abbat o de son lochtinent, pusque hi hage persona que tengue càrrech del bací per acaptar per la dita capella, lo qual deu donar bon compte e leal tota hora que demanat ne sia.

Donchs, pus que fins ací algun tant són posats e especificats los títols, concessions e cartes ab los quals lo dit monestir de Santes Creus ha haguda e adquisida la dita quadra de Valldossera, ab tots sos drets, rendes e pertinenències, reste are parlar de la capella situada en la dita quadra apelada la capella o església de Santa Maria de Valldossera, e especificar ací los càrrechs que la dita capella acustume reportar, e los emoluments e rendes que té, perquè lo religiós o capellà qui tindrà càrrech de servir la dita capella sàpie determenadament com se ha de regir, e sàpie lo que ha de fer, per lo servey de nostre senyor Déus, e de la gloriosa verge Maria mare sua, e descàrrech de la consciència de aquell qui la servirà. E per satisfacer | a la devoció del poble e dels circumsvehins de la dita capella, los quals a la gloriosa Verge tenen molta devoció, axí com són los habitants en lo dit terme de Montagut, e en lo terme de Pontons, e en lo terme de Querol, e en lo terme de Çelma, e en lo terme de Montmell, och encara altres forasters qui en temps passat han sabuda e ohida la fama bona de la dita capella, e los grans miracles qui en aquella són stats fets per los mèrits e intercessió de la intemerada Mare de nostre redemptor Jesuchrist, la gloriosa verge Maria.

[f. 39^v]

E jatsie per les turbacions de les guerres de Cathalunya proppassades, e per la mala cura de aquells qui'n tenien càrrech de la dita capella, se sien perdudes moltes scriptures e cartes e indulgències e testaments e capbreus fahents per la dita capella de Valldossera, emperò, per relació dels antichs circumvehins, qui han oït dir a lurs predecessors com en dita capella avie tants perdons e indulgències com havie en lo monestir de la verge Maria de Montserrat, e han oït dir, per lo semblant, los innumerables miracles que són fets e perpetrats en diversos temps en dita capella o església de Santa Maria, encara que ara no's tròpian en escrits. Emperò assenyaladament se pot scriure aquest miracle, digne de memòria, lo qual se seguí en dita capella en l'any .M.D. E per relació del molt honorable e discret mossèn Climent de Almenara, prevere, qui lavòs ere rector de la església de Montagut, lo qual venint de Vilafrancha e anant a la dita sua rectoria de Montagut hun dissapte, ja vespre, passà prop de la dita capella de Valldossera, e vehé gran luminària en la dita capella, que les vidrieres e finestres resplandien e clarejaven com si dins la dita capella hagués gran multitud de ciris encesos, e com més se acostava a la dita capella sentie gran odor de cera, emperò perquè ere de nit e la dita capella stave tanquada en clau, per què no-y podie entrar, cregué

per la gran | odor de la dita cera e per la gran resplandor e claredat que ere en dita capella que se havie mès foch en dita capella e los ciris que allí són se eren cremats e fusos, och encare en l'altar e banchs que allí són tot se ere cremat; de què, condolent-se lo dit mossèn Clement de tant dampnatge que fos en dita capella subseguit, tot trist anà-sse-n a la dita sua rectoria, e lo sendemà, que era diumenge, ell volgué veure lo dit dampnatge de la dita capella, crehent que fos veritat. Com hagué haguda la clau de la dita capella, entrà en aquella, e no trobà res que fos cremat, ni los ciris, ni altra roba neguna que fos gastada ni lesiada en neguna manera, ans tot estave axí sencer e bo com sol star los altres dies; och encare sabé lo dit mossèn Climent que en aquell vespre del dit dissapte no avien negú encesa la làntia de la dita capella, que acustume cremar tots los dissaptes tota la nit. E, per tant, lo dit mossèn Climent, e tots los açò veheren e ohiren dir, conegueren lo gran miracle de tanta luminària, crehents que los àngels de Paradís eren venguts a illuminar la dita capella e fer honor a la gloriosa verge Maria e a la sua beneyta imatge que allí sta. Enaprés lo dit mossèn Climent, stant en la iglésia parroquial de Montagut, essent-hi lo poble del dit terme, allí manifestà e dix lo dit miracle del que avie vist, axí com dit és, de què tots prengueren grandíssima devoció en la dita capella e a la gloriosa verge Maria.

[f. 40r]

Och noresmenys, per relació de alguns pròmens habitants en lo dit terme de Montagut, s'és dit com, durant lo temps de les dites turbacions de les guerres de Cathalunya, e la dita capella stave deserta que negú no'y gosave star ni habitar, de die ni de nit, alguns del dit terme e altres fore del dit terme, qui no gosaven anar de dia per los camins per pahor dels enemichs e males gents, anaven axí com podien secretament de nits, e moltes vegades passants prop de la dita capella | veyen gran resplandor en dita capella de gran luminària; de per totes aquestes demostracions pot creure cascú en quanta memòria e benivolència té la gloriosa Mare de Déu la dita capella; constants senyals e tant evidents sovint s'i segueixen de tanta luminària!

[f. 40v]

En la dita capella sta, enmig de aquella, una làntia penjant, la qual se acustume de encendre tots dissaptes en la vesprada, e acustume de cremar tota la nit fins al sendemà que sie acabada la missa, si lo die serà tal que s'i digue missa. Och encare se deu encendre la dita làntia cascun vespre de totes les festes anyals e festes solemnes del any té en cascuna festa de la verge Maria, e són aquestes les dites festes: lo vespre de Nadal, e lo vespre de la festa de sant Johan apòstol que és lo tercer dia après de Nadal, e lo vespre de la Circumcissió, e lo vespre de Aparici,²⁰⁸ e lo vespre de Santa Maria de febrer, e lo vespre de Santa Maria de març, e lo vespre de Pasqua e lo sendemà de Pasqua que és lo dilluns, e lo vespre de la festa de la Ascensió, e lo vespre de Cinquagesma e lo sendemà que es lo dilluns, e la festa del Corpore Christi en la vesprada axí com les altres, e n

208. Actualment, la festa dels Reis.

lo vespre de la festa de sant Johan de juny, e en lo vespre de la festa de Santa Maria de agost, e en lo vespre de Santa Maria de setembre, e'n lo vespre de la festa de Sant Miquel, e en lo vespre de la festa de Tots los Sants, e en lo vespre de la festa de la Concepció de la verge Maria. E lo oli qui ha servir a cremar en la dita làntia en les jornades demunt dites se deu comprar de les almoynes e acaptes que's fan ab lo bací de santa Maria, e aquell qui tindrà lo bací e rebrà les dites almoynes e acaptes deu tenir càrrech de encendre la dita làntia axí com dit és, o si ell no'u podie fer, ho'y donave mal recapte, aquelles hores lo capellà o religiós qui serviran a la dita capella tenguen càrrech ab bona diligència encendre e fer cremar la dita làntia en los dies e hores ordinades axí com dit és.

[f. 41^r] Més avant, en la dita capella ha dos altars, lo hu dels quals és instituït e hedificat a honor e reverència de la gloriosa verge Maria, hon sta la sua maravellosa imatge, e l'altre és instituït e hedificat a honra, a honor e reverència del gloriós sant Johan Baptista, e de sant Johan | apòstol e evangelista, e per causa del dit altar dels dos sants Johans, en les lurs festes, ço és, de Sant Johan de juny, e lo tercer dia après de Nadal, que és la festa de Sant Johan apòstol e evangelista, se acostume dir la missa cantada en lo dit lur altar de sant Johan de la dita capella, e tot lo poble del terme de Montagut e moltes altres persones fore del dit terme acostumen venir a la dita missa, per la lur devoció, axí hòmens com dones, e lo rector de Montagut e lo vicari en aquests dies no dihuen missa en la església major parroquial del dit terme, ans han venir a la dita capella de Santa Maria de Valldossera per ajudar a cantar les dites misses que's diuhen en les dites festes de Sant Johan. Emperò les offertes de pa, de diners o de candeles que donen los dits hòmens e dones a la missa e offerexen en la mà del prevere, resten allí matex, deu-les rebre lo capellà o religiós qui servirà la dita capella, e deuen venir en mans de aquell qui té càrrech del bací de les acaptes, per què tot servey a la obra e luminària de la dita capella e les candeles se pot aturar lo capellà o religiós qui servirà la dita capella, e servexen com diuen misses entre setmana en dita capella segons és stat ordenat per lo reverend abbat e covent del dit monestir de Santes Creus, los quals tenen lo principal càrrech de regir e ordenar la dita capella de Valldossera en totes coses.

Lo dit terme de Montagut, per ésser gran terme, e les cases o masos dels habitants en aquell stan molt escampats en aquell, e la església lur parroquial sta alt en la montanya en lo cap del dit terme e molt desavinent, encara que de la dita església parroquial ells, ço és, los habitants en dit terme, són dits parroquians, e de aquella prenen com mester és los sacraments de Santa Mare Església, e allí tenen lur sementiri, emperò de gran antiquitat los pròmens habitants en dit terme tenen pràtica e consuetut que aquells qui habiten alt en la montanya fan festa major lo die de Sant Jaume apòstol, en lo mes de juliol cascun any, per què la dita església parroquial és hedificada a honor e reverència del dit gloriós sant Jaume. E los altres pagesos

pròmens qui habiten en lo pla del dit terme | tenen pràtica e consuetut fer la lur festa major cascun any en la festa de Santa Maria de setembre, en la dita capella de Valldossera, e allí vénen tots a hoir missa en aquell dia, e acostumen haver jutglars qui sonen en la dita missa, e après la missa acostumen ballar e fer una dansa, och encare fan hun cós e corren hun parell de pollastres.

[f. 41v]

En la qual festa de Santa Maria de setembre, ja en lo vespre abans solen venir moltes gents, hòmens e dones, a vellar en la dita capella; e per tant, al sendemà, ço és, lo die de la dita festa, de matí com se comensa fer de dia, se deu dir una missa baxa en l'altar de santa Maria per causa dels dits vellants, los quals, com han oïda la dita missa, se'n solen anar a lurs cases. E après, com és gran die, se diu la missa major cantada allí matex, e aquelles hores toquen les campanes de la dita església, e vénen los del dit terme, qui fan la festa major en aquell dia, och encare hi vénen altres persones, hòmens e dones, per hoir la dita missa major per la devoció de la gloriosa verge Maria; e lo rector e vicari de la església parroquial de Montagut vénen allí per a ajudar a cantar en la dita missa major, och encare solen ajudar a dir la una de les dites misses, que en la dita església parroquial no s'i diu missa ninguna en aquell die. Emperò la oferta de les dites dues misses tota és del dit Monestir, e ha servir a la obra e luminària de la dita capella e a ornaments de aquella.

Semblantment se fa la festa de Santa Maria de març, que vénen a vellar lo vespre abans en la dita capella molts qui són devots de la gloriosa verge Maria, e de matí, oïda la missa matinal, qu'és baxa, van-se'n. E com és gran dia, se diu la missa major en dita capella, axí com lo die de Santa Maria de setembre, que en aquesta dos dies hi vénen vellants, e de tot l'any no n'i vénen pus. E los dits capellans de Montagut hi han venir, axí com dit és, e en aquestes dues festes de Santa Maria de març e de setembre se diuhen dues misses, com dit és, per causa dels vellants, que en los altres dies no s'i acostumen dir sinó una missa.

E a la missa major hi solen venir tantes persones entre hòmens e dones, que la dita capella sta plena de gents e la oferta que's fa en dites misses, axí pa com de diners e altres coses, axí com dit és, tot és del dit Monestir per ornaments e milloraments de la dita capella.

[f. 42r]

Ultra les festes e jornades demunt dites, se acostume en la dita capella de Santa Maria de Valldossera dir missa cantada lo dilluns sendemà de la festa de Pasqua de Resurrecció, e lo dia o festa de la Ascensió de nostre senyor Jesuchrist, e lo dilluns sendemà de la festa de Cinquogesima. En tots aquests dies tot lo poble de Montagut, och encare altres persones, hòmens e dones, fore del dit terme, vénen oir allí la missa, que en la dita església parroquial de Montagut no s'i diu missa en aquestes jornades, e los capellans de Montagut són en dita missa de la dita capella presents per ajudar cantar en la dita missa a honor e reverència de la gloriosa verge Maria; emperò la

offerta reste en dita capella axí com dit és en les altres jornades demunt dites.

[f. 42^v] De quí avant, donat compliment en lo dit offici divinal e misses en les festes e jornades demunt dites, no se acostume dir altres misses solemnes ni cantades en dita capella en negun altre die ni festa del any, si, donchs, no s'i dega per alguna necessitat de professons o per altra devoció del poble, lo que sovint se esdevé, que per necessitat de pluga o de altra fortuna que sta en la terra, los circumvehins, com vénen ab professó a la dita capella, han vist moltes vegades per experiència que la gloriosa verge Maria, pus que en ella tenen tanta devoció, de continent aconseguexen lo que demanen. E aquesta fama e bon testimoni fan tots, en special los qui habiten en lo terme de Montmell, qui són molt | devots de la gloriosa verge Maria e de la sua beneyta capella, en la qual continuament los dits hòmens de Montmell tenen hun ciri rahonablement gros, lo qual se acostume de encendre e cremar en les misses e jornades demunt dites a honor e reverència de la Mare de Déu.

E per què lo religiós o capellà qui tindrà càrrech de servir la dita capella de santa Maria deu saber e deu ésser avisat que en cascuna setmana del any ell se deu dispondre e preparar de dir en la dita capella almenys dues misses: e la una, si possible serà, que sie a honor e reverència de la gloriosa verge Maria, e que's digue en los dissaptes de cascuna setmana, e si en aquel dia no's pot dir se deu donar orde que's digue altre die de la setmana; e l'altra missa lo dit capellà o religiós pot dir segons la sua devoció, o de defunts o de altra invocació, com placent li sie, que no'y ha res forçat, ni intitulat. Sols se diguen en cascuna setmana, axí com dit és, les dites dues misses; e per cascuna vegada toquarà la campana o campanes, per fer-li bon testimoni los circumvehins de la sua bona devoció per les misses que en dita capella se diuhen, e's diran, e se acostumen dir.

Emperò si més misses volrà dir de les dues sobredites, sie a la sua disposició, devoció e bona voluntat, que qui més bé farà per amor de nostre senyor Déu en aquesta vida present, més bé e major glòria haurà en l'altre món; e per lo contrari, qui més mal farà en aquest món, més pena haurà en l'altre món, que ja és donada la sentència: quia qui bona egerunt, ibunt in vitam eternam; qui vero mala egerunt, ibunt in ignem eternum.

[f. 43^r] En tots los altres diumenges e festes anyals e festes de colent,²⁰⁹ ultra les demunt dites, en les quals tot lo poble de Montagut deu anar oir missa en la lur església major e església parroquial, per no fer perjudici a la dita església major no se acostume dir missa ninguna en la dita capella de santa Maria de Valldossera, per no desviar lo dit poble da la sua principal església. Emperò si per la sua devoció lo religiós o capellà qui tindrà càrrech de la

209. *Festes de colent* 'festes en les quals hi havia l'obligació d'oir missa, tant si la festa s'havia de guardar, com si no; és a dir, tant si després de complert el precepte d'oir la missa es podia treballar, com si no'.

dita capella volrà dir missa o misses en los dits diumenges e festes anyals o festes de colent en la dita capella de santa Maria, aquella o aquelles deu dir ab les portes tanquades, encara que toch les campanes, e cascuns del dit terme de Montagut vagen allà on sta ordenat, car axí ho mane la ley natural, que ço que hom no vol per si matex, no'u deu hom voler per altri.

Volen dir ací alguns que, puys lo rector e vicari de la església parroquial de Montagut vénen en les jornades e festes demunt dites a la dita església o capella de santa Maria de Valldossera per ajudar a cantar en les dites misses que allí se diuhen, per lo semblant, lo qui és beneficiat de Santa Maria en la dita capella deuria anar en los diumenges del any e en les altres festes anyals e festes de colent a la dita església major per ajudar a cantar e fer l'offici divinal en aquella en presència de tot lo poble que allí és. E, segons diuhen alguns antichs del dit terme de Montagut, ja's solie fer en lo temps passat, que lo dit beneficiat de Valldossera venie en los diumenges e altres festes a la dita església major, e ajudave dir misses e cantar en lo dit offici, lo que d'un temps ençà no's fa.

E jatsie que la cosa e la servitut de cascuna església no sie igual, car a Valldossera són vuyt o deu dies en los quals lo dit rector o vicari vénen ajudar a la dita capella, e los diumenges o altres festes del any són en molt major nombre, que són entorn sexanta dies, quant que més no són menys, e per ço-us diu que no és igual la servitut de la una església ab l'altra. E si és pretès per alguns que ja's solie fer axí en temps passat, emperò encare tenie molta rahó que axí's fes, car lo dit rector de Montagut, per tenir la sua parròquia molt gran e los masos e cases de la dita parròquia stan molt escampats, e ere dificultat molt gran e de gran fatiga e treball que hun sols vicari pogués servir a tot, majorment que lo dit terme de Montagut stave molt pus poblat que no sta are, e ere necessari que lo dit rector tengués contínuament en la dita església parroquial dos vicaris, e tots hi vivien bé.

[f. 43v]

E ab tot axò, lo dit beneficiat de Valldossera, per honor de nostre senyor Déus e per augmentació del servici e offici divinal, anave a la dita església major e ajudave en lo que podie, emperò lo dit rector o vicari o vicaris qui staven en la dita església acullien e feyen part ab bona amor e caritat al dit beneficiat de santa Maria, que primerament ell ere acullit e havie part en los anniversaris que's canten entre l'any en la dita església. E si avien soterrar algú en lo sementiri de la dita església, e si feyen alguna novena e cap-d'any en aquella, sempre ere demanat lo dit beneficiat, e rebie sa caritat del que li toquave. E per causa de aquesta retribució e refrigeris lo dit beneficiat, molt voluntàriament e ab bona devoció, ere present en los dits officis de la dita església; quare propter servicium, datur beneficium.

E de un temps ençà los qui han stat en la dita església parroquial, o rectors o vicaris, o per lur cupiditat o per lur passió o mala voluntat, no volen demanar ni acullir en res de les coses demunt dites lo dit beneficiat; e per aquesta ocasió ell no's cure anar a la dita església major a fer en aquella la servitut que solie fer, lo que és mal fet. E no's deu comportar

que lo dit beneficiat, qui sta en lo dit terme de Montagut, no sie demanat en los dits servicis de la església, ans hage ésser expellit e foragitat, e com hi haurà alguna retribució o stipendi de novenes o de altres misses, hagen cercar altres capellans de altres lochs e parròquies e no vullen demanar ni haver aquell qui ja sta en lo dit terme, que és contra tota caritat e cosa odiosa a Déu e a gents. E per ço és mester provehir-hi degudament, e no dexar les pràctiches e custums antichs, pus que són bons; car diu l'exempli: dexar carreres velles per les novelles, no és saviesa.

[f. 44^r] Més avant se deu treballar de haver algun home de bona consciència e de fidelitat, e, si possible serà, que sie habitant en lo dit terme de Montagut e vassall del Monestir, lo qual tengué càrrech del bací dels acaptes, qui sie diligent de acaptar ab lo dit bací en la mà, lo qual bací se acostume passar en la dita capella de santa Maria, tots los dies e festes demunt dites en les | quals se acostumen dir les misses cantades, e solen-hi venir moltes persones, axí hòmens com dones, axí com ja dalt és feta menció; e lavòs en les dites misses, après de la oferta o après que han levat nostre Senyor, prengue lo dit bací axí com és acostumat e vage entre lo poble en la dita capella, hòmens e dones, que allí stan, e fahent son acapte dirà: feu bé a la obra e luminària de la verge Maria. E si diners hi haurà, don orde que sien bé guardats; e si pa hi haurà, après la dita missa vene aquell he'n faça diners a la hora que ell conexerà sia millor vendre lo dit pa, e don-hi bon recapte en guardar aquells, que'n don bon compte com li serà demanat. Och encare, ab lo dit bací deu anar, en los diumenges e altres festes anyals e festes de colent, a la església major del dit terme de Montagut, a fer allí lo dit acapte per la obra e luminària de la Verge Maria de Valldossaera, segons és acostumat en la forma com van per la dita església los altres bacins dels acaptes que són allí acostumats; e los diners o pa que trobarà cascuna vegada, don-hi bona diligència com se pertany en replegar-ho tot, axí com és dit de la dita capella de Santa Maria, e ab tota fidelitat quan do comte del que s'i haurà trobat com demanat ne sie; car, segons la fama dels hòmens del dit terme, lo dit acapte del bací, si bon recapte s'i done, val huns anys ab altres quaranta sous, quant que més vàlegue no vall menys de la dita quantitat. De la qual quantitat de diners, ell mateix qui tindrà lo dit bací, comprarà oli tant com mester sie per la làntia que acostume cremar en dita capella tots dissaptes e altres jornades de festes, segons ja dalt és feta menció. Och més, dels dits diners se pot comprar cera quant mester sie per la luminària de la dita capella e a ornaments de aquella, ço és, draps dels dits altars que allí són, e palis e vestiments e altres ornaments de aquella cascum any, segons per lo reverent senyor Abbat del dit monestir de Santes Creus e son loctinent o oficials seus serà ordenat e deslberat; los quals ab gran diligència deuen tenir estudi e pensament en ornar e decorar la dita capella de les [f. 44^v] coses e ornaments necessaris a honor e reverència | e servici de nostre senyor Déus omnipotent, de la benaventurada verge Maria mare sua, e de tots los

sants e santes de Paradís, als quals plàcie tenir-nos a tots en lur protecció e guarda en lo cos e ànima. Amen.

Ara reste ací parlar e especificar la renda que té la dita capella de la Verge Maria de Valldossera. Encare que sia poque, ella és bona, per lo loch on sta, e fa-la bon guardar e saber quina és, que qui no guarde lo poch, no's fa lo molt. La qual renda, de gran antiquitat, és stada introduïda a poch a poch, e après per alguns s'és aumentada e s'és crescuda per la devoció gran que los habitants en lo dit terme de Montagut antichs han tenguda, e encare los qui vuy hi habiten tenen, a la sacratíssima verge Maria e a la dita capella fundada e hedificada a honor e reverència sua. E aquesta és dita renda de sabut, que té tots anys la dita capella. Que tot lo altre són ventures e almoynes.

E per quant com ja dalt en present libre és feta menció que per les turbacions de les guerres proppassades de aquest Principat de Cathalunya les cartes e altres scriptures, och encara los capbreus fahents per la dita capella, se són perduts, e no's trobe per scriptura neguna autènticha quanta ni quina és la dita renda, ni en quin loch, e a poch a poch se porie tot perdre e exir de la memòria de aquells qui alguna cosa en açò saben, fou deslberat per lo demunt dit senyor Abbat e covent del present monestir de Santes Creus e per los pròmens habitants en lo dit terme de Montagut, per redreçar la dita renda, que se'n fes ara novament alguna memòria en scrits o carta autèntica, a manera de capbreu jurat, escrita per mans del notari del dit monestir, frare Johan Salvador, per auctoritat apostòlica e imperial e real notari públich, la qual carta és de la tenor següent:

Trellat del capbreu jurat de la renda que acustume rebre cascun any la capella de Santa Maria de Valldossera o lo beneficiat de aquella.

Ad perpetuam rei memoriam. Sie manifest e notori a totes les persones qui la present carta veuran, legiran e ohiran, com, ab voluntat e consentiment del molt reverent senyor ffrare Pere de Mendoça, abbat del monestir e convent de Santes Creus, capellà major del senyor Rey, senyor del castell e terme de Montagut, e per manament del honorable n'Anthoni Ferrando, bañe del dit castell e terme per lo dit molt reverent senyor Abbat e convent del dit Monestir, dilluns, que contàvem .xxvi. del mes de juny del any de la Nativitat de nostre Senyor .M. cinc-cents e tres, en la part del dit terme de Montagut apellada la Galcerana²¹⁰ se ajustaren e congregaren a consell tots los pròmens habitants en lo dit terme, los noms dels quals són los qui's seguexen; n'Anthoni Ferrando, del Romaní,²¹¹ bañe; Anthoni Tolrà, de les Anyerigues;²¹² Barthomeu Cendra, de Car-

[f. 45^r]

210. *La Galcerana* és una masia a mitja hora de Valldossera, avui encara sortosament habitada. És una possessió mitjanament bona, que, aprofitada, pot sostenir una família.

211. *El Romanill*, o *Romanill* tot sol —així és anomenat actualment— és un reduït agrupament de masies. Encara, després de la guerra civil de 1936-39, hi residien tres famílies. La possessió és més que mitjanament bona; però actualment ja solament hi ha un estadant. És a uns tres quarts de Valldossera.

212. Actualment *Anyerigues*, sense l'article determinatiu. Mai no fou una possessió

rofred; ²¹³ Johan Tolrà, de Carrofred; Johan Rovira, del mas del Bosch; ²¹⁴ Anthoni Andreu, de Bon Any; ²¹⁵ Johan Anglès, dels Gassons; ²¹⁶ March Tolrà de Salustri; ²¹⁷ Johan Farrer, del mas Janer; ²¹⁸ Andreu Sardà, de Vermell; ²¹⁹ Martí Batet, de Formigosa; ²²⁰ Anthoni Rovira, de la Serra; ²²¹ Lorens Valentí, de la Galcerana; Johan Soler, de Romani; Barthomeu Domingo, de casal Farrer; Barthomeu Miró, del mas Pla. ²²³ Tots aquests, ajustats en lo dit consell, fahents e representants, com a major e pus sana part dels habitants en lo dit terme de Montagut, la universitat e comú del dit terme, per los presents e absents e esdevenidors, attenents e considerants que la església o capella de Santa Maria de Valldossera, servada dins lo dit terme de Montagut, de la diòcesi de Tarragona, e vehents que en la dita capella de gran temps ençà no s'i fa la servitut que en temps passat se acostumave, ni les misses no s'i diuhen axí sovint com solie, e açò per causa e occasio de les turbacions de les guerres proppassades de aquest Principat de Cathalunya, en lo qual temps tot lo dit terme de Montagut se despoblà, e los qui solien habitar en dit terme per fugir a la furor e gran tribulació, och encare destrucció, que ere lavòs per tota la terra de Cathalunya, se recolliren en viles grosses e altres castells e fortesales, per salvar lurs per-

pròspera, com altres del terme; però hi vivia una família que hi romangué fins als volts del 1955. Avui, la casa abandonada, està en trànsit d'enderrocar-se.

213. Els documents contemporanis diuen, clarament, *Carrofred*. Actualment és coneguda per *Garrofet*, masia a l'altra banda de la font dels *Llorers* de santa Agnès, a mitja hora de Valldossera. Actualment, també, encara habitada. La possessió és productiva, i antigament donava per al manteniment de dues o tres famílies.

214. Avui, *Mas d'en Bosc*, no gaire lluny de la *Portella*, entre aquesta masia i *Garrofet*. La possessió no és massa bona, i la casa és inhabitada i en trànsit d'ensorrar-se.

215. *Bonany* és un agrupament d'una dotzena d'edificis que els anys anteriors a la guerra civil de 1936-39 es mantenia poblat. Després la gent n'ha anat marxant i tancant les portes. Avui solament hi resten un parell de famílies. Dista un quart de Valldossera, al capdavall de la plana i a les envistes de la *vall d'Infern*, encimbellat al costat de la timba que mira a la riera de Manlleu.

216. Els documents diuen, reiterativament, *els Gassons*; però la pronunciació actual tendeix a dir *Gasons*. En fer remarcar aquest canvi a diverses persones del país s'ommes a la nostra enquesta, separadament, totes s'han refermat en el sentit de *Gasons*; només una —un fill de can Bages— ha dubtat, però no ha decidit; igualment li semblava la *s* que la *ss*. És una masia molt propera al santuari de Valldossera, del qual només dista mig quart. Sortosament, habitada actualment.

217. Actualment anomenat *Salústria*. Es tracta d'una masia l'edifici de la qual subsisteix d'alguna manera; però ja deshabitat des de fa anys. La possessió és més aviat pobra. Avui és més coneguda amb el nom de *cal Cucut*.

218. Encara habitat actualment, amb el mateix nom.

219. *Vermell* és una masia ja orientada cap a la banda de la Llacuna, l'edificació de la qual es manté; però ja solament és habitada a temporades, quan s'hi va a treballar. La possessió és més aviat productiva, bé que probablement no la veurem redreçada.

220. Actualment *Formigosa*; ho hem constatat repetidament. Existeixen les parets, que van caient, perquè la masia ja fa anys que fou abandonada, tot i que hom considera les seves terres rendables.

221. Actualment encara es dreça el casal d'aquest nom; però és inhabitat des de fa uns quants anys, i sense esperança.

222. Ningú no ens ha pogut aclarir la situació de *casal Ferrer*, o *Farrer*. Porten aquest cognom els propietaris actuals de *Bages*, en el dia d'avui un dels puntals més fermes de Valldossera. No sembla identificable amb *can Ferrer*, que dista ben bé tres hores del santuari, cap a l'indret de Vila-rodona i el Rodonyar.

223. Prop de distància, a un quart de distància. És una possessió bona, actualment habitada.

sones e alguns poch béns que salvar e restaurar pogueren, que molts altres béns se perderen per no poder-los guardar ni restaurar, | assenyaladament se perderen moltes cartes, scriptures e títols que tenien de lurs patrimonis e heretats, per lo semblant se perderen algunes cartes, scriptures, testaments e capbreus de la dita església e capella de Santa Maria de Valldossera, que ni en dita capella no s'i deye missa ni offici negú, ni en la abadia o casa de dita capella no y stave capellà negú, ni en lo dit terme de Montagut gran temps durà que no s'i conreave, ni gosaven star en lurs cases, per ésser tots masies indefenses, fins que fou placent a la Divina Magestat remediar la dita gran tribulació e destrucció de les dites guerres; e, entretant, molts pròmens antichs qui solien habitar e star en dit terme compliren los dies de lur vida de aquest món e passaren de la vida present en l'altra, los quals per la gran experiència e longitut de lur vida sabien quasi de cor les pràctiches e custums del dit terme e los càrrechs de aquell, e lo que pagaven cascuns al Senyor e a la dita capella de santa Maria. E pus que los dits antichs foren morts, e les dites cartes e capbreus foren perduts, los qui han succehit, per ésser joves e novells pobladors en dit terme e no sabien distinctament les coses demunt dites, affectants e zelants com a bons christians lo servey de nostre senyor Déus, e per la grandíssima devoció que tenen a la sacratíssima verge Maria, per mèrits e intercessió de la qual ells tenen ferma fe e sperança seran socorreguts e ajudats mentre viuran en aquest món en ses necessitats e congoxes e après lur vida seran acullits en la glòria celestial, per tant, tots ensemps ajustats, axí com dit és en lo present consell, tractants del redreç e conservació de la dita capella de Santa Maria de Valldossera, com ja per altres vegades haguessen parlat e comunicat entre ells de aquest negoci, vuy en aquest die present e ja demunt dit, per servey de nostre senyor Déus e de la gloriosíssima verge santa Maria mare sua, sots invocació de la qual la dita capella és fundada, e per participar en lo bé, oracions, sacrificis e beneficis que s fan e de qui avant, migensant lo auxili de nostre senyor Déus, se faran en la dita capella, e per descàrrech de lurs consciències, grantment desigants donar conclusió en aquest negoci, tots ensemps sobrenomenats e cascu d'ells | de grat e de bona voluntat e de certa sciència son stats contents donar e assignar quatre o cinch persones e pròmens habitants en lo dit terme de Montagut dels pus antichs e qui més hi podien saber en aquest acte, e son aquests: n'Anthoni Tolrà, de les Anyerigues; Barthomeu Cendra, de Carrofret; Lorens Valentí, de la Galcerana; e Anthoni Rovira, de la Serra, que són quatre, e lo dit batlle Anthoni Ferrando, de Romani, per terçar entre ells; los quals tenguessen plan poder e facultat per tota la dita universitat e per tots los habitants e habitadors en lo dit terme de Montagut, ço és, per los presents, absents e esdevenidors, que vist e reconegut lo dit terme e les masies de aquell e los habitants en aquelles, och encare considerada la temporada que vuy concorre, tallaran e tatxaran a costums, segons Déu e lurs consciències, lo que deuen pagar e donar de renda a la dita capella de Santa Maria de Valldossera cascun any, segons en temps passat avien ohit dir pagaven a la dita capella o al capellà qui la servie, e levar o reduir algun tant de algunes heretats, que coneguessen ho haguessen mester, och encare a qualsevulla altres persones e masies o heretats que sien e estiguen fora lo dit terme de Montagut, que sàpien o agen hoit dir de veritat en temps passat, en poch o en molt, fossen obligades fer, donar o pagar a la dita capella de santa Maria alguna quantitat, part de aquella, axí de blats, com de diners. E açò han jurat ab sagrament les dites quatre perso-

[f. 45r]

[f. 46r]

nes e pròmens elegits, ab tota aquella solemnitat que's pertany a nostre senyor Déus sobre los sants quatre evangelis, ab les sues mans corporalment toquats, en poder del dit bañe, que ho faran a tota utilitat e conservació de la dita capella, e servei de la gloriosa verge Maria. E per lo semblant tots los altres pròmens habitants en dit terme ja nomenats, qui eren presents en lo dit consell, tots e cascú d'ells ha jurat ab sagrament en poder del dit bañe sobre los sants quatre evangelis ab les lurs mans corporalment toquats de tenir, servir e complir tot ço e quant per les sobredites cinch persones en açò elegides serà dit, pronunciat, declarat, tallat e tatxat, e per res no se'n apellaran, ni contradiran en cosa neguna, | per neguna causa ni rahó. E los dits pròmens elegits, tot lo poder a ells donat per tota la dita universitat del dit terme de Montagut, meteren per obra e per effecte les coses demunt dites axí com los és stat comenat; e parlant e comunicant entre ells aquesta matèria una e moltes vegades, e considerades totes les coses consideradores, havent nostre senyor Déus e la intemerada verge Maria devant los ulls de lurs penses per virtut del sagrament per ells prestat, en lo mes de agost après següent del any demunt dit, éssent ajustat lo poble habitant en lo dit terme, feren relació an aquell, manifestant e declarant tot lo que per ells ere stat fet o procehit, tallat e tatxat a cascuns, axí com se segueix:

[f. 46^v]

Et primo, los jurats del dit terme de Montagut, en nom e per part de tota la dita universitat e comunitat del dit terme, han e són tenguts pagar cascun any a la dita capella de santa Maria, miga quartera de forment bo, net e rebedor . . . . .VI. quartans.

Item, en Barthomeu Cendra, o la sua heretat que té a Carrofred, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, dos quartans de forment bo, net e rebedor . . . . .II. quartans.

Item, en Johan Tolrà, o la sua heretat que té a Carrofred, ha pagar cascun any e fa a la dita capella, dos quartans de forment bo, net e rebedor. .II. quartans.

Item, en Johan Rovira, del mas del Bosch, o la sua heretat, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, tres quartans e mig de forment bo, net e rebedor . . . . .III. quartans e mig.

Item, n'Anthoni Ferrando, de Romani, o la sua heretat, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, onze quartans de forment bo, net e rebedor. .XI. quartans.

[f. 47^r]

Item, fa en Gabriel Noya, o la sua heretat que té a la torra del Ovellés,²²⁴ que ere d'en Johan Tolrà, cascun any a la dita capella, quatre quartans de forment bo, net e rebedor . . . . .III. quartans.

Item, fa Pere Alamany, per la heretat que té a la torra dels Ovellés que sta prop de la demunt dita, cascun any a la dita capella, quatre quartans de forment bo, net e rebedor . . . . .III. quartans.

Item, fa n'Anthoni Tolrà, de les Anyerigues, o la sua heretat, cascun any a la dita capella, hun quartà e mig de forment bo, net e rebedor. .I. quartà e mig.

Item, fa ell matex per l'altra heretat que té a Salustri, que ere d'en Vollo, cascun any a la dita capella, deu quartans de forment bo, net e rebedor . . . . .X. quartans.

Item, en Lorens Valentí, de la Galcerana, o la sua heretat, ha pagar e fa

224. Ningú no ens ha sabut donar raó d'aquesta masia o propietat. Probablement deu haver canviat de nom. Hem de donar per infructuosa la nostra investigació, igualment negativa als llibres sacramentals de les parròquies de Vallòssera i de Montagut, que, almenys en els conservats, hem pogut escorcollar còmodament.

cascun any a la dita capella, una quartera e dos quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .I. quartera .II. quartans.

Item, en Barthomeu Miró o la sua heretat que té del mas Pla, ha pagar cascun any a la dita capella, vuyt quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .VIII. quartans.

Item, fa ell matex per l'altra heretat que té, que's diu de la Figuera,²²⁵ cascun any a la dita capella, forment hun quartà de forment bo, net e rebedor . . . . . .I. quartà.

Item, fa ell matex per l'altra heretat que té, que's diu lo mas d'en Ferrador,²²⁶ cascun any a la dita capella, cinch quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .v. quartans.

Item, fa en Barthomeu Domingo, o la sua heretat que té de casal Farrer, e ha pagar cascun any a la dita capella, una quartera de forment bo, net e rebedor. . . . . .I. quartera.

[f. 47v]

Item, fa n'Anthoni Andreu, o la sua heretat que té a Bon Any, e ha pagar cascun any a la dita capella, tres quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .III. quartans.

Item, fa la heretat que ere d'en Lorach de Bony Any e ha pagar cascun any a la dita capella, hun quartà de forment bo, net e rebedor, té ara la dita heretat . . . . . .I. quartà.

Item, en Johan Anglès, o la sua heretat que té als Ossets,²²⁷ ha pagar e fa cascun any a la dita capella, nou quartans de forment bo, net e rebedor. . . . . .VIII. quartans.

Item, fa ell matex per la heretat que's diu d'en Andreu,²²⁸ cascun any a la dita capella, set quartans de forment bo, net e valedor . . . . . .VII. quartans.

Item, en Gabriel Avellà, de la torra de Puixsadoll,²²⁹ o la heretat que té, ha de pagar e fa cascun any a la dita capella, deu quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .x. quartans.

Item, en Pere Soler, dels Gassons, o la sua heretat que té, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, quatre quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .III. quartans.

Item, n'Anthoni Bages,²³⁰ o la sua heretat que té, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, dues quarteres de forment bo, net e rebedor . . . . . .II. quarteres.

Item, fa en March Tolrà, o la sua heretat que té a Salustri, que ere d'en Tous, ha pagar cascun any a la dita capella, una quartera e dos quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .I. quartera e .II. quartans.

[f. 48r]

225. Masia que havia estat poblada fins fa ben pocs anys; però avui abandonada i en trànsit d'anar-se perdent. La possessió és mitjanament productiva.

226. Ha esdevingut inútil la nostra enquesta sobre aquest mas. Ningú no l'ha sentir anomenar mai. L'escorcoll als llibres parroquials de l'arxiu, que només remunten al segle XIX, ha rendit l'evidència que no hi fan cap esment.

227. No hi ha record humà, ni documental, d'aquest topònim, que no sabem si fou o no una masia habitada. La nostra recerca, reiterativa, ha estat infructuosa.

228. Ha estat impossible la identificació d'aquesta possessió.

229. *Puixsadoll* és a ben bé tres hores de Valldossera, vers Vila-rodona. Si no es tracta d'aquest topònim —que ens sembla excessivament allunyat geogràficament—, l'hem de deixar estar per inidentificable.

230. Actualment *can Bages*, a mig quart del santuari de Valldossera. Sortosament habitat i en pròspera explotació de la possessió, més aviat bona que magra. És la masia potser, actualment, més addicta a la parròquia, i un dels puntals més vigorosos de tot el que representa i recorda.

Item, en Johan Ferrer, o la sua heretat que té, que's diu lo mas Janer, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, deu quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .X. quartans.

Item, n'Andreu Sardà, o la sua heretat que té a Vermell, que ere d'en Campanara, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, nou quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .VIII. quartans.

Item, fa ell matex per lo mas que té, que ere d'en Sabater,²³¹ cascun any a la dita capella, dos quartans de forment bo, net e rebedor. . . . . .II. quartans.

Item, en Martí Batet, o la sua heretat que té a Formigosa, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, deu quartans de forment bo, net e rebedor. . . . . .X. quartans.

Item, n'Andreu Nadal, o la sua heretat que té, que's diu d'en Gausach,²³² ha pagar e fa cascun any a la dita capella, tres quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .III. quartans.

Item, lo mas o heretat que's diu d'en Guasch,²³³ o aquell qui la té, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, quatre quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .III. quartans.

Item, en Pere Esteve, del Pont d'Armentera, per los masos que té a Montagut, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, vuyt quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .VIII. quartans.

Item, en Antoni Rovira, de la Serra, fa per la sua heretat cascun any a la dita capella, huna quartera de forment bo he rebedor . . . . . .I. quartera.^{233 b}

[f. 48v]

Item, lo mas que ere d'en Requesens, que tenie a la Galcerana, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, miga quartera de forment bo, net e rebedor . . . . . .VI. quartans.

Item, lo mas que ere d'en Figuerola, o la heretat que tenie que's diu de la Figuera, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, tres quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . .III. quartans.

Item, en Pere Çapera, de santa Agnès, per los masos que té al Arboçar,²³⁴ ha pagar e fa cascun any quatre quartans de forment a la dita capella, bo, net e rebedor . . . . . .III. quartans.

Item, n'Anthoni Arnavat, de la Riambalda,²³⁵ ha pagar e fa cascun any a la dita capella, hun quartà de forment bo, net e rebedor . . . . . .I. quartà.

Item, en Bernat Royg, de les Gunyoles, per lo mas de la Font²³⁶ que té a

231. Ens ha calgut renunciar a la seva identificació i ubicació.

232. Impossible d'identificar.

233. Tampoc no hem pogut saber on existí.

233b. Aquest assentament és de lletra diferent, i posterior, com és natural, bé que cronològicament no ho sembli gaire.

234. *L'Arboçar* encara avui és de la mateixa propietat que *Santa Agnès*. És a l'altra banda del collet, i, bé que només habitat de fard en tard a temporades, s'aguanta a desgrat d'ésser una possessió magra i no gaire agraïda al conreu.

235. A una hora llarga de Valldossera, vers la Llacuna. Fins fa pocs anys habitada. Però en fa una quinzena que hi va caure un llamp que aterrà en gran part les edificacions; aquestes no han estat refetes, i sembla que tot anirà en orri. La possessió és més aviat bona. *La Riambalda* era una possessió de categoria dins el domini senyorial del monestir de Santes Creus.

236. Bé que tothom la coneix, es tracta actualment d'una masia derruïda i inhabitada ja des de fa molts anys. Aquesta generació no té record que hagi viscut mai ningú al *mas de la Font*.

Montagut, ha pagar e fa cascun any a la dita capella, tres quartans de forment bo, net e rebedor . . . . . III. quartans.

Item, lo senyor don Martí Johan Alamany de Cervelló, senyor de Querol, per quatorze quarteres de forment que prengué de la venda de la dita capella de santa Maria entre dues vegades per ses necessitats, fa e ha pagar cascun any a a la dita capella, una quartera de forment bo, net e rebedor; la qual à assegurada a censal, e de açò són fermances e principals pagadors en Macià Orpinell de Albareda, del terme de Querol, en Jaume Mayler alias Cetra, en Johan Grànera e en Pere Queralt, tots del dit loch de Querol; ha-n'i de tot bons contractes en la scrivania de Querol, los quals contractes diuhen a les dues fermances del dit censal, que no s'i fa neguna menció de dit senyor; emperò lo dit senyor pague la dita quartera de forment per la pensió del censal . . . . . I. quartera.²³⁷

Ès a saber, emperò, que tot lo dit forment se acostume pagar cascun any al capellà o religiós qui servex la dita capella de santa Maria, en la festa de Santa Maria de agost, lo qual se apella beneficiat de Santa Maria de Valldossera. Emperò lo dit capellà o beneficiat, qualsevulla que sie, plegant lo dit forment cascun any de aquells qui fan o són obligats a pagar axí com dit és, no-ls pugue compehir ni enugar de despeses de neguna altra cort eclesiàstica ni secular ni ab letres de vet, car lo dit reverent senyor Abbat del dit monestir de Santes Creus, com a senyor del dit castell e terme de Montagut, és content, e axí ho ha promès e fermat, de ministrar justícia prompta e expedita en fer pagar als seus vassalls si n'i haurà algú qui sie mal pagador, e en absència del dit senyor, lo bañe de Montagut qui ara és o per temps serà face e ministre justícia en fer pagar lo dit forment sens dilació ne gràcia neguna. Més avant les dites persones elegides per la dita universitat del terme de Montagut, per lo poder a ells donat, e per lo sagrament que han prestat, axí com dit és, en presència de tot lo dit poble, han donada licència e llibertat a tots los demunt dits e a cascun d'ells e a lurs hereus e successors qui són e seran, a qui paguen e de qui avant pagaran lo dit forment a la dita capella de Santa Maria de Valldossera, que tota hora que volran quitar e luir lo que fan cascun any, que hagen a pagar per cascuna miga quartera de forment cent sous barchinonesos, e per cascuna quartera de forment deu liures barchinoneses, los quals diners com se pagaran és concordat que venguen en mans de poder dels jurats del dit terme de Montagut o en poder de altra persona elegidora per lo dit senyor Abbat. E los dits jurats, o qualsevulle qui de açò tendrà càrrech, per lo sagrament que han prestat, no puguen ni gosen dependre per neguna altra cosa ni necessitat, per urgent que fos, que sobrevingués, los dits diners que procehiran de la dita luició, en poch ni en molt, sens voluntat e licència del dit senyor Abbat, ans se hagen a convertir en altre esmerç semblant

[f. 49r]

237. Si la contribució de les masies relacionades al capbreu de la primeria del segle XVI per al manteniment del santuari està en relació amb llur importància material, podríem dreçar-ne, de més a menys, la llista següent: 24 quartans: Salustri; 20 quartans: la Galcerana, suposant que s'hi hagin d'incorporar els sis quartans del mas de *Requesens* (si no, haurien de considerar-se només catorze quartans); 12 quartans: Casal Ferrer, la Serra; 11 quartans: Romani; 10 quartans: Mas Janer, Formigosa, Puigsadoll; 9 quartans: els Ossets, Vermell; 8 quartans: mas Pla, masos de Pere Esteve, la Torra dels Ovellers; 7 quartans: l'Andreu; 6 quartans: mas de Requesens, si no s'ha d'incorporar a la Galcerana; 5 quartans: mas d'en Ferrador; 4 quartans: Carrofred, la Figuera, Bonany, els Gassons, mas d'en Guasc, l'Arboçar; 3 quartans i mig: mas d'en Bosc; 3 quartans: mas de la Font, Gausac; 2 quartans: Bages, Mas Sabater; 1 quartà i mig: les Anyerigues; 1 quartà: la Riambalda.

[f. 49^v] per què la dita capella sie conservada | e mantenguda en sos drets acustumats. De les quals coses, axí com dit és, fetes e ordenades, les dites parts volgueren se-n fes carta pública per mi † notari davall scrit, per haver-ne memòria en lo temps esdevenidor. Sig+num mei, ffratris Johannis Salvatoris, monachi prenominati Sanctarum Crucum monasterii, apostolica, imperiali et regia auctoritatibus notarii publici, qui de precepto reverendi domini Abbatis eiusdem monasterii predictis dum sic ut premititur agerentur et fierent interfui, eaque scripsi et clausi rogatus et requisitus.

E per quant en la dita església o capella de Santa Maria de Valldossera gran temps ha que y stave hun bon capellà prevere, apellat mossèn Arnau del Campgran,²³⁸ natural de la terra de Gascunya, lo qual ere tengut en bona reputació del poble e havie sostenguts molts treballs per lo Monestir en lo temps que lo senyor Archabisbe de Terragona volie levar la dita capella al dit Monestir per apropiarla al seu Archabisbat, per què la pogués donar e collar a qui ben vist li fos, e lo dit archabisbe don Gonçalvo d'Erèdia, essent diputat del Principat de Cathalunya, e feye en aquell temps residència en la ciutat de Barchinona, lo dit mossèn Arnau diverses vegades, ab letres e altres actes, hagués anar e venir a la ciutat de Barchinona en defensió del Monestir per la dita capella, och encare hagué anar e venir a Terragona, axí matex ab letres e altres provisions al official de Terragona e altres qui totalment treballaven en ^{238 b} | fer perdre la dita capella de Santa Maria al dit Monestir e per gràtia de nostre senyor Déu no-u pogueren acabar ni obtenir, e lo dit mossèn Arnau, no sols hi meté en açò sos treballs, axí com dit és, ans hi féu moltes despeses de la seva bossa. Vista la sua bona diligència e bona devotió que tenie en tot açò, lo dit reverent senyor Abbat, ab voluntat del convent, foren e són estats contents de beneficiar al dit mossèn Arnau de la dita capella e de la renda de aquella per tota la sua vida. E de açò a supplicació sua li fonch feta provisió ho collatió per scrits, per lo dit senyor Abbat. La qual és del tenor següent:

Provisió ho collatió de la capella de Santa Maria de Valldossera o del benefici de aquella, feta per lo Monestir.

Nos frater Petrus de Mendoça, digna Dei providentia abbas monasterii Sanctarum Crucum, sacri ordinis Cisterciensis, Tarrachonensis diocesis, et capellanus maior serenissimi ac potentissimi domini nostri Regis, venerabili et discreto ac nobili predilecto Arnaldo de Campo magno,²³⁹ presbitero, oriundo in villa de la

238. Probablement Arnau de Campmany.

238b. Ací, bruscament, s'estronca el caràcter de lletra regular de mà de fra Salvador i segueix en lletra d'altra mà, menys entenedora, en caràcter processal, bé que contemporània, i reprèn la narració sense solució de continuïtat.

239. *Campomagno*, cognom que sembla millor traduït per *Campmany*, que no pas per *Campgran*, com fa l'autor i ja fem notar en les notes 204 i 238.

Romeu de Cascunya, salutem in Virginis gloriose Filio. Quia nostre abbatali dignitati et nulli alteri prelato seu persone pertinet et expectat certis iustis ac legitimis titulis, atque nonnullis summorum Pontificum privilegiis, de ecclesia sive capella et | de eius capellania et beneficio instituto seu edificato ex antiquo iam tempore in quadra sive grangia nostra de Valldosseria, sita intra terminum castris nostri Montisacuti, iamdicte diocesis tarrachonensis, ad honorem pariter et reverentiam beatissime Dei Genitricis et Virginis Marie providere uti possimus et debemus. De fide propterea probitate, sufficientia, et integerrimis moribus vestri, dicti venerabilis Arnaldi de Campomagno, presbiteri, ad plenum informati propter plurimum confidentes, predictam ecclesiam seu capellam et eius beneficium vel capellaniam perpetuam quam diu vobis ut persone idonee et sufficienti fuerit vita comes, cum iuribus redditibus et emolumentis suis universis et singulis, de consilio pariter et assensu conventus dicti nostri monasterii, committimus et comendamus, vosque etiam de predictas investimus et providemus, et in realem et corporalem possessionem vos mittimus et introduimus, de eandem cum presentibus ita quod in dicta ecclesia seu capella in qua olim diversa miracula sub invo[ca]tione et auxilio prefate beatissime virginis Marie sepe videri et subsequi solebant. Debitum ut convenit in laudem et honorem omnipotentis Dei omnium | Creatoris, et prenominate Virginis gloriose, omniumque sanctorum impendatis assuetum servitium. Et quia equum et iustum est quod pro dicto servitio per vos fiendo aliquam condignam recipiatis et habeatis mercedem. Idcirco iura, census, et alia emolumenta solita atque consueta recipi per predecessores vestros, predictae ecclesie seu capelle deservientes, sicut et vos colligere, recipere et habere valeatis. Quoniam nos premissorum intuitu quibus inducimus et vobis reddamus ad gratiam liberales, presentium tenore damus, tradimus et conferimus vobis prenominate Arnaldo de Campo Magno, presbitero, tanquam bene merito et idoneo, predictam ecclesiam per vos regendam et obtinendam cum suis iuribus universis, sub hiis tamen pactis conditionibus et retentionibus, videlicet, quod in dicta ecclesia seu capella ac in regimine seu gubernatione et ordinatione eiusdem nullum alium superiorem et dominium, tam episcopum quoque archiepiscopum, vel eorum vicarios seu officiales, neque aliquem alium prelatum eligatis neque cognoscatis, nisi nos et predictum nostrum monasterium et eius conventum, et nostros in eodem monasterio successores, solita Sedis apostolica auctoritate, neque dabitur iam dictam capellam seu ipsius capella viam et beneficium alicui alteri, neque ipsam | permittatis aut alienabitis eam a nobis et a dicto nostro monasterio, vel iura ipsius ullo unquam tempore cum aliquo sacerdote aut beneficio et ecclesia absque voluntate et licencia nostra petita et obtenta vel dicti nostri monasterii et conventus neque iura et emolumenta eius minuetis et deteriorabitis, sed per vos omnia et singula conservabuntur, ut decet, ad bene neliorandum et in aliquo non deteriorandum. De obventionibus autem seu oblationibus cuiuscumque generis fuerint vel speciei que deinceps offerrentur vel dabantur predictae capelle, tam pro vivis quam pro defunctis, sive proveniant ad manus sacerdotis, sive alio quovis modo, nemini partem aliquam tribuetis neque detis, sed illas servabitis et custodietis pro reficienda dicta capella tam in operibus eidem necessariis, quam etiam in reparatione, augmento, melioratione et ornatu vestimentorum, librorum et aliarum rerum in dicta capella utilium et cultui divino necessariorum, ad honorem et reverentiam omnipotentis Dei et eiusdem virginis Marie, omniumque civium superiorum, quemadmodum per nos aut locumtenentes nostrorum provisum fuerit

[f. 50v]

[f. 51r]

[f. 51v]

et ordinatum. Nos enim prestito prius per vos in manibus nostris fidelitatis iuramento ad executionem premissorum vos mittimus cum presentibus. Mandantes cunctis regularibus personis predicti nostri monasterii et conventus, sub virtute salutaris obedientie, quatinus hanc nostram concessionem et predictae capelle provisionem benigne dimittant, et in aliquo non contraveniant, neque aliquem contravenire permitant, quarum Dei cultum custodire et mantenere cupiunt et nobis complacere. Ceteris autem subditis et vassallis nostris stricte percipiendo mandamus sub fidelitatis iuramento qua nobis tenentur et obligati sunt, quarum vos eundem Arnaldum de Campo magno presbiterum et beneficiatum predictae capelle habeant, teneant et reputent, et de iuribus ac redditibus eiusdem vobis respondeant suis temporibus assuetis quantum gratiam nostram caram habent hi quorum omnium fidem et testimonium presentes fieri iussimus, quibus ut autoritate exhiberemus et fidem plenam atque indubiam intuentibus faceremus, nos propria manu subscripsimus, et sigillo dicti nostri monasterii et conventus impendenti facimus comuniri. Datum in prenominate nostro monasterio Sanctarum Crucum octava die mensis madii anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo sexto. Vidit predictus abbas.

[f. 52v] La qual provisió ho collatió damunt dita del dit benefici de santa Maria de Valldossera, per què | mudant si altre beneficiat, per temps sdevenidor, si demanarà ho volia semblant provisió ho collació, és necessari sien bé notades e enteses les clàusules de aquella, e açò per repòs de les parts.

Car, primerament, lo dit beneficiat, qualsevulle que sie, deu fer jurament que amb tota fidelitat e obediència del reverent Abbat del dit Monestir, et regirà e servirà la dita capella a tota utilitat e augmentatió de aquella; e que no conegua en aquella ningun prelat, bisbe o archabisbe, ni lurs oficials, ni ministres, ni altra persona en lo regiment, ni ordinatió, ni administratió de dita capella, sinó sols lo dit reverent abbat de Santes Creus e lo convent de aquell, dels quals és la dita capella.

Item, que dit beneficiat sie ben diligent en lo servici de la dita capella, axí com dalt és ja possat y ordenat.

Item, que no pugua lo dit beneficiat deviar ni permutar lo dit benefici ab ninguna altra persona secular o ecclesiàstica, ni ab altra sglésia, sens ciència del reverent Abbat y del convent demanada e obtenguda, e los drets y rendes de aquella sie tengut conservar e mantenir e no disminuir en res, ans deu treballar tant com pugua aquella millorar e en res no pijorar.

[f. 53r] Item, que tota manera de offeretes ho presentalles ho altres ventures ho donacions fetes e fahedores a la dita capella, de pa, cera, diners ho altres coses necessàries, lo dit beneficiat no les prengue sinó com romanguen en la dita capella ni'n face part a ningú, sinó que tot servesque en auçment e millorament de la dita capella axí com per lo dit reverent Abbat e son lochtinent volran y ordenaran etc.

Similem collationem, per eundem dominum Abbatem, fuit facta discreto domino Johanni Condamina, presbitero, loci de Carboneres, parrochie de

Agulis, Tutellensis diocesis regni Francie et hoc die .XXVIII. mensis iulii, anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo octavo decimo etc.²⁴⁰

En los anys 1690 y 91 en la capella de Valldosera, assistint tot lo poble, se percibie un olor celestial, no solament dintre la capella, més encare fora de la porta; naixie de la imatge de nostra Senyora. Així ho han testificat lo doctor Agustí Roig, rector de Montagut, y tots los del terme y fora del terme que se acertaren assistir a la missa.

240. Aquest assentament, bé que posterior d'una dotzena d'anys de les notícies anteriors, és exactament de la mateixa mà. L'assentament que segueix, com és lògic, ja és d'una altra mà i d'època molt posterior.

BIBLIOGRAFIA I SIGLES USADES

- AP = Arxiu de Poblet.
- AHNM = Archivo Histórico Nacional, de Madrid.
- AGUIRRE = JOSEPH SÁENZ DE AGUIRRE, *Collectio maxima Conciliorum omnium Hispaniae et novi Orbis* (Roma 1755).
- BLASI = FRANCESC BLASI I VALLESPINOSA, *Santuariis Marians de la Diòcesi de Tarragona* (Reus 1933).
- BOFARULL = PRÓSPERO DE BOFARULL Y MASCARÓ, *Colección de Documentos del Archivo General de la Corona de Aragón*, IV (Barcelona 1849).
- BPT = Biblioteca Pública de Tarragona.
- CAPDEVILA I MIQUEL, *Santes Creus* = TOMÀS CAPDEVILA I MIQUEL, *El monestir de Santes Creus* (Tarragona 1935).
- CAPDEVILA I MIQUEL, *Valldossera* = TOMÀS CAPDEVILA I MIQUEL, *Tarragona Mariana*, xxxii: *La Mare de Déu de Valldossera (Montagut)*. "La Cruz", diari (Tarragona, 9 febrer 1934).
- COLL I ALENTORN = MIQUEL COLL I ALENTORN, *La llegenda de Guillem Ramon de Montcada* (Barcelona 1958).
- CREUS = TEODORO CREUS COROMINAS, *Santas Creus. Descripción artística de este famoso monasterio y noticias históricas referentes al mismo y a los reyes y demás personas notables sepultadas en su recinto* (Villanueva y Geltrú 1884).
- DOMINGO = ISIDRUS DOMINGO, JOANNES PEDRET et JOANNES BAPTISTA SALVANY, *Compendium Reverendi Patris Bernardi Mallol monachi, a Rdo. P. Joanne Salvador reollectum, describens patrimonium tam utile quam honorificum monasterii Sanctarum Crucum cum instrumentis titulorum pro illo in agendo vel excipiendo, protelando restitutum et cum additionibus illustratum, opere R. P. I. D. prioris, J. P. V. I. D. civis honorabilis Barcinone, et J. B. S. notariorum. Admodum Illustribus Dominis D. D. Anselmo Soler, abbati ceteris que monachis prefati cenobii. Anno 1720. BPT, ms. núm. 166, procedent de Santes Creus.*
- FORT, *El historiador* = E. FORT COGUL, *El historiador de Santes Creus Fr. Domingo, sus precursores y el libro de Pedret* (Santes Creus 1949).
- FORT, *El primer abad* = E. FORT COGUL, *El primer abad de Valldaura - Santes Creus y comentario a la cronología de los primeros años del monasterio. "Yermo"*, II (El Paular 1964), pàgs. 225-242.
- FORT, *Mallol* = EUFEMIA FORT I COGUL, *Un historiador català dels segles XIV i XV: fra Bernat Mallol de Santes Creus*. "VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó", III (Barcelona 1962), pàgs. 301-314.

- GUITERT = JOAQUÍN GUITERT Y FONTSERÉ, *Real Monasterio de Santes Creus* (Barcelona 1927).
- HERNÁNDEZ SANAHUJA = BUENAVENTURA HERNÁNDEZ SANAHUJA, *Historia del real monasterio de Santas Cruces, su fundación, progresos, ruina y restauraciones verificadas hasta el presente* (Tarragona 1886).
- IGLÉSIES = JOSEP IGLÉSIES i JOAQUIM SANTASUSAGNA, *Les valls del Gaià, del Foix i de Miralles* (Reus 1934).
- Inventario de Procedencias* = *Archivo Histórico Nacional. Clero Secular y Regular. Inventario de Procedencias* (Valladolid 1924).
- JAFFÉ = PHILIPPUS JAFFÉ, *Regesta Pontificum Romanorum ab condita Ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, I-II (Leipzig 1885-1888).
- KEHR = PAUL KEHR, *Papsturkunden in Spanien, I: Katalonien* (Berlín 1926).
- Llibre Blanc* = Còdex núm. 169 de la BPT, cartulari procedent de Santes Creus. Vegeu UDINA.
- MALLOL = BERNAT MALLOL, *Compendium abbreviatum*, Cod. núm. 459 de l'AHNM.
- MANSI = JOANNES DOMINICUS MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio* (Florència i Venècia 1759-1798).
- MARCA = PETRUS DE MARCA, *Marca Hispanica sive limites hispanicus* (París 1688).
- MARTINELL = CÈSAR MARTINELL, *El monestir de Santes Creus* (Barcelona 1929).
- MIGNE = MIGNE, *Patrologia Latina* (París, 1844-1855).
- MORERA: T. C. = EMILIO MORERA LLAURADÓ, *Tarragona Cristiana*, I (Tarragona 1897).
- Notes dels actes de procures* = JOAN SALVADOR, *Notes dels actes de procures, arrendaments, vendes, apochas, establiments, capitols, testaments y altres presos per lo P. J. S. notari reyal e imperial des del any 1466 fins al any 1502*. Ms. 166 de la BPT.
- PASQUAL = JAUME PASQUAL, *Sacra Cathaloniae Antiquitatis Monumenta*. Ms. 759 de la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, IX.
- PUIG = SEBASTIÁN PUIG Y PUIG, *Episcopologio de la Sede Barcinonense* (Barcelona 1929).
- RUBIÓ = JORDI RUBIÓ I BALAGUER, *Fra B. de Canals i la seva desconeguda crònica llatina (segle XIV)*, "Homenaje a Johannes Vincke", II (Madrid 1962-1963), pàgs. 221-241.
- SALAS = RAMÓN SALAS RICOMÁ, *Guía del monasterio de Santas Creus* (Tarragona 1894).
- SOBREQUÉS = SANTIAGO SOBREQUÉS VIDAL, *Els grans comtes de Barcelona* (Barcelona [1961]).
- TRISTANY = BUENAVENTURA TRISTANY BOFILL Y BENACH, *Escudo Montesiano en las reales manos de su Magestad para defender como Gran Maestro, Prelado General, Superior y Cabeza, Patrón, Protector y Administrador General Perpetuo* (Barcelona 1703).
- UDINA = FEDERICO UDINA MARTORELL, *El "Llibre Blanc" de Santes Creus (Cartulario del siglo XII)* (Barcelona 1947).
- VILLANUEVA = JAIME VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España* (Madrid 1806-1851).

TAULA

ADVERTIMENT	5
PREFACI	7
El llibre de Valldossera	9
L'autor	9
La llengua i l'estil	11
Valldossera. Ubicació del santuari	11
Unes quantes notícies	13
Valldossera parròquia	17
La història de Valldossera	17
L'interès de l'obra salvadoriana	20
Els primers temps de Valldossera	21
La plenitud dominical	23
La capellania	25
Devoció: Valldossera i Montserrat	26
Miracles: lluminàries i olors	27
El culte	28
Sants Joans	28
Festa major de setembre	29
La vetlla a Santa Maria	29
Mare de Déu de març, i altres festes assenyalades	30
Solemnitats extraordinàries	31
Misses sabatines i altres	31
Relacions entre Santuari i Parròquia	32
Aceptes i collacions	33
Les rendes	34
Aportacions salvadorianes a la història de Santes Creus	35
La llegenda fundacional i els primers temps	35
El trasllat a Santes Creus	38
El plet jurisdiccional	41
Relacions amb l'església de Tarragona	42
Els Alamany i Santes Creus	43
Santes Creus el 1186	44
La concòrdia del 1188	45
Ramon Alamany	46
El privilegi reial del 1298	47
El mer imperi	49
Una visió de les guerres de Joan II	50
Mot final. La nostra transcripció	53
EL LLIBRE DE VALLDOSSERA	55
Aquest és lo llibre en lo qual són escrits	57
Aquesta és la primera donació de Valldossera, feta per lo comte de Bar- chinona	58

Aquesta és la segona donació de Valldossera, feta per lo comte de Barchinona, ab la església	60
Com lo monestir ha comprat la quadra de Valldosera, ab la església	70
Privilegi de exhemptió del orde e religió de Cistells, atorgat per papa Innocent quart	72
Confirmació del privilegi de papa Alexandre terç, atorgat al monestir de Valldaure, de tot lo que lavòs possehie	75
Provisió o privilegi de papa Alexandre terç, per lo impediment que l'archabisbe de Tarragona feye en hedificar lo monestir de Santes Creus	79
Provisió e privilegi del dit papa Alexandre terç, com lo monestir de Santes Creus no és del archabisbat de Terragona, ni del bisbat de Barchinona	80
Altra provisió o privilegi de papa Urbà terç, com lo monestir de Santes Creus no és del archabisbat de Terragona, ni del bisbat de Barchinona	82
Com lo noble mossèn Guerau Alamany e sos fills donaren e veneren al Monestir tots los drets que tenien en la quadra de Valldossera	84
Concòrdia feta entre la Seu de Terragona e lo monestir de Santes Creus sobre los delmes e primícies de la quadra de Valldossera e de altres parts	85
Confirmació feta al monestir per lo noble mossèn Guerau Alamany, de Valldossera e altres coses que ha donades, ampliant més avant lo terme al dit monestir de Santes Creus	89
Privilegi del papa Urbà terç confirmant al monestir de Santes Creus la gran-ge de Valldossera e tot quant lavòs lo dit monestir possehie	91
Com en Guerau de Jorba donà al dit monestir la part del delme que ell pren-nie a Valldossera	93
Com en Guillem de Montagut e los seus veneren al dit monestir la part del delme que prenien a Valldossera e tots sos drets	94
Com en Guerau de Jorba donà al dit monestir la montanya de la Pedrera ab les afrontacions ací posades, ab los delmes de Valldossera e de la Pedrera	94
Com en Guerau de Montagut e los seus han donat al dit Monestir la mon-tanya de la Pedrera ab les afrontacions ací posades, ab los delmes de Valldossera e de la Pedrera	95
Com en Guillem Cirera donà al dit Monestir la part del delme que prenien a Valldossera e a la Pedrera	96
Com en Pere de Montclar donà al dit Monestir la part del delme que prenien a Valldossera	97
Com en Berenguer de Montagut donà al dit Monestir tots sos drets que havie a Valldossera	97
Confirmació de la concòrdia feta entre la Seu de Terragona e lo dit Mones-tir sobre los delmes e primícies de Valldossera e de Fonts Caldes e de altres lochs	99
Confirmació feta al Monestir per lo noble mossèn Ramon Alamany, de la donació e venda feta per son pare, mossèn Guerau Alamany, de la quadra de Valldossera	101
Trellat de la meytat de privilegi del senyor rey en Jaume, qui jau en lo present monestir, per la jurisdicció dels lochs	104
Sentència com la capella de Valldossera sta a disposició del reverent abbat e covent del monestir de Santes Creus e l'archabisbat de Terragona no-y ha res a fer ni veure	112
Trellat del capbreu jurat de la renda que acustume rebre cascun any la cape-lla de Santa Maria de Valldossera o lo beneficiat de aquella	121
Provisió ho col·lació de la capella de Santa Maria de Valldossera o del bene-fici de aquella, feta per lo Monestir	128
BIBLIOGRAFIA I SIGLES USADES	133
TAULA	135

Acabat d'imprimir a Edicions
Ariel, S. A., d'Esplugues
de Llobregat, el dia
31 de gener
de 1968

